

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞINDA HAYVAN ADLARININ ORGAN ADLARIYLA YA DA VÜCUT BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN ADLARLA OLUŞTURDUĞU DEYİM AKTARMASI ÖRNEKLERİ*

*Oğuz ERGENE***

ÖZET

Toplumun kültürel özellikleri ve eğilimleri doğrultusunda biçimlenen deyim aktarmaları, dilin anlatım gücünü arttırmakta birlikte sözcüklerin çok sayıda yan anlam kazanmasını da sağlamıştır. Türlü dillerde farklı biçimleri örneklenen bu anlam olayında; aktarmanın ön koşulu niteliğindeki benzerlik ilişkisinin kurulmasıyla kimi varlıkların biçim, renk, işlev vb. özellikler çerçevesinde, birbiri yerine kullanımı ve birbiri ile adlandırımı gerçekleşmiştir.

Türkiye Türkçesinin söz varlığında yer alan deyim aktarması örnekleri, karşıladığı kavramlar açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu örneklerin türlü bitki, hayvan, alet, eşya, hastalık, renk, yiyecek, nitelik, durum vb. için kullanıldığı; kimi deyim aktarmalarının ise ayrıntıya inerek buğday türü, ekme türü, para birimi, metal ya da tahta parça, çıban, sivilce gibi kavramları karşıladığı görülmektedir.

Bu çalışmada, hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarması örneklerinin Türkiye Türkçesinin söz varlığındaki örnekleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla başta Türkçe Sözlük (TDK 2011, DD 2012 vd.) ve Derleme Sözlüğü (TDK 1993) olmak üzere konuyla ilgili kaynaklar, Anadolu ve Rumeli ağızlarına ilişkin çalışmalar, terim sözlükleri, çevrim içi sözlükler taranmıştır. Çalışmamızda örneklenen deyim aktarmaları, karşıladığı kavramlarla birlikte hayvan adlarına göre alfabetik olarak sıralanmış; bu örneklerin yörelere, alanlara ve kaynaklara göre değişebilen söylenişlerinin, yazımlarının ve anlamlarının tümü, değerlendirmeye alınmıştır. Belirlenen örneklerin Türkiye Türkçesinin söz varlığındaki kullanımları; eş anlamlılık, çok anlamlılık ve eş adlılık açısından özellikleri; sözcüklerle kavramlar arasında kurulan benzerlik ilişkisinin niteliği ve örneklerde gözlenen ilişkilendirme boyutu gibi konular üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda, belirlenen örneklerin hayvan adlarına ve organ ya da vücut bölümlerine ilişkin adlara göre düzenlenmiş dizinleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, söz varlığı, deyim aktarması, anlambilim.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: oguzergene@hotmail.com

SAMPLES OF METAPHOR FORMED BY THE ANIMAL NOUNS TOGETHER WITH ORGANS OR BODY PARTS IN TURKISH VOCABULARY

ABSTRACT

Metaphors, shaped through society's cultural characteristics and tendency along with increasing the expressive power of language also has provided words to have many connotation. In this event of meaning that shapes differently in any language, by constructing the relation of resemblance, which is a prerequisite for metaphrase, it has occurred that some entities substitute and refer to each within the specifications of shape, color, function and etc.

Samples of metaphor that in the Turkish vocabulary has a wide variety in terms of notions that they meet. It is seen that some of these samples are used for kinds of plants, animals, instruments, stuff, diseases, color, food, qualification, situation and etc. and some of these going into details, are used for notions like some species of wheat, bread type, currency, metal or wooden parts, blain, pimple.

In this article, it is aimed to determine samples of metaphor formed by the animal nouns together with organs or body parts in Turkish vocabulary. For this purpose, being in the first place the Turkish Dictionary (TDK 2011, DD 2012 et al.) and Compile Dictionary (TDK 1993), relevant resources, studies about dialects of Anatolia and Rumelia, glossaries, online dictionaries are searched. Sampled metaphors that in our study are ranked in alphabetical order by name of animals and notions that meet; all phraseology, spellings and meanings of these samples which may vary according to areas, region and resources of utterance are evaluated. It is focused on issues like usage of the samples in Turkish vocabulary, features in terms of synonymy, polysemy and homonym, characteristics of the relation of resemblance built up between words and notions and binding aspect that observed in the samples. At the end of the study, it is given indexes of determinated samples arranged by names of animals and organ or related to body parts.

Key Words: Turkish, vocabulary, metaphor, semantics.

1. Giriş

Diller, kendisini üreten toplumun özellikleri doğrultusunda gelişir ve bu yönüyle de o toplumun kültürünü yansıtır. Bir toplumun yaşam tarzı, inançları, öncelikleri, değer yargıları, başka toplumlarla ilişkisi, dünyayı algılama ve yorumlama biçimi, dilde somutlaşır. Bu nedenle diller, ulusların karakteristik özelliklerini barındırır; sunduğu verilerle de o toplumun yaşadığı sosyal, siyasal, kültürel gelişmelerin ya da değişimlerin belli oranlarda izlenmesini olanaklı kılar. Humboldt'a göre sözcüklerin anlamlarında, ulusların karakterini ve dünyayı kavrayış çeşitliliğini görmek mümkündür; ulusların dünya görüşleri de dillerinden çıkarılabilir (Akarsu 1998, 62).

Toplumu oluşturan bireylerin iletişim kurmak ve kendilerine kolaylık sağlamak amacıyla çevrelerinde bulunan varlıkları kümelemesi, kavramlaştırması ve adlandırması, dünyayı gereksinimleri doğrultusunda düzenlemesi anlamına gelir (Erkman-Akerson 2000, 69). Örneğin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014*

insanın kendisiyle ve en temel gereksinimleriyle ilgili olan organ adları, yiyecek ve içecek adları, akrabalık adları, bitki ve hayvan varlığına yönelik adlar, sayı adları, kutsal kavramlara ilişkin sözcükler vb. ögeler, “temel söz varlığı” içinde anılmakta ve bunlara “çekirdek sözcükler” adı verilmektedir. Bireyler arasındaki kimi ilişkilerin gerektirdiği, belli durumlarda söylenen sözler ise “ilişki sözleri” ya da “kalıp sözler” biçiminde adlandırılmıştır (Aksan 1996, 26, 34).

Doğadaki nesne, durum ve olaylar; türlü ses birleşimlerinden yararlanılarak, türetmelere gidilerek ya da başka kavramlara başvurularak karşılanmaktadır. Bir kavramın zihinde, bu işlevdeki bir göstergeye bağlanmasına ve kavramın o göstergeyle dile getirilmesine ise “anamlama ya da kavramlaştırma” adı verilir. (Aksan 2006, 30, 97). Grünberg; “yerinde kullanılmak şartıyla her (dilsel) ifadenin, her sembol veya işaretin geniş mânada” bir anlam taşıdığını vurgulayarak bu anlamları, “bilgisel-anlam” ve “bilgisel-olmayan anlamlar” olarak ikiye ayırmıştır. Yazar’a göre söz konusu ifadelerin ya da işaretlerin ancak bir bölümünün bilgisel anlamı bulunabilir; bunlarda bulunan duygusal anlam vb. ise “bilgisel olmayan anlamlar” kapsamındadır (Grünberg 2006, 21). Sözcüğün anlam çerçevesi içinde gösterilen (Aksan 1978, 55 vd.) tüm bu ögeler, özellikle de yan anlamlar, başka nesnelere kurulan ilişkilerin biçimlendirdiği aktarmalarla somutlaşır.

Bir kavramın ilişkili ya da benzer nitelikli başka bir kavramla anlatılması, *aktarma* terimiyle karşılanmaktadır. Guiraud’ya göre “amaçlı ve soyut aktarım, salt kavramsal olan eğretilmelerde” görülmekte; buna karşılık “düzenli aktarım”, iki kavramın görünüşünün, işlevinin ya da durumunun “özdeşliğine” dayanmaktadır (Guiraud 1999, 58, 59). Özdeş nitelikteki biçim, işlev ya da durumun bu tür örneklerdeki önceliği de değişkenlik gösterebilir. Örneğin Türkiye Türkçesinde organ adlarının nesnelere aktarılması, öncelikle biçimsel yönden bir ilişkilendirme ile gerçekleşmiş; organın işlevi ya da konumu ikincil nitelik göstermiştir: “alarm gözü, çatalın dişi, makas dili, sandalye bacağı, namlu ağzı, vites kolu, yastık yüzü...” (Yılmaz 2011, 1086-1090).

Türkçenin kavramlaştırma, varlıkları adlandırma amacıyla aktarmalardan sıkça yararlandığı; özellikle doğadaki varlıkların adlarını ya da taşıdığı özellikleri, türlü biçimlerde kullanarak yeni kavramları karşıladığı bilinmektedir. Renk (çağla yeşili, pas rengi, yavruağzı...), bitki (avize çiçeği, boncuk otu, katırtırnağı...), araç gereç (kargaburnu, sıçankuyruğu, kulaklı somun...) hayvan (deniziğnesi, danaburnu, dil balığı...) vb. adlarında ayrıca insanlara ilişkin kimi özelliklerin belirtilmesinde (aslan, deve, tilki; armut, hıyar, odun; cıvık, ince, sert...) ya da doğrudan kişi adlarında [çağla, hurma, iğde, kiraz, salkım... (Boz 2004, 3 vd.)] görülebilen bu eğilim, Aksan’a göre Türkçeyi anlatım yönünden güçlendirmektedir. Bu türden kavramlaştırmalar, başka dillerde de görülmekle birlikte Türkçede genellikle deyim aktarmalarıyla belirginleşir (Aksan, 1996, 57, 58; Aksan 2006, 97, 98). Örneğin bitkileri adlandırmak amacıyla hayvan, organ, yer, kişi, hastalık, sayı, zaman ve maden adlarından; bitkinin tat, koku, renk gibi özelliklerinden; astronomi terimlerinden vb. yararlanılmıştır (Uçar 2013b, 2674 vd.). Benzer bir eğilim, argoda da görülür. İnsanların kimi organlarının ya da vücut bölümlerinin, dış görünüşleri açısından bitki, meyve ya da bunlara ait ürünlere benzetilerek yeni anlamlar kazandığı ve bu yolla çok sayıda sözcüğün argoya katıldığı belirlenmiştir (Ersoylu 2000, 139, 140). Bu nedenle değişik türleri olan ve değişik niteliklere sahip kavramlar arasında gerçekleşebilen aktarmalar, “çokanlamlılığı doğuran etkenlerin başında” gelir (Aksan 2006, 62).

Deyim aktarması [“Yun. metaphora (‘nakil, aktarma’), Fr. métaphore, Alm. Metapher, İng. metaphor” (Aksan 1978, 123; Aksan 2006, 62, 42 numaralı dipnot)] ya da kimi kaynaklardaki adlarıyla *deyim aktarımı*, *eğretileme/iğretileme*, *metafor* ve *istiare*¹ (< Ar. استعاره) için “..aralarında

¹ Kaynaklarda, bu sözcüklerin özdeş sayılmadıkları da görülür. Örneğin Demir, *istiare* ve *eğretileme* sözcüklerinin *metafor*’un Türkçe karşılığı olmadığı görüşündedir. Yazara göre köken açısından “ödünç” kavramına dayanan *istiare*, “...Birinden eğreti/iğreti bir şey alma, bir kelimenin anlamını geçici olarak başka bir kelime için kullanma...” anlamındadır. Eğretileme, *istiare*’nin sözcük anlamının Türkçeye aktarılmış biçimidir. Metafor ise Grekçe “öte ve taşımak,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

uzak yakın ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kuran, birinin adını ötekine aktaran bir eğilim, bir dil olayıdır.” (Aksan 1978, 123, 124), “Aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini, öteki yerine kullanma sonucu oluşan değişmece türü.” (İmer, Kocaman, Özsoy 2013, 114) ve “Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma.” (Dilçin 2005, 412) gibi tanımlar yapılmıştır. Pek çok dilde örneklenen aktarmaların en yaygın türü olarak bilinen bu anlam olayı, aktarmaya konu olan kavramların niteliği ve aktarmanın gerçekleşme yönü ölçüt alınarak “insandan doğaya aktarma”, “doğadan insan aktarma”, “doğadaki nesnelere arasında aktarma”, “somutlaştırma”, “duyular arasında aktarma” olmak üzere beş grupta incelenmektedir (Aksan 1998-III, 183-187; Aksan 2006, 64-68).

Guiraud, “mantıksal adlandırma”nın bir türü olarak kabul ettiği anlam değişiminin “bir şeye, çağrışım yoluyla bağıntı kurulan bir başka şeyin adı” verilerek gerçekleştiğini; eğretilen, çağrışımsal bağıntının nesne benzerliklerine dayandığını belirtmiştir. Guiraud’ya göre eğretilen, halk adlandırmasının “değişmez biçimlerinden birini” oluşturmakta; bitkiler, hayvanlar ve araçlar arasında ad alışverişi görülmektedir. Araştırmacı, bu görüşünü “köpekbalığı, denizgergedanı, denizkedisi, denizkızı, denizördeği; köpekayası, aslanazığı, aslanpençesi, tavşanpaçası; keçitırnağı” sözcükleriyle örneklemiştir. Guiraud, insan vücudunun “mantıksal eğretilmelerden pek çoğunun kaynağı” olduğu görüşündedir. Bu kapsamda önceleri az görülen ya da az kullanılan nesnelere adlandırımı, o varlık ya da nesneyle benzerliği olan ve “daha iyi bilinen bir varlık ya da nesneye” bağlanarak yapılmaktadır. Örneğin keçitırnağı, “keçinin tırnağına benzeyen bir araç” olup bu adla belirginleşmiştir. Bu adlandırma biçimi, soyut kavramlar için de söz konusudur (Guiraud 1999, 68, 69).

Kimi kavramların deyim aktarması yoluyla karşılanması, tüm dillerde görülmektedir. Herhangi bir kavramla renk, görünüm vb. yönlerden ilişkilendirilmiş bitki, hayvan, eşya vb. ni karşılayan *açıkgağz*, *altıntop* (TDK 2011, 16, 108), *gelinsaçı* (Baytop 2007, 114), *şişe fırçası ağacı*, *papazkühahı* (Mamıkoğlu 2012, 420, 426); *blood islands* “kan adaları”, *horseshoe crabs* “atnalı yengeçleri” (Atatür, Kaya 2014, 70, 264); *Bartkuckuck* “sakallı guguk” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 568)... bu tür örneklerdendir. Bu adlandırmalar, farklı dillerde benzerlikler de gösterebilir. Türkiye Türkçesinde *farekulağı* ve *keçisakalı* olarak bilinen bitkiler için kullanılan İngilizcedeki *mouse ear hawkweed*² ile bir grup bitkiyi karşılayan *goatsbeard*³ buna örnektir. Ayrıca *langue-de-bœuf*⁴ (Fr.) “sığırdili” (bitki, alet), *Löwenschwanz*⁵ (Alm.) “aslankuyruğu” (bitki), *die Katzenszunge*⁶ (Alm.) “kedidili” (tatlı), *band fish* (İng.) ~ *Bandfisch*⁷ (Alm.) “kurdele balığı” (hayvan), *şutur-pâ*⁸ (Far. شتر پا) “devetabanı” (bitki), *lisânü'l-keleb*⁹ (Ar. لسان الكلب) “köpek dili” (bitki) sözcükleri de bu tür örneklerindedir. Kimi dillerde ortaklaşan deyim aktarması örneklerinden yola çıkılarak nesnelere arasında kurulan benzerlik ilişkisi ya da kavramların ilişkilendirilme biçimi açısından toplumların birbirine yaklaştığı söylenebilir. Ancak bu tür örneklerin çeviri yolu ile bir dilden başka dillere geçmiş olabileceği de düşünülmelidir. Örneğin biçimi nedeniyle aya benzeyen bir bitki için türlü dillerde aynı algıyla “Lat. *lunaris*, Fr. *lunaire* T. ayçiçeği” gibi *ay* kavramını

yüklenmek” sözcüklerinden oluşur; burada söz konusu eğretilen, geçici değil kalıcı ve yeni bir anlamı içerir (Johnson, Lakoff 2010, 15-17, “Çevirenin Önsözü”).

² farekulağı: “Mouse ear hawkweed, bot., Hieracium Pilosella.” (Redhouse 1992, 360).

³ keçisakalı: “1. Goatsbeard, bot., Aruncus sylvester., 2. Goatsbeard, steepleweed, bot., Spiraea aruncus., 3. Rockrose, bot., Cistus creticus...” (Redhouse 1992, 630).

⁴ langue-de-bœuf: “1. bitb. Öksemanatı., 2. Bir duvarcı aleti.” (Saraç 1999, 813).

⁵ aslankuyruğu: “(=yer pırasası) (Bot.) gemeiner Löwenschwanz (Leonurus cardiaca).” (Ülkü 2012, 97).

⁶ kedidili: “1. (in Deutschland:) die Katzenszunge: aus Schokolade hergestellte kleine Süßigkeit, die flach, länglich und an den breiter werden Enden abgerundet ist...” (Ülkü 2012, 643).

⁷ kurdele balığı: “(Lât. *Cepola rubescens*, Alm. *Bandfisch*, Fr. *cépole*, İng. *band fish*)...” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 398).

⁸ şutur-pâ: “Devetabanı: buhuri meryem denilen bitkinin bir nevi.” (Şükûn 1984, 1299).

⁹ lisânü'l-keleb: “Köpek dili. Bot. Cynoylossum.” (Mutçalı 1995, 796).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

karşılıyan adlar kullanılmış; buna karşılık başka bir bitki de “İt. belladonna, Fr. belle dame, T. güzelavratotu” adlarında görüldüğü üzere çeviri yoluyla kullanım bulmuştur. Türkçede de çeviri ile oluşturulan böylesi koşutluklar çok sıktır (Aksan 1978, 99).

Metaforlar, onu üreten toplumun kültürel değerleriyle tutarlıdır; toplumun önceliklerine ve değer yargılarına göre biçimlenir ve toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir. Genelde tüm kültürlerde geçerli olan “aşağı-yukarı, içeri-dışarı, merkez-çevre, aktif-pasif” gibi ana metaforik yönelimlerin temeli tecrübelerimizdir dolayısıyla bunlar keyfi değildirler. Bu kapsamda, bizim de “yukarı-aşağı uzay-mekân metaforlarımızla tutarlı olan ve onların karşıtlarıyla tutarlı olmayan” kültürel değerimiz bulunmaktadır. Örneğin toplumumuzda genelde olumlu bulunan “Aktif olan yukarıda ve pasif olan aşağıdadır.” biçimindeki bir yönelim, pasifliği aktiftlikten üstün gören toplumlarda, farklı bir durum sergiler (Johnson, Lakoff 2010, 36, 45, 48).

Kavramların algılanışı, kimi dillerde farklı biçimlerde olduğundan adlandırma da o farklılıkları yansıtan aktarmalarla yapılmaktadır. Bu durum, insanın “dünyayı kendi dilinin penceresinden” görmesi; dilin de bireyleri “düşünce biçimi açısından” koşullandırmasının bir sonucudur (Aksan 1996, 8). Nitekim “Aynı dilde aynı tür için kullanılan” sözcüklerin “tinsel özellikler” açısından tek şekilli olup birlik gösterdiği; buna karşılık aynı kavramın farklı dillerde, “ayrı ayrı yönlerden kavrandığı” bilinmektedir. Bu durum, algıdan oluşan sözcüğün “nesnenin bir izlenimi değil, nesne tarafından ruhta uyandırılmış tasarımın bir izlenimi” olmasıyla açıklanabilir (Akarsu 1998, 63). Örneğin bir deniz canlısı olan *denizkestanesi*, Türkçede biçimi ve rengi dolayısıyla kestane denilen kabuklu bir meyveye benzetilerek bu adı almıştır. Aynı canlı, Almancada ise bu kez sivri dikenleri göz önünde bulundurularak kirpiye benzetilmiş ve yine bir aktarmayla *Igel*¹⁰ “kirpi” sözcüğüyle kurulan *Seeigel*¹¹ ile adlandırılmıştır. Buna koşut olarak farklı dillerdeki deyim aktarması örneklerinin bir bölümünde, belli bir kavramı çağrıştıran farklı hayvan ya da organ adlarının kullanıldığı da görülür. Toplumların hayvan ya da organ adlarına ilişkin algısı, onları kavrayış biçimi bunda etkindir. Örnek olarak Türkiye Türkçesinde, biçimi dolayısıyla “S veya U biçiminde boru.” (TDK 2011, 645), “Eğri soba borusu; eğri su borusu.” (TDK 1993, 1440) gibi kavramları karşılayan *deveboynu* sözcüğü yerine İngilizcede, başka bir hayvanın benzetmeye temel oluşturduğu aynı organı esas alınarak *kazboynu* “Bir kaz boynunu andıran kavisli tüp veya boru.”¹² (Redhouse 1992, 626) sözcüğü üretilmiştir.

Türkiye Türkçesinin söz varlığında belirlediğimiz deyim aktarması örnekleri, karşıladığı kavramlar açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu örneklerin türlü *bitki, hayvan, alet, eşya, hastalık, renk, yiyecek, nitelik, durum vb.* için kullanıldığı; kimi deyim aktarmalarının ise ayrıntıya inerek *buğday türü, dikiş türü, ekmek türü, sünger türü, yağış türü; para birimi; metal ya da tahta parça; güreşte bir oyun; çıban, siğil, sivilce vb.* kavramları karşıladığı görülmektedir. Bununla birlikte, belirlenen deyim aktarmalarının büyük oranda bitki türleri için oluşturulduğu söylenebilir. *Türkçe Sözlük* (TDK 2011, DD 2012 vd.), *Derleme Sözlüğü* (TDK 1993), *Türkiye Bitkileri Sözlüğü* (Tuzlacı 2006), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* (Baytop 2007) gibi kaynaklardaki karşılıkları, bu bitkilerin değişik türlere ya da alt türlere ait olduklarını göstermektedir. Coşar da organ adlarının belirtisiz ad tamlaması kalıbında “en çok hayvan adları ile birlikte” kullanıldığını ve hayvan adının tamlayan, organ adının tamlanan olduğu bu tür sözcük gruplarının bitki adı üretebildiğini belirtmiştir (Coşar 2008, 1052, 1053). Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde ve ağızlarında, bu yolla oluşturulmuş çok sayıda bitki adı bulunmasına karşın özellikle Anadolu’da yetişen pek çok bitkinin de belli bir adla anılmadığı ve bu nedenle Derleme Sözlüğü’nde yer alamadığı bilinmektedir. Baytop’a göre Türkiye’de yaklaşık 9000 bitki türü yetişmesine rağmen bu kaynakta 3000 dolayında

¹⁰ kirpi: “(Zool.) der Igel (Erinaceus europaeus).” (Ülkü 2012, 677).

¹¹ deniz kestanesi: “(Zool.) der Seeigel (Echinus sphaera).” (Ülkü 2012, 297).

¹² kazboynu: “Gooseneck, curved tube or pipe resembling the neck of a goose.” (Redhouse 1992, 626).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

yabani bitki adına yer verilmektedir. Bu durumun başta gelen nedeni ise “halkın yalnız yararlı veya zararlı bitkileri tanıyıp ad vermesi”, diğer bitkileri “ot, çiçek, diken veya ağaç” olarak adlandırmasıdır (Baytop 2007, 15).

2. Söz Varlığında Belirlenen Deyim Aktarması Örnekleri

Hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarması örnekleri, başta *Türkçe Sözlük (TDK 2011, DD 2012 vd.)* ve *Derleme Sözlüğü (TDK 1993)* olmak üzere konuyla ilgili kaynakların, Anadolu ve Rumeli ağızlarına ilişkin çalışmaların, terim sözlüklerinin, çevrim içi sözlüklerin taranmasıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Bu örnekler için yukarıda belirtilen kaynaklarda verilen anlamlar, ağızlardaki farklı söyleniş biçimleriyle oluşan türevler de göz önünde bulundurularak çıkarılmıştır. Ağızlarda kullanılan ve söylenişleri nedeniyle ölçünlü dildeki biçimlerinden ayrılan örnekler (geçebuynuzu, gövercin göksü, guşbunnu, ilandili, kazıyak, tülkügyuruğu...), ölçünlü dildeki karşılıklarıyla (keçiboynuzu, güvercingöğsü, kuşburnu, yilandili, kazayağı, tilkikuyruğu...) ya da kendisini oluşturan hayvan ve organ adının ölçünlü dildeki biçimleriyle (balık kulağı ~ balık gulağı ~ balıh gulağı, keditırnağı ~ keditarnağı ~ kedicırnağı ~ kediçırnağı ~ kediçirmâi ~ kedisırnağı...) ilişkilendirilmiştir. Bu sözcüklerin yörelere, alanlara ve kaynaklara göre değişebilen söylenişlerinin, yazımlarının ve anlamlarının tümü, değerlendirmeye alınmıştır. Anlama yer vermediği için kimi kaynakların yalnızca içerdiği örneklerden yararlanılmış, ancak bu gibi örneklerin kullanım alanı belirtilmiştir. Özellikle örneklerin önemli bir bölümünü oluşturan bitki adları başta olmak üzere, yararlanılan kaynakların ortaklaştığı kimi aktarmalar için bir kaynaktan sağlanan veri esas alınmış; aktarmanın ya da karşılanan kavramın farklılaşması durumunda, diğer kaynaklar değerlendirilmiştir. Bu aşamada, kavrama ilişkin biçim, renk, işlev gibi yönleri daha ayrıntılı veren ya da diğer kaynaklarda yer almayan bilgileri içeren kimi çalışmalar da dikkate alınmıştır. Bitki adlarının kaynaklarda geçen Latince karşılıkları, özellikle Baytop’un kimi bitkiler için verdiği başka çalışmalardaki karşılıklar ve kategori bilgileri de ilgili madde başında yer almıştır. Çalışmamızda belirlenen deyim aktarmaları, karşıladığı kavramlarla birlikte hayvan adlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır:

ahu¹³: **ahu gözlü** “Gözleri güzel olan (kadın).” (TDK 2011, 56).

akrep: **akrepkuyruğu** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 8); **Akrep Yüreği** “Akrep’in a yıldızı.” (<http://www.tdk.gov.tr-GBTS>).

arı: **arı götü** “Ekinlerin içinde çok bulunan bir çeşit dikenli ot.” (TDK 1993, 315), “Ağaçların yaprak açmaya hazır olduğu dönem.” (Özturan 2009, 27); **arı gözü** “İlkbaharda bağ ve asma çubuklarında meydana gelip açılmaya yüz tutan gözler.” (TDK 1993, 315).

aslan ~ arslan: **aslanağzı** “Sıracagillerden, türlü renkte, güzel, kokusuz çiçekleri olan bir bitki, danaburnu; havuz kenarlarına konulan ve ağzından su akan aslan biçiminde süs taşı.” (TDK 2011, 168), “Saplı, kısa ayaklı, armudi gövdeli, uzun boyunlu ve gaga ağızlı Türk keramik sürahisi tipi.” (Sözen, Tanyeli 1992, 28) ~ **aslanâzi** “Aslanağzı.” (TDK 1993, 345); **aslanayağı** “Özellikle yaprakları yünümsü beyaz bir örtüyle kaplı görkemli dağ bitkisi.” (DD 2012, 114) ~ **arslanayağı** “→ Arslanpençesi.”, “→ Kırkbaş otu.” (Baytop 2007, 34) ~ **aslan ayak** “Arslan pençesine benzeyen sandık ayağı” (Demir, Aydoğdu 2009, 572); **aslanbaşı** “Aslanbaşı biçiminde bezeme örgesi.” (Sözen, Tanyeli 1992, 28); **aslanbıyığı** “Caesalpinia gilliesii. Kışın yapraklarını döken, çoğunlukla çalı, bazen 3-4 metre boylanabilen bir ağaççıktır.” (Mamıkoğlu 2012, 222); **aslançınacağı**¹⁴ “Şirpençe de denilen çıban.” (TDK 1993, 4425); **aslandişi** “Sarı çiçekleri olan kırlarda yetişen otsu bitki.” (DD 2012, 114), “Adi acımarul. Lat: Cichorium intybus.” (<http://www.tdk.gov.tr-VHTS>) ~

¹³ ahu: “Ceylan.” (TDK 2011, 56).

¹⁴ çınak: “Yırtıcı kuş pençesi.” (TDK 1993, 1179).

arslandişi “→ Kara hindiba.” (Baytop 2007, 34); **aslangöğsü** “bkz. mim. bingi.”¹⁵ (TÜBA 2011, 75); **aslan kulağı** “Bir sap üzerinde dizili sarı veya kırmızı çiçekli otsu bir bitki.” (TDK 2011, 168) ~ **arslan kulağı** “→ Kırkbaş otu.” (Baytop 2007, 34); **aslan kuyruğu** “Ballıbabagillerden, eskiden hekimlikte terletici olarak kullanılan bir bitki, yer pırasası (Leonurus).” (TDK 2011, 168); **aslan pençesi** “Gülgillerden, sarı, beyaz çiçekli bir yabancı bitki; şirpençe.” (TDK 2011, 168) ~ **arslan pençesi** “Alchemilla (Rosaceae) türlerine verilen genel ad. Çok yıllık, otsu, rizumlu ve parçalı yapraklı bitkiler.” (Baytop 2007, 34); **aslan yürekli** “Çok yiğit, hiçbir şeyden korkmayan.” (TDK 2011, 168).

at: at ayağı “Atın yürüyüşü.” (MEB 1995, 169); **at başı** “Eşit, birlikte, başa baş.” (TDK 2011, 181); **atdili** “→ Tavşan kirazı.” (Baytop 2007, 36); **at kafalı** “Ahmak, beyinsiz.” (MEB 1995, 170); **atkulağı** “→ Camuskulağı.” (Baytop 2007, 36), “Eşit; tavlada çift oyun, mars.” (TDK 1993, 370) ~ **at gulağı** “Kuzukulağına benzeyen, biraz geniş yapraklı, ekşimsi bir bitki.” (TDK 1993, 368) ~ **at kulak** “Labada da denilen yabancı bir ot.” (TDK 1993, 370); **atkuyruğu** “Atkuyruğugillerden, kök sapı ömürlü olan, genellikle nemli yerlerde yetişen ve ilaç olarak kullanılan bir bitki, zemberek otu (Equisetum arvense); genç kızların saçlarını başlarının arkasına toplayarak uç bölümünü kaldırıp serbest bıraktıkları saç biçimi.” (TDK 2011, 185), “Equisetum (Equisetaceae) türlerine verilen genel ad. Sulak çayırılar ve su kenarlarında yetişen, rizumlu, çok yıllık ve otsu bitkilerdir.” (Baytop 2007, 36); **at memesi** ~ **atmemegi**¹⁶ “İri, uzun taneli, beyaz bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 372).

ayı ~ ayu: ayı ağırsığı¹⁷ “Soğana benzer bir bitkinin gövdesi.” (TDK 1993, 416); **ayı ayağı** “(Ptilostemon chamaepeuce-Compositae) Bitkinin parçalı yaprakları, ayı ayağına benzemesinden dolayı bu ismi almıştır.” (Duran 1998, 227); **ayı bacağı** “Çift yan yelkenlerden birini sağdan, birini soldan kullanma biçimi.” (TDK 2011, 203) ~ **ayı bacağı** “Öndeki küçük yelken, flok; payanda direği; duvar örmek için kurulan tezgâhın altındaki dayanak; ev çıkmalarının altındaki direk.”, “Bulutların arasından uzanan güneş demeti.” (TDK 1993, 416) ~ **ayı bacağı** “Ev çıkmalarının altındaki direk.” (TDK 1993, 432); **ayı eli** “→ Peynir otu.” (Baytop 2007, 37), “Yaban çiçeği.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>); **ayı götü** “Üç yüzlü, üç taraflı bina çatısı.” (TDK 1993, 416); **ayıkulağı** “Bir tür çuha çiçeği (Primula auricula).” (TDK 2011, 204), “Phlomis grandiflora H. S. Thomson (Labiatae). Çok yıllık, sarı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitki.”, “→ Ada çayı.”, “→ Çalba.”, “→ Çuha çiçeği.”, “→ Salep.” (Baytop 2007, 38), “Keçe üzerine yapılan bir motif.” (Acıpayamlı 1976, 13) ~ **ayı kulağı** “Ağaçlarda, balta ile vurularak üst tarafı alınan ve çatal kulak halinde kalan kısım.”, “Tam yerinde cevap.”, “Yufka ekmeğinin kaşık gibi kullanılmak için çukur bükülmüş durumu.” (TDK 1993, 417) ~ **ayı gulağı** ~ **ayı gulağı** “Kazık köklü, geniş yapraklı yabancı bir ot.” (TDK 1993, 416) ~ **ayı gulağı** “Gelinciğe benzer bir çeşit ot.” (TDK 1993, 4434); **ayı parmağı** “Phelypaea tournefortii Desf. (Orobanchaceae). 10-20 cm yükseklikte, otsu, parazit ve kırmızı çiçekli bir bitki.” (Baytop 2007, 38); **ayı pençesi** “Ayıpençesigiller (Acanthaceae) familyasından, çiçekleri kurutulmuş çaylara koku vermesi için katılan, çok yıllık, dikenli ve otsu bir bitki.” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 66), “Acanthus dioscoridis L. ve A. hirsutus Boiss. (Acanthaceae). Çok yıllık, dikenli ve otsu bitkilerdir.” (Baytop 2007, 39).

balık ~ balıh ~ balıg: balıgağzı “El şeklinde yaprakları, küçük çiçekleri olan zehirli bir süs bitkisi.” (Yıldırım 2006, 457); **balıketi** “Ne zayıf ne de şişman olan, dolgun (kimse).” (DD 2012, 162), “Kolun üst kısmında şişkince duran kas kitlesi, pazı; kas; sırt kasları.” (TDK 1993, 505); **balıkgözü** “Ayakkabıların bağ geçirilen deliklerine ve kemer deliklerine takılan maden, kemik

¹⁵ bingi: “1. Sivri tonoz kaburgalarının arasını dolduran küresel üçgen parçalardan her biri., 2. Bir kubbeyi taşıyan kemerlerin arasında yer alan ve kare plandan yuvarlak plana geçişi sağlayan küresel üçgen.” (TÜBA 2011, 171).

¹⁶ memek (I): “Meme.” (TDK 1993, 3159).

¹⁷ ağırşak: “Memenin etli, şişkin kısmı.” (TDK 1993, 92).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

vb.nden yapılmış halka.” (TDK 2011, 244), **balık gözü** “Ayakkabıların bağ geçirilen deliklerine ve kemerlerin deliklerine takılan teneke.” (TDK 1993, 505), **balık gözleri** “Çelik yüzeylerde, ısı eğimlerinin oluşturduğu, balık gözü görüntüsünde çok ince çatlaklar.” (<http://www.tdk.gov.tr-MİTS>); **balıkkılıcı** “Uzun bir çizginin iki yanında yer alan ve bu çizgiye çapraz, birbirine koşut olarak çizilmiş çizgilerden oluşan bezeme örgesi.” (TÜBA 2011, 115); **balık kulağı** “Midye kabuğu; midye; kışın balıkların biriktiği ve çok olduğu yer; insanların biriktiği, kalabalık olduğu yer.” (TDK 1993, 505) ~ **balık gulağı** ~ **balıq gulağı** “Midye.” (TDK 1993, 504); **balık pulu** “Çatıları kaplamak üzere bindirmeli olarak yerleştirilen ve balık pulunu andıran küçük kayağantaş levhalarının ya da küçük tahtaların oluşturduğu biçim ve bir kenarı yuvarlatılmış kayağantaş kiremit; aynı çizgi üzerinde birbirine değen ve bir çizgiden ötekine almaşan daire yaylarından oluşan mimarlık bezemesi.” (TÜBA 2011, 115) ~ **balık pulu** “Camsı emaye kaplamalarda görülen bir tür yüzey çatlağı.” (<http://www.tdk.gov.tr-MİTS>); **balıksırtı** “Balık iskeleti biçiminde birbirine paralel ve çapraz çizgili kumaş deseni; suların toplanmaması için ortası şişkin bir biçimde yapılan (yol); orta bölümü yüksek olup yanlara doğru alçalan bir biçimde.” (TDK 2011, 245), “Üçgen pirizma biçiminde, iki yana bakıntılı çatı, dam.” (TDK 1993, 4442), “Yazma kenarına işlenen bir oya türü; semerin iç yüzündeki şişkin bölüm.” (Acıpayamlı 1976, 18), “Bir yüzü düz, öteki çember yayı biçiminde eğe; aynı boyuttaki parçaları birbirine dik olarak balık kılıcıyı andıracak biçimde yerleştirerek yapılan bir parke döşeme ya da tuğla örme tekniği; suların iki yana akması için yolların ortasına yapılan şişkinlik, sırt; mermer ya da ahşap bir parçanın kenarındaki keskinliği yumuşatmak üzere yapılmış yuvarlak pah.” (TÜBA 2011, 115).

baykuş: **baykuşbacağı** “Hafif bulutlu hava, yağmur yağması muhtemel hava.” (TDK 1993, 581).

becik¹⁸: **becik kula** “Ekşimsi tadı olan bir ot.” (Alkayış 2007, 219).

bevgir: **beygirkuyruğu** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 9).

bıldırın: **bıldırınbudu** “Bir armut çeşidi.” (TDK 1993, 664).

böcek: **böcekbaşı** “İstakozla çok benzeyen kabuklu deniz hayvanı.” (DD 2012, 252), “Zabıta âmiriydi...daha ziyade zabıta-i hafıyye vazifesiyle mükellef olduğu cihetle maiyetinde erkekten başka tebdil memuru sıfatıyla kadın da istihdam ederdi...” (Pakalın 1993, 241, 242); **böcekkabuğu** “Mor ile yeşil arasında ve metal parlaklığında olan renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 395).

buğa: **buğasıki** “Ormanda, dağda yetişen, 20-100 cm. boyunda bir ot.” (TDK 1993, 779).

buzacı ~ **buzâ** ~ **bıza** ~ **bızav** ~ **bozo:** **buzacıburnu** ~ **bozoburnu**, **buzacıdişi** ~ **buzâdişi** ~ **bızadışi** “Danaburnu denilen ve bitki köklerini yiyen bir böcek.” (TDK 1993, 809) ~ **buzacıburnu** “Arslanağzı denilen çiçeğin yabanisi.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>) ~ **bızavburnu** “Bahçelerde toprağı burnuyla oyan, akrep büyüklüğünde bir böcek.” (TDK 1993, 674).

camız ~ **camış** ~ **camus:** **camızmemesi** ~ **camışmemesi** “→ Dağ sümbülü.” (Baytop 2007, 57); **camızkulağı** ~ **camuskulağı** “Sedum telephium L. subsp. maximum (L.) Krockner (Crassulaceae). 30-40 cm boyunda, etli yapraklı, yeşilimsi beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 57).

ceylan ~ **ceran**¹⁹: **ceylân gözlü** “Çekik, güzel gözlü.” (MEB 1995, 452); **ceran göz** “Ceylan göz.” (TDK 1993, 884).

cıkıcık²⁰: **cıkıcık gulağı** “Salyangoz.” (TDK 1993, 906).

¹⁸ becik: “Buzağı.” (TDK 1993, 592).

¹⁹ ceran (II): “Ceylan; iyi koşan biçimli at; geyik.” (TDK 1993, 883, 884).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

culuğ²¹: **culuğ burunnu** “Uzun, sivri burunlu.” (TDK 1993, 1014).

cüce²²: **cüce bağırsağı** “İnce, kıvrık yapraklı, yemeği yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 1021).

cücük²³: **cücük burnu** “Tomurcuk; soğanın tohum veren uzun sert yaprağı; filiz, çil; meyve ve sebzelerin en küçüğü; yaprak aşısında dikkate alınan yer, göz.” (TDK 1993, 1023, 1024).

çakal²⁴: **çakal ağız** “Tel dolaşması (hk.)” (TDK 1993, 1041).

çebic²⁵ ~ çepiş²⁶: **çebic çene** “Sivri çene (insanlar hk.)” (TDK 1993, 1101), **çepiş gözlü** “Gözünü kısarak bakan açık renk gözlü kimse.” (TDK 1993, 1144).

çıtık²⁷: **çıtık parmak** “Küçük, serçe parmak.” (TDK 1993, 1193).

dana ~ tana: **danaağız** “Danaburnu denilen böcek.” (TDK 1993, 1355); **danaayağı** “Yıllanyastığıgillerden, yaprakları lekeli bir bitki (Arum).” (TDK 2011, 592), “→ Yıllanyastığı.” (Baytop 2007, 84); **danabacağı** “İyilik yapmak istemeyen kimseye verilen ad.” (TDK 1993, 1355); **danaburnu** “Toprak içinde yaşayıp bitkilere, köklerini keserek zarar veren bir böcek, kök kurdu (Gryllotalpa vulgaris); aslanağız.” (TDK 2011, 592), “Parmakta çıkan bir çeşit çıban.” (TDK 1993, 1355) ~ **tanaburnu** “Bitkilerin köklerini kesen zararlı bir böcek, danaburnu.” (TDK 1993, 3818); **danadili** “→ Geyikdili.” (Baytop 2007, 84), “Sayfaların dar olan üst kenarından birleştirilmiş bir cönk türü.” (TDK 2011, 592); **danadişi ~ danadiş** “Danaburnu.” (TDK 1993, 1356); **danagöbeği** “→ Domuzağırsağı.” (Baytop 2007, 84); **danagözü** “Bir çeşit ekşi, kara, sulu üzüm.” (TDK 1993, 1356) ~ **danagöz** “Bir çeşit ekşi, kara, sulu üzüm.”, “İri, patlak göz; iri, patlak gözlü adam.” (TDK 1993, 1356) ~ **dana göz** “Kışta evlerde kurulan kürsünün en kötü gözü.” (Carefoğlu 1994, 226) ~ **tanagözü** “Bir çeşit yün dokuma örneği.” (TDK 1993, 4736); **danakuyruğu** “→ Sığırkuyruğu.” (Baytop 2007, 84); **danamemesi** “Bir çeşit kara üzüm; çiğdem gibi bir bitki.”, “İnsan ve hayvanlarda olan büyük çıban.” (TDK 1993, 1356); **danataşağı** “Çamsakızı.” (TDK 1993, 1357) ~ **danadaşyağı** “Su içinde yaşayan, yeni doğmuş kurbaga yavrusu.” (TDK 1993, 1356) ~ **danadaşak** “Tohumu tespiti taneleri gibi olan bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 1355).

deve ~ debe: **deveağız** “Bakırdan yapılmış, ağız eğik sürahi.” (TDK 1993, 1440); **deveboynu** “S veya U biçiminde boru.” (TDK 2011, 645), “Bir kilim motifinin adı.”, “Süsen cinsinden, sarı çiçek açan, uzun sapı deve boynuna benzeyen, fena kokulu bir ilkbahar çiçeği.”, “Bakırcı ve kalaycılarının kullandığı örs; eğri soba borusu; eğri su borusu.”, “Okla boyunduruğu birbirine bağlayan eğri ağaç kısım; asmalar için, iki direk arasına bir direk çivileyerek yapılan destek, bir çeşit çardak; dokuma tezgâhında kücü ağacının yanlara gelen kısımlarının altına konulan ağaç.” (TDK 1993, 1440), “Pullukta uç demiri ile kulak ve pulluk demirini tutan yer; arabalarda boyunduruğa oku, oku da arabaya takmakta kullanılan demir.” (Acıpayamlı 1976, 51), “Kaydırma yapmakta kullanılan özel bağlantı parçası.” (<http://www.tdk.gov.tr-DTS>); **devediş** “(Nar, buğday vb. için) İri taneli; alanında çok güçlü.” (DD 2012, 404), “İriyarı, güçlü (kimse);

²⁰ cıkcık (I): “Salyangoz.” (TDK 1993, 905).

²¹ culuğ: “Hindi.” (TDK 1993, 1013).

²² cüce (I): “Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv.” (TDK 1993, 1022).

²³ cücük (I): “Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv; kuş yavrusu; serçe...” (TDK 1993, 1021-1023). Sözcük, “yılan yavrusu” anlamında da kullanılmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas).

²⁴ çakal: “Alında beyaz tüyleri olan hayvan; alaca renkli hayvan; bir veya iki gözünde beyazlık olan hayvan.”, “Havlayan ama ısırmayan köpek.” (TDK 1993, 1041).

²⁵ çebic (I): “Bir yaşındaki keçi yavrusu; bir yaşındaki dişi keçi yavrusu; bir yaşındaki erkek keçi; iki yaşında olan keçi; iki yaşındaki dişi keçi; kısır keçi; tiftik keçisi.” (TDK 1993, 1099-1101).

²⁶ çepiş (I): “Bir yaşındaki keçi yavrusu; bir yaşındaki dişi keçi yavrusu; bir yaşındaki erkek keçi; iki yaşında olan keçi.” (TDK 1993, 1144).

²⁷ çıtık (II): “Serçeden küçük sırtı kahverengi ile siyah arası göğsü kirli sarı, gagası siyah bir kuş.” (TDK 1993, 1193).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

toplumdaki yeri üstlerde olan, tanınmış, ünlü (kimse).” (Püsküllüoğlu 2012, 565), “Sarı, iri taneli bir buğday çeşidi; iri taneli mısır.” (TDK 1993, 1441) ~ **deve dişi** “İri taneli (nar, mısır vb.)” (TDK 2011, 646); **deve döşlü** “Karnı içeriye çekik (at).” (TDK 2011, 646); **devegönü** “Verimsiz, sert, killi toprak.” (TDK 2011, 1441); **devegözü** “İri ve siyah taneli bir tür üzüm.” (TDK 2011, 646), “İri, yuvarlak taneli, kabuğu kalın ve sert siyah üzüm; kalın kabuklu, büyük taneli, sulu, beyaz üzüm.”, “Bulgur, et ve cevizden yapılan bir çeşit köfte.” (TDK 1993, 1441); **deve kolu** “Çöl nitelikli bölgelerde taşıma işlerinde kullanılmak için develerden kurulmuş askerî ulaştırma birlikleri.” (TDK 2011, 646); **devekulağı** “Limonium meyeri (Boiss.) Kuntze (Plumbaginaceae). 40-90 cm yükseklikte, çok yıllık, mavimsi mor çiçekli ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 90) ~ **deve kulağı** “Önden solungaçlı, karından bacaklı yumuşakça. Sıcak denizlerde az derin sularda yaşar.” (MEB 1995, 641) ~ **devegulak** “Su kenarlarında yetişen büyük yapraklı yabanî bir bitki.” (TDK 1993, 1441); **devetabanı** “Birleşikgillerden, geniş yapraklı bir süs bitkisi (Phlodontron).” (TDK 2011, 646), “→ Ebe gümeçi.”, “→ Çakmuz.”, “→ Domuz ağırşığı.”, “→ Nilüfer.”, “→ Kabalak.” (Baytop 2007, 90, 91), “Yapraklarında müsilaj, acı glikozit, tanen, organik asitler, inülin, şeker ve fitosterol içeren, enfüzyon biçiminde yumuşatıcı, balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak kullanılan bileşikgiller familyasından bir bitki, öksürük otu. Lat.: Tussilago farfara.” (http://www.tdk.gov.tr-VHTS), “İncir.”, “Kışın başlayıp yaza kadar çiçek açan, yaprağı fena kokulu yabanî bir bitki; nilüfer çiçeği.”, “Dört köşe, bohça şeklinde bir çeşit tatlı.” (TDK 1993, 1442) ~ **deve tabanı** “Eskiden kullanılan bir çeşit kadeh.” (MEB 1995, 640), “...ip üstünde ayaklara ağaç kütükleri bağlayıp yürüme.” (Nutku 1983, 218) ~ **devedabanı** “İri, yassı bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 1440) ~ **devedabanı** ~ **devedebbani** “Sarı, beyaz renkte büyük kır papatyası; ilkbaharda kırlarda, tarlalarda kendiliğinden yetişen, pembe çiçekli, çiğdeme benzeyen yumru kökleri yenilebilen yabanî bir bitki; kırlarda yetişen ve rozet şeklindeki yaprakları salataya konulan, yenilebilen bir ot; biçimi deve tabanına benzeyen, yere yayılmış olarak yetişen az dikenli ve turşusu yapılabilen bir ot; kabak yaprağına benzeyen geniş yaprakları, tüylü ve yapışkan bir ot.” (TDK 1993, 1440, 1441) ~ **debedaban** “Yumru köklü, kırmızı çiçekli, yuvarlak yapraklı bir bitki.” (TDK 1993, 1392); **devetopuğu** “Geranium tuberosum (Denizli).” (Tuzlacı 2006, 50); **devetüyü** “Deve tüyü rengi, açık kahverengi; bu renkte olan.” (TDK 2011, 646), “Deve tüyünden yapılmış.” (DD 2012, 404); **deve yürekli** “Çok korkak (kimse).” (TDK 2011, 646).

doğan: **doğandili** “→ Lale.” (Baytop 2007, 92).

domuz ~ donuz: **domuzağırşığı** “Cyclamen (Primulaceae) türlerine verilen genel ad. Yumrulu, pembe veya beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bitkilerdir, yumruları zehirli bileşikler taşır.” (Baytop 2007, 93), “Buhurumeryem denilen bitki; çöven denilen bitki.” (TDK 1993, 1555), “Bitkinin toprak altındaki yuvarlak yumrusu testise benzetilmiştir. Cyclamen coum (Trabzon).” (Tuzlacı 2006, 54); **domuzarşığı**²⁸ “Buhurumeryem denilen bitki.” (TDK 1993, 1555), “→ Domuzağırşığı.” (Baytop 2007, 93); **domuzaşa** “Köküni ‘domuztaşağı’. Ecballium elaterium (Giresun). Meyvesi testise benzetilmiş olabilir. Sambucus ebulus (Giresun).” (Tuzlacı 2006, 54); **domuzayağı** “Tüfek namlusundan sıkıyı çıkarmaya yarar çengelli çubuk.” (TDK 2011, 703); **domuzbaşı ~ domuzbaş** “Hayvanların vücutlarında genellikle boğaz ve kulak arkalarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık; insanların yüz, baş ve vücutlarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık; bağ çubuklarında şişkinlik şeklinde beliren ve çubukları kurutan bir hastalık.” (TDK 1993, 1555) ~ **donuzbaşı** “Hayvanların vücutlarında genellikle boğaz ve kulak arkalarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık.” (TDK 1993, 1562); **domuzburnu** “Hayvanların vücutlarında genellikle boğaz ve kulak arkalarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık.” (TDK 1993, 1555) ~ **domuz burnu** “Kıllı dolama çıbanı. (MEB 1995, 701); **domuz gözlü** “Gözleri küçük, donuk at.” (TDK 1993, 1556); **domuzkulağı** “Çocukların ceketlerine asılan bir süs eşyası.” (TDK 1993, 1556); **domuzkuyruğu**

²⁸ arşak (I): “Dizkapağı.” (TDK 1993, 332).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

“Beyaz tüylü, büyük yabanî bir ot.” (TDK 1993, 1556); **domuzsırtı** “Yumuşak iki katman arasında sert bir katmanın belirttiği engebe biçimi.” (DD 2012, 441); **domuztırnağı** “Palanganın takılması için kullanılan, bir yanı çatal biçiminde çift tırnaklı, öbür yanı halkalı demir kanca.” (TDK 2011, 703).

dudu²⁹: **duduburnu** “Kırmızıya çalan sarı renk.” (DD 2012, 455) ~ **duduburnu** “Zeynibostan çiçeği.” (TDK 1993, 1595), **dudu dilli** “Çok konuşan, tatlı dilli (kadın).” (TDK 2011, 722).

ejder³⁰: **ejder-dehen**³¹ “Eskiden Osmanlıların kullanmış oldukları bir top türü.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTS>).

enek³²: **enek memesi** “Uzun yapraklı, yumru kökü meyve gibi yenilen bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 1749).

erkeç³³: **erkeçsakalı** “Keçisakalı.” (TDK 2011, 810), “Gülgillerden bir bitki, çayır melikesi (spirea).” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>).

eşek ~ **eşseg**: **eşekayağı** “Tavana çivi çakılırken kullanılan yüksek örs.” (Acıpayamlı 1976, 66) ~ **eşekayağı** “Kalaycı örsü.” (Acıpayamlı 1976, 66); **eşekbaşı** “Yetkisi önemsenmeyen, gücünü gerektiği gibi göstermeyen kimse.” (TDK 2011, 823); **eşek kafalı** “Kalın kafalı, anlayışsız, kavrayışsız (kimse).” (TDK 2011, 823); **eşekkulağı** “Karakafes.” (TDK 2011, 823) ~ **eşeggülâ** “Karakafes.” (Uysal 2011, 532); **eşek memesi** “İri taneli, oval bir çeşit siyah üzüm.” (TDK 1993, 1789); **eşeksırtı** “Beşikörtüsü.” (TDK 2011, 823) ~ **eşek sırtı** “Dışarıya doğru ve birbirine ters yönde, iki tarafa da akıntı verecek şekilde yapılan örtü; beşik örtüsü.” (MEB 1995, 863); **eşektırnağı** “Kesildiğinde süt gibi sıvı çıkaran bir çeşit ot.” (TDK 1993, 1790).

fare ~ **fara**³⁴: **fare dişi** “Bir iğne veya boncuk oyası türü.” (TDK 2011, 851); **faragöz** “Sofa; mutfakla salon arasında olan kapı.” (TDK 1993, 1834); **farekulağı** “Anagallis arvensis L. (Primulaceae). Bir yıllık, otsu ve çıplak bitkilerdir.” (Baytop 2007, 106), “Çuha çiçeğigillerden, tohumu kuş yemi olarak kullanılan bitkilerin cins adı, bağırsak otu, sıçankulağı (Anagallis); yabani mercanköşk.” (TDK 2011, 851); **farekuyruğu** “Tahta işlemeciliğinde veya ahşap doğramada, kilit yeri açmakta kullanılan ince, dar testere.” (TDK 2011, 851), “Küçük, ucu sivri, ince dişli testere.” (TDK 1993, 1834), “Anahtar deliği gibi küçük delikler açmakta kullanılan ince testere; çilingirlikte kullanılan ince ve yuvarlak ege.” (Acıpayamlı 1976, 69).

fil: **filayağı** “Cami ve kiliselerde büyük kemer ve kubbeleri üzerinde taşımak için yapılmış olan dörtgen ya da yuvarlak kesitli sütunlara verilen isim.” (Turani 1993, 42); **filburnu** “→ Gilaburu.” (Baytop 2007, 107); **fil dişi** “Fil dişinin kırık beyaz rengi; bu renkte olan.” (TDK 2011, 875), “Diştacında mine, köklerde ise seman adı verilen ve dişin sert bölümünü oluşturan doku; filin dışından yapılmış olan.” (Püsküllüoğlu 2012, 757); **filgözü** “Osmanlı hamamlarında ışık almak için kubbe üzerinde açılmış olan delikleri örten fanus biçimli cam ögeler.” (Sözen, Tanyeli 1992, 84); **filkulağı** “Yıllanyastığıgillerden, ana yurdu tropikal Amerika olan, kökü yumrulu bir süs bitkisi (Caladium); pazarlarda satılan bir sünger türü.” (TDK 2011, 877), “→ Yıllanyastığı.” (Baytop 2007, 108).

gazal³⁵: **gazalboynuzu** “Nilüfer.” (<http://www.tdk.gov.tr-VHTS>).

²⁹ dudu: “*Far. fūfī hlk.* Papağan.” (TDK 2011, 722).

³⁰ ejder: “Ejderha; büyük yılan.” (TDK 2011, 765).

³¹ dehen “Ağız.” (Şükûn 1984, 965).

³² enek: “İğdiş edilmiş, burulmuş koyun, keçi, at gibi hayvanlar.” (TDK 1993, 1748).

³³ erkeç: “İğdiş edilmiş, üç yaşından büyük erkek keçi.” (TDK 2011, 810).

³⁴ fara: “Büyük sıçan.” (TDK 1993, 4502).

³⁵ gazal: “Ceylan.” (TDK 2011, 908).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

geyik: **geyikboynuzu** “Bitki geyik boynuzuna benzetilmiştir. Süs bitkisidir. Platycerium stemaria.” (Tuzlacı 2006, 68); **geyikdili** “Eğrelti otugillerden, Kuzey ve Batı Anadolu’nun kıyı kesimlerinde yetişen, yaprakları uzunca dil biçiminde çok yıllık otsu bir bitki (Scolopendrium officinale).” (TDK 2011, 939), “Scolopendrium officinale (L.) Lam. (Aspleniaceae). Rizomlu, çok yıllık, otsu ve çiçeksiz bitkiler.” (Baytop 2007, 116); **geyik göbeği** “Dağlarda biten boz renkli, ortası mor bir çeşit çiçek.” (TDK 1993, 2015); **geyik karnı** “Fr. bicho.”³⁶ (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **geyiksırtı** “Geyik tüyü renginde, yenilen bir çeşit mantar.” (TDK 1993, 2016).

guli³⁷: **guli bacağı** “Büyük lahana.” (TDK 1993, 2192).

güvercin ~ gövercin: **güvercinboynu** “Yeşil, mavi ve pembe arasında dalgalanır gibi görünen renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1013); **güvercingöğsü** “Yeşil ile mavi arasında böcekkağuşuna benzer dalgalı ve değişken renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1014) ~ **gövercin göksü** “Yemek yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2169); **güvercingözü** “Deri boyama işçilerinin ellerinde görülen krom tuzlarının neden olduğu deri hastalığı.” (DD 2012, 666), “Burçak ve dereotunun yaprakları gibi ince yapraklı, küçük küçük, yuvarlak yuvarlak leylak rengi çiçekli bir ot.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>) ~ **gövercin gözü** “Süpürge yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2169); **gövercin topuğu** “Yemek yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2169), **güvercin topuklu** “Topukları zarif olan.” (MEB 1995, 1082).

horoz ~ horuz ~ horaz ~ hurus ~ horiz: **horozayağı** “Tüfekten boş kovani çıkarmaya yarayan alet.” (TDK 2011, 1110); **horozdaşağı** “Bu adda horoz erkeklik simgesi olarak yer almıştır. Astragalus trichostigma (Ağrı). Muscari neglectum (Erzincan). Soğanı benzetilmiştir.” (Tuzlacı 2006, 77) ~ **horaz daşağı** “Börek yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2410); **horozgözü** “Maydanozgillerden, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki (Seseli tortuosum).” (TDK 2011, 1110), “Baharda açan bir çeşit sarı çiçek.” (TDK 1993, 2412), “→ Ahu dudu.” (Baytop 2007, 135); **horozhayası** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 11); **horozibiği** “Koyu, pembe renk; bu renkte olan.”, “Horozibiğigillerden, kırmızı çiçekleri horoz ibiğini andıran bir süs bitkisi (Amaranthus).” (TDK 2011, 1110), “Chrysanthemum segetum L. (Compositae). Bir yıllık, otsu ve sarı çiçekli bir bitkidir.”, “→ Kazgagası.” (Baytop 2007, 135) ~ **horoz ibiği** “Fr. Crista-galli.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>) ~ **horaz ibiği** “Balta çiçeği.” (TDK 1993, 2410) ~ **hurusibiği** “Bir çeşit çiçek.” (TDK 1993, 2445); **horoz kafalı** “Horoz akıllı.” (TDK 2011, 1110); **horozkursağı** “Bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2412); **horozyüreği ~ horuzyüreği** “Sivri ve uzun bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 2412) ~ **horizüré** “Keklik yumurtası büyüklüğünde bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 2411).

hüthüt³⁸: **hüthütgözü** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 11).

inek: **inekbiciği**³⁹ “İneklerin göğsünde olan küçük böcek.”, “İnek memesi şeklinde etli yaprakları olan bir ot.” (TDK 1993, 2541); **inek emceği, inek memesi** “İri taneli, siyah bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 2541); **inekgözü** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 11).

it ~ ip ~ iti: **itayağı** “Çintemani.” (TDK 2011, 1230), “Suyun akış yönünü değiştirmeye yarayan tahta set.” (TDK 1993, 2567); **it bacaklı** “Fr. Cagneux.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **itbiciği** “Koltuk altında çıkan çıban.” (TDK 1993, 2567); **itburnu** “Yaban gülünün meyvesi.” (TDK 2011, 1230), “Yabanî gül ve meyvesi.” (TDK 1993, 2567), “→ Yabani gül.” (Baytop 2007, 145), “Bir böğürtlen çeşidi.” (Buran, Oğraş 2003, 194) ~ **ipburnu** “Yaban gülünün meyvesi.”

³⁶ Türk Dil Kurumunun Genel Ağ’da bulunan *Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü* (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat)’ndeki *Tarım Terimleri, Teknik Terimler I (Makina Öğeleri vd.)* ile *Tıp Terimleri Kılavuzu*’nda yer alan örneklerin hangi kavramlar için kullanıldığı belirtilmemiştir. Bu kaynaklarda, örneklerin yalnızca Osmanlı Türkçesi ile Fransızca ya da İngilizcede geçen karşılıkları verilmiştir.

³⁷ guli: “Hindi.” (TDK 1993, 2191).

³⁸ hüthüt: “Çavuş kuşu.” (TDK 2011, 1122).

³⁹ bicik (I): “Meme, meme başı.” (TDK 1993, 681).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

(TDK 1993, 2545) ~ **itiburnu** “Kuşburnu.” (Özturan 2009, 62); **itdili** “Yaprakları dile benzer şekildedir. Plantago lanceolata (Kayseri).” (Tuzlacı 2006, 83); **it dişi** “Yumruk büyüklüğünde taşlar ve kil kökenli toprakların yüksek basınç altında sıkışmasıyla oluşan, kaya değil ama kaya gibi sert ve sağlam olan zemin. Konglomera.” (Özturan 2009, 167); **it elli** “Ayakları dışarıya dönük (hayvan).” (TDK 2011, 1231); **itgılı** “Değersiz, boş laf.” (TDK 1993, 2568), “Serseri. İtibarsız adam.” (Özturan 2009, 167); **itkuyruğu** “Kenarları düz şerit gibi yapraklı ve saplarının ucu koçanı andıran, başak çiçekli, otsu bir bitki (Phleum).” (TDK 2011, 1234); **itmemesi** “Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban.” (TDK 1993, 2569).

kaplan: kaplan postu “Koyu turuncu, üzerinde siyah benekleri olan bir çeşit susam çiçeği.” (TDK 1993, 2634).

karga ~ karğa ~ garğa: kargaayağı (bitki) (akt. Uçar 2013a, 11); **kargabağırsağı** “Gövde yapısı bağırsağa benzetilen bitkilerdir. Spargularia marina (Muğla), Veronica cymbalaria (Muğla)” (Tuzlacı 2006, 96); **kargabeyni** “Pekmezele yoğurt karıştırılarak yapılan yiyecek.” (TDK 2011, 1327), **kargabeyni ~ kargabını ~ kargabeyin** “Pekmezele tatlı yoğurt karıştırılarak yapılan yiyecek.” (TDK 1993, 2657) ~ **garga beyni** “Pekmezele karıştırılmış yoğurt.” (TDK 1993, 1923); **kargaburnu** “Uçları karga gagası gibi kıvrık olan araçların ortak adı; tel bükmede kullanılan ve uçları sivri koni biçiminde olan metalden bir kıskaç türü; sanayide küçük ve yuva içine yerleştirilmiş vidaları sökmeye yarayan ince, uzun ağızlı alet; kapı mandalı.” (TDK 2011, 1327), “Tahtalardan çivi çekmeye yarayan aygıt.” (Acıpayamlı 1976, 110), “Kapı mandalı; yangın söndürme işlerinde kullanılan ucu eğri demir çengel; bakırcıların kullandıkları bir araç.” (TDK 1993, 2657, 2658) ~ **karğa burnu** “Kapı mandalı; yangın söndürme işlerinde kullanılan ucu eğri demir çengel; ucu eğri çivi.” (TDK 1993, 2660) ~ **gargaburnu** “Sabanların ok kısmına çakılmış olan kancalı demir; uç kısmı sivri olan yerli menteşe.” (Acıpayamlı 1976, 73) ~ **garga burnu** “Eskiden kullanılan bir tür kapı mandalı.” (Özturan 2009, 49) ~ **garğa burnu** “Sivri uçlu mandal.”, “Meyveleri karga gagasına benzeyen bir ot.” (TDK 1993, 1925) ~ **kargaburun** “Kapı mandalı; yangın söndürme işlerinde kullanılan ucu eğri demir çengel.”, “Uzunca ceviz; salamura için uzun ve iri bir çeşit zeytin.” (TDK 1993, 2657, 2658), “Uç kısmı yuvarlak kıskaç; yerli menteşelerdeki sivri kısım.” (Acıpayamlı 1976, 110) ~ **karga burun** “Burnu karga gagasına benzeyen (kimse).” (TDK 2011, 1327) ~ **karğa burun** “Kapı mandalı; bir ucu sivri, diğer ucu yassı kazma.” (Demir, Aydoğdu 2009, 640); **kargagözü** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 11); **kargaibiği** “Ebucehil-karpuzu, acıhıyar.” (TDK 1993, 2658), “→ Eşek hıyarı.” (Baytop 2007, 160); **kargayürek ~ karğayüreği** “Kara ve uzunca bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 2659).

karınca: karıncaayağı “İnce kıyılmış tütün.” (TDK 1993, 2663); **karınca ağzı** “Çok küçük açıklık, küçük delik.” (MEB 1995, 1563); **karincabaşı** “Kumlu toprak.” (TDK 1993, 2663); **karınca belli** “Beli çok ince olan (kimse).” (TDK 2011, 1329).

kartal: kartalkanadı “Halı, kilim ve palazda görülen bir motif.” (Acıpayamlı 1976, 111), **kartalgözü** “Gözlem amacıyla kullanılan insansız uçak; tenis, voleybol vb. oyunlarda topun oyun alanı içinde kalıp kalmadığını uzaktan çekimle belirleyen kamera.” (TDK 2011, 1339).

katır: katırdaşağı “→ Acı çiğdem.” (Baytop 2007, 162) ~ **katırdaşyağı** “Çiğdem gibi ve beyaz çiçek açan, soğan köklü bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 2683); **katırkulağı ~ katırgulağı** “Yapraklarından dolma yapılan bir bitki.” (TDK 1993, 2683); **katırkuyruğu** “Baklagillerden, çiçekleri sarı ve şemsiye durumunda olan acı bir bitki (Equisetum pasturel).” (TDK 2011, 1351), “→ Atkuyruğu.”, “→ Zivircik.” (Baytop 2007, 162), “Erguvan; ipek böceğinin üzerinde kozasını sardığı bir bitki.” (TDK 1993, 2683), “Bataklık atkuyruğu. Lat.: Equisetum pasturel.” (http://www.tdk.gov.tr-VHTS); **katırtırnağı** “Baklagillerden, dalları çok ince, çiçekleri sarı, bazı türleri hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan bir bitki (Genista scoparia).” (TDK 2011, 1351), “İri yapraklı bir ot; çiğdem.” (TDK 1993, 2683, 2684), “Akasya ağacı.” (TDK 1993, 4537).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

kaz ~ gaz: **kazayağı** “İspanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzeyen bir bitki (Chenopodium).”, “Çok kollu çengel; çaprazlama yapılan teyel, Hristo teyeli; iki ayrı yolun birleşip tek yol hâline geldiği kavşak; iki ucundan herhangi bir yere bağlanmış bir halatın, başka bir halatla ortasından terazilenmiş durumu.”, “Açık turuncu renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1372), “*Falcaria vulgaris* Bernh. (Umbelliferae). 25-100 cm yükseklikte, iki veya çok yıllık, beyaz çiçekli ve otsu bir bitkidir.”, “→ Deli maydanöz.”, “→ Sirken.” (Baytop 2007, 165), “Su kıyılarında biten ve yenilen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2711), “Eğri bir dikiş biçimi; yazma kenarına yapılan boncuk oya; keçe üzerine yapılan, kaz ayağını andıran bir nakış; çorap motifi; ceketin sökülen yerlerini tutturmak için yapılan dikiş.” (Acıpayamlı 1976, 114) ~ **kaz ayağı** “Tahtacıların üç parmak olarak da tanımladıkları Allah-Muhammed-Ali üçlemesinin sembolünün adıdır.” (Öztürk 2009, 571) ~ **kazayak ~ kazağ ~ kazıyak** “Suyu kıyılarında biten ve yenilen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2711) ~ **kazayak ~ kazıyak** “→ Kazayağı.” (Baytop 2007, 165) ~ **gazayağı** “Taze iken yenen, çay kenarlarında yetişen bir çeşit ot; yabanî pancar.”, “Yün çorap nakışı.” (TDK 1993, 1953) ~ **gazayak ~ gazyak** “Taze iken yenen, çay kenarlarında yetişen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 1953, 1955) ~ **gaziyak** “Bir çeşit pancar.” (TDK 1993, 1955) ~ **gazayağı ~ gazayak ~ gazeyağı ~ gazyak** “→ Kazayağı.” (Baytop 2007, 112) ~ **gazeyağı** “Taze iken yenen, çay kenarlarında yetişen bir çeşit ot.”, “Araba çatalı.” (TDK 1993, 1954) ~ **gaziyak** “Bir çeşit pancar.” (TDK 1993, 1955); **kazbaşı** “Türk yaygılarında görülen dikaçılı bir çengel biçiminde bezeme örgesi.” (Sözen, Tanyeli 1992, 127); **kazgagası** “*Corydalis* (Papaveraceae) türlerine verilen genel ad. Çok yıllık, otsu, yumrulu ve tüsüz bitkiler.” (Baytop 2007, 165); **kazgöğsü ~ kazgösü** “Parça parça beyaz bulutlar.” (TDK 1993, 2711); **kaz kafa** “Aptal, anlayışsız, budala.” (MEB 1995, 1604) ~ **kaz kafalı** “Anlayışsız, kavrayışsız, kafasız (kimse).” (TDK 2011, 1374); **kazkanadı** “Güreşte hasmı arkadan ve yandan sarıp başını koltuk altına alarak elleri koltukları altından geçirdikten sonra sırtında veya ensesinde birleştirme biçimindeki oyun; Meydanın ortasından çekilerek düşmanın orta bölüme girmesi sağlandıktan sonra sağ ve sol kanatların düşmanı çember içine almasıyla yapılan bir savaş taktiği.” (TDK 2011, 1374); **gazbeyin** “Akılsız (kimse).” (TDK 1993, 1953).

keçi ~ geçe: **keçiyayağı** “Birbirlerine köşelerinden bağlı, yassı baklavalar biçimindeki işleme.” (DD 2012, 923), “Yol yapımı sırasında taşları sıkıştırmak için kullanılan, üzerinde keçi ayağını andıran çıkıntılar bulunan silindir.” (Acıpayamlı 1976, 114), **keçi ayaklı** “Süvarilerin kullandığı tatar oklarının bir türü.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTS>); **keçibiciği** “*Michauxia campanuloides* L’Hérit. ex Aiton (Campanulaceae). 10-150 cm yükseklikte, iki yıllık, beyaz çiçekli, tüylü ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 166), **keçi biciği** “Yeşilken pişirilip yenilen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2716); **keçiboynuzu** “Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup (*Ceratonia siliqua*); bu ağacın baklaya benzer, şekerli yemişi, harnup.” (TDK 2011, 1376), “*Ceratonia siliqua* L. (Leguminosae). 3-10 m yükseklikte, bileşik yapraklı, küçük yeşil çiçekli bir ağaç veya ağaççık.” (Baytop 2007, 166) ~ **geçebuynuzu** “Keçiboynuzu.” (TDK 1993, 1960); **keçi emceği**⁴⁰ “Siyah renkli bir çeşit incir.” (TDK 1993, 2716); **keçi kafalı** “Dik kafalı, inatçı.” (MEB 1995, 1611); **keçi kulağı** “Kuzu kulağı’nın bir çeşidi. Sebze gibi kullanılan bir ot.” (MEB 1995, 1611); **keçimemesi** “Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz veya kırmızımsı bir tür üzüm.” (TDK 2011, 1376), “*Polygonum alpinum* All. (Polygonaceae). 30-100 cm yükseklikte, çok yıllık, beyaz veya yeşilimsi çiçekli ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 167), “Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz ya da kırmızımsı olan bir çeşit üzüm; sırası çok olan, şarap ve pekmez için elverişli siyah bir cins üzüm.”, “Kökü bol nişastalı bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 2716), “Uzunca, ak, sert kabuklu bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 4542) ~ **keçimömesi** “Kökü bol nişastalı bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 2716) ~ **geçimemesi** “Çavuş üzümü.” (TDK 1993, 1962); **keçisakalı** “Ladengillerden, çayırlarda, nemli yerlerde yetişen, yaprakları mızraklı ve çizgili, çiçekleri mavimsi veya mor renkte bir tür laden bitkisi, keçisedefi

⁴⁰ emcek: “*hkk. Meme.*” (TDK 2011, 792).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

(*Cistus creticus*); Gülgillerden, beyaz veya pembe çiçekli, bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir ağaççık, erkeçsakalı, çayirmelikesi (*Spiraea aruncus*).” (TDK 2011, 1376), “Kuzukulağı.” (TDK 1993, 2716) ~ **keçisakalı** ~ **geçisakalı** “→ Tekesakalı.” (Baytop 2007,112, 167) ~ **geçi sakalı** “Mızraksı ve çizgili yapraklı, çiçekleri mavi ya da mor renkte olan bir bitki.” (TDK 1993, 1963), **keçi sakal** “Sakalı yalnız çenede sivri ve seyrek olarak bulunan (kimse).” (TDK 2011, 1376); **keçitaşağı** “→ Soğan.” (Baytop 2007, 167); **keçitırnağı** “Kesici ağzı üçgen biçiminde olan oyma kalemi.” (TDK 2011, 1376), “Sarı burçak, *Lathyrus*, *Leguminosae*.” (TDK 1993, 2716).

kedî: **kediyayağı** “Birleşikgillerden, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, beyazımsı, yumuşak, sık tüylü bir bitki (*Antennaria dioica*).” (TDK 2011, 1377); **kedibağırsağı** “Gövdeleri uzun ve bağırsağa benzetilmiş olan bitkilerdir. *Clematis vitalba* (İstanbul). *Veronica hederifolia* (Tekirdağ).” (Tuzlacı 2006, 100) ~ **kedibarsağı** “*Convolvulus arvensis* (Karaman). Gövdesi uzun ve bağırsağa benzetilmiş olan bir bitkidir. *Marrubium peregrinum* (Kırklareli)” (Tuzlacı 2006, 100) ~ **kedî bairsî**⁴¹ “Bir ot türü.” (Uysal 2011, 633); **kedibaşı** “Doğu Karadeniz’de yetişen kırmızı beyaz ya da sarımsı çiçekli bitki.” (DD 2012, 924) ~ **kedibaş** “Bir cins elma.” (TDK 1993, 2717); **kedibıyığı** “İnce dalları benzetilmiştir. *Equisetum telmateia* (İstanbul).” (Tuzlacı 2006, 100); **kedibiciği** “Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban, köpekmemesi.”, “Havuç.” (TDK 1993, 2717); **kedidili** “Genellikle dondurmanın yanında yenilen bir tür tatlı bisküvi.” (TDK 2011, 1377); **kedigözü** “Taşıtların arkasındaki kırmızı renkli işaret lambası; yollarda ışık vurduğu zaman parlayan trafik işareti.” (TDK 2011, 1377), “Yoncaya benzeyen, güzel kokulu çiçekleri olan bir çeşit yaban otu.” (TDK 1993, 2717), “→ Salep.” (Baytop 2007, 167) ~ **kedî gözü** “Takı ve tılsım olarak taşındığında insanları nazardan ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılan kedî gözü gibi parlayan değerli taşların adıdır.” (Öztürk 2009, 572); **kedî kamburu**⁴² “bkz. bükük cephe duruşu.”⁴³ (Savaş 1989, 82); **kedikulağı** “Üst çiçek parçaları benzetilmiştir. *Ophrys mammosa* (Denizli).” (Tuzlacı 2006, 101); **kedikuyruğu** “*Sideritis pisidica* Boiss. et Heldr. Çiçekli dalları çay olarak kullanılır.” (Baytop 2007, 296) ~ **kedikuyluğu** “Kökünü ‘kedikuyruğu’. Yaprığı kedî kuyruğuna benzetilmiştir. *Ferulago macrosciadia* (Çanakkale).” (Tuzlacı 2006, 101) ~ **kedikulağı, kedikuyruğu** “60-70 cm. uzunluğunda, yaprağı el büyüklüğünde bir ot.” (TDK 1993, 2718); **kedimemesi** “Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban, köpekmemesi.” (TDK 1993, 2717); **keditaşağı** “Kötü kokulu bir bitki.” (Gülensoy 2007, 492) ~ **kedidaşağı** “Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban, köpekmemesi.” (TDK 1993, 2717); **keditırnağı** ~ **keditarnağı** “Pancar.” (TDK 1993, 2718) ~ **keditırnağı** “→ Kebere.”, “→ Salep.” (Baytop 2007, 167) ~ **kedicırnağı** “→ Kebere.” (Baytop 2007, 167) ~ **kedicırnağı** “Yoncaya benzeyen, güzel kokulu çiçekleri olan bir çeşit yaban otu; pancar.” (TDK 1993, 2717) ~ **kedicırmaı** ~ **kedisırnağı** “Yoncaya benzeyen, güzel kokulu çiçekleri olan bir çeşit yaban otu.” (TDK 1993, 2717); **kediyüzü** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 12).

keklik: **keklikayağı** “Bir halı motifi.” (Acıpayamlı 1976, 115), **keklikgözü** “Adonis türlerine (*Ranunculaceae*) verilen genel ad. Otsu, bir veya çok yıllık ve kırmızı çiçekli bitkilerdir.” (Baytop 2007, 168) ~ **keklik gözü** “Fr. Tylose, tylosis.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>).

kelebek: **kelebek baş** “Osm. Kelebek baş.” (<http://www.tdk.gov.tr-TT-MÖ>); **kelebek omur** “Sırt ipliğinden arta kalan zarın kalıntısı veya omurların uygun olmayan birleşmelerinden kaynaklanan, omurun önden arkaya yarıklanmasıyla belirgin yapılaş bozukluğu...” (<http://www.tdk.gov.tr-VHTS>).

⁴¹ kedî bairsî: “Kedî bağırsağı.” (Uysal 2011, 633).

⁴² kambur “1. Bel veya göğüs kemiğinin eğilmesi, raşitizm sonucu sırtta ve göğüste oluşan tümsek, kambur zambur., 2. Bazı hayvanların sırtındaki çıkıntı...” (TDK 2011, 1288).

⁴³ bükük cephe duruşu: “Jimnastikte; vücudun, kalçadan bir açı oluşturarak, ellerde ve tabanlarda yere dayalı bulunduğu durum.” (Savaş 1989, 30).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

keler⁴⁴: **keler kuyruğu** “Büyük baş hayvanlarda görülen bir hastalık; yaprağı küçük, gövdesi büyük bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2729).

kene: **kene göz** “Çok küçük gözlü (kimse).” (TDK 2011, 1390).

kertenkele: **kertenkelegözü**, **kertenkelekuyruğu** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 12).

kırlangıç: **kırlangıçkuyruğu** “Hayvanın kulağını delerek yapılan işaret.” (TDK 2011, 1419) ~ **kırlangıç kuyruğu** “Marangozlukta tepesi kesik üçgen biçiminde lamba-zıvanalı geçme.” (Sözen, Tanyeli 1992, 130).

kısrak: **kısrak kuyruğu** “Sürünücü toprak altı gövdeli, 150 cm boyunda olabilen, çok yıllık bir su altı bitkisi.” (<http://www.tdk.gov.tr-SÜTS>).

kirpi: **kirpibaş** “bkz. ekinokok kesesi.”⁴⁵ (Yarar 1970, 90), **kirpibaşı**, **kirpi diken** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 12).

koç: **koçbaşı** “XV. yüzyılın sonuna kadar kullanılan, kuşatılan bir şehrin veya kalenin sur ve kapılarını yıkmaya yarayan, ön tarafı koçun başına benzeyen ağır direk; bir veya birkaç kişi tarafından taşınan, kol gücüyle vurularak genellikle kapıları kırmakta kullanılan demir araç; halı, kilim vb.nde bulunan çapaya benzer bir motif türü.” (TDK 2011, 1456), “Kabadayı, yiğit, yürekli; eli açık, cömert; işbilen, becerikli; yüce gönüllü; konuksever; gösterişçi, cakalı”; esirgemez.”, “Evin duvarlarını yağmurdan korumak için yapılan saçak.” (TDK 1993, 2893, 2894); **koçboynuzu** “Üzerine ip ilıştirmeye yarayan, iki kulaklı ağaç veya metal çengel; elibelinde.” (TDK 2011, 1456), “→ Kokulu yonca.” (Baytop 2007, 180) ~ **koç boynuzu** “Demir ya da pirinçten yapılmış ip bağlamaya yarayan araç.”, “Kadın çorabında kullanılan bir nakış motifi.” (TDK 1993, 2894), “Baş ve kış omuzluklar ile metaforaların üzerinde bulunan ve halat volta etmek için kullanılan boynuz şeklinde iki kulaklı madenler.” (Ulaştırma Bakanlığı 2011, 312) ~ **goç boynuzu** “Bir çeşit yün dokuma motifi.” (TDK 1993, 2090); **koç burunlu** “Burnu alnıyla aynı doğrultuda ve kemerli olan (kimse).” (TDK 2011, 1456); **koç kulak** “İki kulplu küçük küp.” (TDK 1993, 2895); **koçkuyruğu** “Astragalus subrobustus Boriss. (Leguminosae). Çok yıllık, pembe veya mor çiçekli bir bitkidir.” (Baytop 2007, 180); **koçtaşağı** “→ Koçkuyruğu.” (Baytop 2007, 180), “Astragalus subrobustus (Erzurum).” (Tuzlacı 2006, 111).

koynun ~ goyun: **koynun ayağı** “İnce ince yağın yağmur, ahmak ıslatan.” (TDK 1993, 2943) ~ **goyun eyağı** “Ekin boyunun ne çok uzun ne de kısa olması hali.” (TDK 1993, 2111); **koynunbacağı** “Sapı kısa, başakları dolgun ekin.” (TDK 1993, 2943); **koynunbaş** “Osm. Koyunbaş.” (<http://www.tdk.gov.tr-TT>); **koynun bilekli** “Sol ayak bileği eğri olan at.” (TDK 1993, 2943); **koynungöbeği** “Koyun mantarı.” (TDK 2011, 1493), “Bir çeşit mantar.” (TDK 1993, 2943, 2944), “→ Evlek mantarı.” (Baytop 2007, 183); **koynungözü** “Birleşikgillerden, beyaz ve iri bir tür papatya (Matricaria parthenium.” (TDK 2011, 1493), “Bellis perennis L. (Compositae). Çok yıllık, rozet yapraklı ve beyaz çiçekli otsu bir bitkidir.”, “→ Mahmude otu.” (Baytop 2007, 183) ~ **koynun gözü** “Papatya; mor çiğdem.”, “İri ve yassı taneli bir çeşit kara üzüm.”, “Çok ayaklı sürüngen, zehirsiz bir böcek.” (TDK 1993, 2944) ~ **goyun gözü** “Sarı çiçek açan yabancı bir bitki.” (TDK 1993, 2111); **goyun gulağı** “Bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 2111); **koynunünü** “Bir sünger türü.” (TDK 2011, 1493).

kömüş⁴⁶: **kömüşbuynuzu** “Saplarının üzerindeki dikenleri eğri olan bir çeşit yaban otu.” (TDK 1993, 2958), **kömüşciciği**⁴⁷ “Uzun taneli bir çeşit kara üzüm.” (TDK 1993, 2958).

⁴⁴ keler: “Sürüngenler sınıfının kelerler takımından olan hayvanların genel adı.” (DD 2012, 927).

⁴⁵ ekinokok kesesi: “Köpek tenyasının, arakonakçı gövdesinde, hemen bütün dokulara yerleşip gelişebilen kurtçuğu; idatik kist, kesekurdu, kirpibaş.” (Yarar 1970, 54).

⁴⁶ kömüş: “Manda.” (TDK 1993, 2957).

köpek: **köpekayası** “Ballıbabagillerden, çiçekleri sap çevresinde demet durumunda toplanmış, güzel kokulu birçok türü olan bir bitki (Marrubium vulgare).” (TDK 2011, 1499); **köpekdili** “Kemikli balıklar (Teleostei) takımının, yanyüzergiller (Pleuronectidae) familyasından, denizlerde yaşayan bir tür.” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 388), “Pisiketiği.”⁴⁸ (Baytop 2007, 227); **köpekdişi** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 13) ~ **köpek dişi** “Azı dişleri ile kesici dişler arasında, iki yanda ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri diş.” (TDK 2011, 1499); **köpekkuyruğu** “Yağlı güreşte rakibinin sırtını yere getirmek için onu çenesinden, alnından veya girtlağından elle çekip sırtını yere getirmeye çalışma.” (TDK 2011, 1499); **köpeklolosi**⁴⁹ “Gelincik.” (TDK 1993, 2960), “→ Gelincik.” (Baytop 2007, 185); **köpekmemesi** “Koltuk altında çıkan iltihaplı çiban.” (TDK 2011, 1499), “Kimi ilâçların yapılmasında kullanılan patlıcangillerden bir bitki, itüzümü, solanum nigrum.” (TDK 1993, 2960), “→ İt üzümü.” (Baytop 2007, 185); **köpekpençesi** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 13); **köpektaşığı** “→ Adam otu.” (Baytop 2007, 185), “Crocus cancellatus (Muğla) Toprak altındaki yumrusu (kormusu) benzetilmiştir. Mandragora autumnalis (Antalya) Meyveleri benzetilmiştir.” (Tuzlacı 2006, 114, 115); **köpektırnağı** “Psoralea bituminosa (Bartın). Trifolium repens var. repens (Bartın).”(Tuzlacı 2006, 115).

köstebek: **köstebek karınlı** “Fr. Aspalosome.” (http://www.tdk.gov.tr-TTK).

kuğu: **kuğuboynu** “Osm. Kuğuboynu.” (http://www.tdk.gov.tr-TT).

kumru: **kumrugöğsü** “Açık gri renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1525); **kumru tüyü** “Kurşunî renk.” (TDK 1993, 3000).

kurbağa: **kurbağa gözü** “Küçük beyaz taneli bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 3005); **kurbağa karnı** “Kurbağacık.” (http://www.tdk.gov.tr-VHTS), **kurbağa karın** “Fr. Ventre de batracien.” (http://www.tdk.gov.tr-TTK).

kurt ~ gurt: **kurtağzı** “Gemi ve sandallarda halatın geçmesi için teknenin kenarına tutturulmuş, açık ağız biçiminde metal parça; doğramanın birbirine geçen dişleri; çatıdaki dışa açılan küçük pencere.” (TDK 2011, 1534), “Boyunduruğun oka takılan yerine konulan ağaç parçası; kırılan dingilin yerine çakılan iç içe geçirilmiş U biçiminde demir.”, “Çatılara konulan iki ağacın birbirine bağlanmış biçimi.”, “Kayıkta ve gemide zincir gediği.”, “Damada bir oyun.”, “Dama açılan pencerenin tahta kapağı.”, “Bir çeşit dalyan.”, “Saçtan boru yapmakta kullanılan bir araç.”, “Kaybolan hayvanı kurt yememesi inancıyla okunmuş, ucu düğümlü mendil, yazma.” (TDK 1993, 3009, 3010), “Çatıya açılan, insan sığabilecek büyüklükte, kapaklı pencere.” (TDK 1993, 4573), “Gömme hazır basamakların, birbirlerinin üzerine oturmaları ve kaymamaları için yapılan birleştirme biçimi.” (TÜBA 2011, 767) ~ **kurt ağzı** “Fr. Gueule-de-loup.” (http://www.tdk.gov.tr-TTK); **kurtayağı** “Damarlı çiçeksizlerden, küçük yapraklarla örtülü ince bir sap görünüşünde olan bir bitki (Lycopodium clavatum).” (TDK 2011, 1534), “→ Kibrit otu.” (Baytop 2007, 188); **kurtbacağı** “Bir yapı parçasını eğretiyeye almak için altına yerleştirilen birkaç parça ağaçtan yapılmış sipa biçiminde dayak.” (TÜBA 2011, 768); **kurtbağrı** “Zeytingillerden, yaprakları mızrağa benzer, çiçekleri beyaz, kokulu ve salkım durumunda olan, çit yapmakta kullanılan bir süs bitkisi (Ligustrum vulgare).” (TDK 2011, 1535), “İri, yuvarlak çakıl taşı.” (TDK 1993, 3010), “→ Kurtbaharı.” (Baytop 2007, 188); **kurt dişi** “Grek ve Roma mimârisinde süsleyici motif.” (MEB 1995, 1794); **kurtkulağı** “Oncocyclus seksiyonuna bağlı Iris türlerine verilen genel ad. Rizomlu, dalsız gövdeli ve tek çiçekli bitkiler.”, (Baytop 2007, 188), “Geniş yapraklı, kalın köklü yenilen bir bitki.” (TDK 1993, 3010), “Yaprakları tüylü, kökündeki süten sakız yapılan bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 4573), “→ Kuzu kişnişi.”, “→ Navruz.”, “→ Sığırkuyruğu.” (Baytop 2007, 189) ~ **kurtkulağı**

⁴⁷ cicik (I): “Meme.” (TDK 1993, 958).

⁴⁸ Köpekdili, Baytop’ta madde başı olarak verilmeyip *pisiketiği*’nin eş anlamlıları arasında gösterilmiştir (Baytop 2007, 227).

⁴⁹ lolo: “Erkek üreme organı (çocuk dilinde).” (TDK 1993, 4580).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

“Bir mantar türü.” (Buran, Oğraş 2003, 196) ~ **gurtgulağı** “Kulak biçiminde meyveleri olan bir bitki.” (TDK 1993, 2201), “→ Kurtkulağı.” (Baytop 2007, 122); **kurtpençesi** “Karabuğdaygillerden, 20-50 santimetre yüksekliğinde, pembe çiçekleri salkım biçiminde, sap ve kökünde bol tanen bulunan çok yıllık otsu bir bitki (Polygonum bistorta).” (TDK 2011, 1535), “Polygonum bistorta L. (Polygonaceae). 20-50 cm yükseklikte, çok yıllık, rizomlu ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 189); **kurtturnağı** “Kurtpençesi.” (TDK 2011, 1535), “→ Kurtpençesi.” (Baytop 2007, 189); **gurt büzüğü**⁵⁰ “Kendine çekme özelliği, şeytan tüyü anlamında kullanılır.” (TDK 1993, 2201).

kuş ~ guş ~ ğuş: kuşağı “Aslanağı çiçeği.” (TDK 1993, 3014); **kuşayağı** “Böreğe konulan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3014); **kuşbaşı** “Küçük bir kuşun başı büyüklüğünde doğranmış (et vb.).” (TDK 2011, 1543); **kuş beyinli** “Akılsız, aptal.” (TDK 2011, 1543); **kuş böyreği** “Mor renkli, iri taneli gevrek bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 3014); **kuşburnu** “Çalılık ve ormanlık alanlarda yetişen, soluk pembe renkte çiçekler açan bir ağaç, yaban gülü ağacı (Rosa canina); bu ağacın parlak kırmızı renkli, içi tüylü ve çekirdekli meyvesi; bu meyveden yapılan içecek.” (TDK 2011, 1544), “→ Yabani gül.” (Baytop 2007, 190) ~ **kuşbunlu** “Yabangülü, kuşburnu.” (TDK 1993, 3015) ~ **kuşburni** “→ Yabanî gül.” (Baytop 2007, 190) ~ **guşburnu** ~ **guşbunnu** “Yabanî gül ağacı ve meyvesi.” (TDK 1993, 2202); **kuşçırılığı**⁵¹ “Yenilir bir cins mantar.” (TDK 1993, 3015); **kuşdili** “Bir tür dişbudak.” (TDK 2011, 1544), “Karaağaç ağacının meyvesi, rosmarinus, labiatae.” (TDK 1993, 3015), “→ Biberiye.” (Baytop 2007, 190) ~ **kuş dili** “Okçulukta yay’a konulan kemiğin pul biçiminde kalkan pürüzleri.” (MEB 1995, 1807); **kuşetli** “Ne zayıf ne şişman, balık etinde (kimse).” (TDK 1993, 3015); **kuşgözü** “Ev, villa vb. konutların çatı katlarını aydınlatmaya yarayan küçük pencere.” (TDK 2011, 1544), “İlkbaharda çıkan yemeği yapılan bir ot.”, “Potin ya da ayakkabı bağı takılan zımba, küçük delik; büyük delikli kalbur.”, “Kuşüzümü.” (TDK 1993, 3015), “Çevresine göre değişik görüntü veren, çapı yaklaşık olarak 5 mm. ye varan lif kıvrıklığı, kurt deliği, böcek deliği.” (Şanıvar 1968, 37), “Yeni yapılan ayakkabılarda derilerin üst kısmına süs yapma aracı; ayakkabı bağ deliği.” (Acıpayamlı 1976, 127), “Potin ya da ayakkabı bağlarının geçtiği deliklere takılan küçük, madensel halka, zımba.” (TDK 1993, 4574), “→ Boncuk otu.” (Baytop 2007, 190) ~ **kuşgözü** “Dokumalarda kare, halka biçimindeki motif.” (Demir, Aydoğdu 2009, 654) ~ **kuşgöz** “Başı, yalnız sağ gözü açıkta bırakır durumda örtme biçimi.” (TDK 1993, 3015); **kuşkanadı** “Göz akı zarının göz bebeğine doğru bir ok ucu biçiminde ilerlemesi.” (TDK 2011, 1544) ~ **kuş kanadı** “Kuş kanadından yapılmış yelpâze veya süpürge.” (MEB 1995, 1807); **kuşkuyruğu** “Büyük çıban; difteri.”, “Ceviz ve hamurla kuş kuyruğu biçiminde yapılan bir çeşit tatlı.”, “Bir çeşit çatı.” (TDK 1993, 3016); **kuşmemesi** “Polygonum cognatum (Konya).” (Tuzlacı 2006, 118); **kuş tüyü** (kuş tüyü ile) “doldurulmuş olan.” (TDK 2011, 1545); **kuşbüğü** “Aslanağı çiçeği.” (TDK 1993, 3016); **kuşyüreği** “Theligonum cynocrambe L. (Cynocrambaceae). Bir yıllık, otsu ve basit yapraklı bir bitki.” (Baytop 2007, 192) ~ **ğuş yürei** “İri bir zeytin türü.” (Uysal 2011, 594) ~ **kuşyürek** “Tavukların sevdiği açık yeşil yapraklı bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3017), **kuş yürekli** “Korkak, yüreksiz ‘tavşan yürekli’.” (MEB 1995, 1805).

kuzgun: kuzgun ayağı “Sinir otunun bir türü.” (MEB 1995, 1815).

kuzu ~ guzu: kuzubaşı “Geniş yapraklı, kalın köklü yenilen bir bitki.” (TDK 1993, 3022), “→ Kuzu kişnişi.” (Baytop 2007, 192); **kuzüböpreği** “Sert taneli, siyah, yuvarlak bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 3022); **kuzudili** “Bir cins bitki.” (TDK 1993, 3022), “Yaprağı benzetilmiştir. Sedum pallidum var. pallidum (Bartın).” (Tuzlacı 2006, 119); **kuzudişi** “Dolu.” (TDK 1993, 3022) ~ **kuzu dişi** “Süt dişi; ileri yaşlarda çıkan diş, peynir dişi.” (TDK 2011, 1551) ~ **guzudişi** “Küçük taneli dolu.” (TDK 1993, 2205); **kuzueti** “Silene vulgaris var. commutata (Ağrı).” (Tuzlacı 2006, 119);

⁵⁰ büzü: “hık. Anüs.” (TDK 2011, 430).

⁵¹ Alkayış, *çırılık* sözcüğünü *çırnak* ile birleştirmiştir: “kuş çırılığı: (< T. kuş + çırılığı < ? çırmağı)” (Alkayış 2007, 458).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

kuzugöbeği “Çam ormanlarında, yol ve akarsu kenarlarında, meşe, akçaağaç, kayın gibi yaprak döken ağaçların altında, kireçli, kumlu topraklarda tek tek veya gruplar hâlinde yetişen, şapkası kalın ve etli, yenen, değerli bir tür mantar (*Agaricus campestris*).” (TDK 2011, 1551), “*Morchella* (*Morchellaceae*) türlerine verilen genel ad. Yenilen ve dış satımı yapılan mantarlardır.” (Baytop 2007, 192); **kuzukırdığı** “Kökene ‘kuzukulağı’. *Rumex tuberosus* subsp. *tuberosus* (İstanbul).” (Tuzlacı 2006, 119); **kuzukulağı** “Karabuğdaygillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları salata olarak kullanılan, çiçekleri iki evcikli ve kırmızımtırak bir bitki, ekşikulak (*Rumex acetosa*).” (TDK 2011, 1552), “*Rumex acetosella* L. (*Polygonaceae*). 15-40 cm yükseklikte, çok yıllık ve ekşi yapraklı bir bitkidir.” (Baytop 2007, 192), “→ Kuzu kişnişi.”, “→ Soğan.” (Baytop 2007, 193), “Geniş yapraklı, kalın köklü yenilen bir bitki.” (TDK 1993, 3022) ~ **kuzukulağı** “Ekşi bir yemiş, ot” (Buran, Oğraş 2003, 196) ~ **guzugulağı** ~ **guzukulağı** “Kayalık ve fundalık yerlerde yetişen, ekşi yaprakları olan bir bitki.” (TDK 1993, 2205) ~ **guzu gula** “Kuzu kulağına benzeyen ekşimsi bir yaprak.” (Özturan 2009, 55); **kuzukürkü**⁵² “Eşek marulu.” (Baytop 2007, 103)...

leylek: **leylekayağı** “Kuruyunca incecik sapları kendi üzerinde kıvrılan saatçiçeği bitkisi.” (TDK 1993, 3075), “→ İğnelik.” (Baytop 2007, 197); **leylekburnu** “Uzun yapraklarının uçları kuruduktan sonra kıvrılarak leylek gagasına benzeyen yabancı bir ot.” (TDK 1993, 3075), “→ İğnelik.” (Baytop 2007, 197); **leylekgagası** “Bir çizimin oranları bozulmadan daha küçük veya daha büyüğünün çizilmesi için kullanılan araç.” (TDK 2011, 1584), “→ İğnelik.” (Baytop 2007, 197) ~ **leylekgaga** “Uzun yapraklarının uçları kuruduktan sonra kıvrılarak leylek gagasına benzeyen yabancı bir ot.” (TDK 1993, 3075).

manda: **mandadili** “Bir çeşit kaktüs, kaynanadili.” (TDK 1993, 3119), “→ Frenk inciri.” (Baytop 2007, 200); **mandagözü** “Nikel yirmi kuruş.” (TDK 2011, 1619) ~ **mandagöz** “Mercanbalığı.” (TDK 1993, 3119); **mandakulağı** “→ Camuskulağı.” (Baytop 2007, 200).

maymun: **maymun eli** “Fr. Main de singe.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>).

oğlak: **oğlakbaşı** “Kuyruklu yıldız.” (TDK 1993, 3267), **oğlakkulağı** “→ Kuzukulağı.” (Baytop 2007, 216).

öküz ~ **oküz** ~ **öküzçük**: **öküzbaşı** “İyon ve Korent frizlerinde çokça kullanılmış olan, öküz kafası ile askıçelenklerden oluşan kabartma (bezeme).” (TÜBA 2011, 907); **öküzburnu** “Serçeğillerden, gagası uzun ve çok kalın, eti yenir bir kuş (Calao).” (TDK 2011, 1843); **öküzdili** “Sığırdili.” (TDK 2011, 1843), “*Sacta* pişirilen, oval bir çeşit ekmek.” (TDK 1993, 4623); **öküzgöbeği** “Oval bir çeşit armut.” (TDK 1993, 4623) ~ **öküzgöbeği** ~ **öküzgötü** “Kırlarda, dağlarda kendiliğinden biten bir çalı ve kırmızı renkli, küçük yuvarlak meyvesi.” (TDK 1993, 3328), “→ Alıç.” (Baytop 2007, 219); **öküzgötü** “Yabangülü meyvesi; yabangülüne benzeyen bir çeşit çalının sarı çiçeği; meşegillerden bir çeşit ağaç ve meyvesi.” (TDK 1993, 4623), “Kırlarda, dağlarda kendiliğinden biten bir çalı ve kırmızı renkli, küçük yuvarlak meyvesi; kızılıçık.” (TDK 1993, 3328), “→ Alıç.”, “→ Yabani gül.” (Baytop 2007, 219), “Yenilen bir bitki. (Lahana büyüklüğünde fakat enginara benzer. Ortasında, tepesi püsküle benzer bir çiçeği olur...)” (Olcay 1995, 76, 77) ~ **oküz gotü**⁵³ “Yabani bir ot.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts); **öküzgözü** “Birleşikgillerden, sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek ve onun bitkisi, sırgıgözü, mastı çiçeği, arnika (*Arnica montana*).”, “Dışarıdan deride rezolitif, yara iyileştirici, içeriden sindirimi uyarıcı ve kolaylaştırıcı, genel uyarıcı olarak kullanılan bileşikgiller familyasından bir bitki. Lat.: *Flos Amica*.” (<http://www.tdk.gov.tr-VHTS>), “Kaliteli, kendine özgü kokusu olan şarap üretilen, orta kalın kabuklu, siyah renkli bir tür üzüm.” (TDK 2011, 1843),

⁵² Kuzukürkü, Baytop’ta madde başı olarak verilmeyip *eşek marulu*’nun eş anlamlıları arasında gösterilmiştir (Baytop 2007, 103).

⁵³ Derleme Sözlüğü (TDK 1993)’nde, sözcüğe ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

“Yirmi beş kuruşluk gümüş para.”, “Bir çeşit erik; siyah ve iri taneli bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 3328) ~ **öküz gözü** “Atıcılıkta; hedefin ortasında yer alan ve etrafında gittikçe büyüyen daireler bulunan merkeze verilen ad.” (Savaş 1989, 109); **öküz kafalı** “Aptal kimse.” (MEB 1996, 2210); **öküzpörçüğü** “→ Sığırkuyruğu.” (Baytop 2007, 220); **öküztüyü** “İnce ince yağın yağmur.” (TDK 1993, 3328); **öküzünüğü**⁵⁴ “Oklavaya sararak yuvarlatılmış ince yufkaları iç içe halkalar biçiminde tepsiye döşeyip pişirdikten sonra, üzerine kaynatılmış şekerli su dökerek yapılan tatlı.” (TDK 1993, 3328); **öküzcük götü** “Kuşburnu bitkisi.”⁵⁵ (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts).

ördek: ördekbaşı “Yeşille lacivert arası renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1857); **ördekburnu** “Meyvelerinin tepesinde gaga şeklinde bir uzantı vardır. Scandix pecten-veneris (Muğla).” (Tuzlacı 2006, 137); **ördekgagası** “Açık turuncu renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1857) ~ **ördek gagası** “Yüklemede kullanılan bir ucu düz, geniş esnek geçenek.” (Türkey 1980, 99).

örümcek: örümcek kafalı “Eskiye saplanıp yeniliklere düşman olan, eskiye bağlanıp kalmış olan, geri düşünceli (kimse).” (TDK 2011, 1861).

pisi ~ pisik ~ pişik⁵⁶: **pisigöz** “Uyuyacak gibi gözleri kısık (kimse).” (TDK 1993, 3460); **pisiktetiği**⁵⁷, **pisiktırnağı**⁵⁸ “Cynoglossum officinale L. (Boraginaceae). 80-100 cm yükseklikte, baticı tüylü, iki yıllık, koyu kırmızı çiçekli ve otsu bir bitkidir.” (Baytop 2007, 227) ~ **pişikcırnağı** “Kedi ayağına benzeyen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3462), “→ Pisiktetiği.” (Baytop 2007, 227); **pisiktaşığı** “Meyveleri yenilen yabancı bir ot.” (TDK 1993, 3461) ~ **pişiktaşığı** “Onobrychis argyrea Boiss. subsp. argyrea (Leguminosae). Çok yıllık, 40 cm kadar yükseklikte, otsu ve sarı çiçekli bir bitki.” (Baytop 2007, 227).

saksağan ~ sakıskan ~ saksak ~ saşsak: saksakağabeyni “Yoğurt ve pekmez karıştırılarak yapılan yiyecek.” (TDK 1993, 3520) ~ **saşsakağabeyni ~ sakıskanbeyni ~ saksakağabeyni** “Yoğurtla pekmez karışımı.” (TDK 1993, 4662, 4663).

samur: samur kaşlı “Kaşları kumral, yumuşak ve gür olan (kimse).” (TDK 2011, 2024); **samur kaşlı (saçlı)** “Kaşları (saçları) kumral, yumuşak ve gür.” (MEB 1996, 2433).

serçe ~ sirçe: serçebaşı “Yaban çiçeği.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>); **serçedili** “→ Kuş otu.” (Baytop 2007, 240); **serçegözü** “Capsella bursa-pastoris (Karaman).” (Tuzlacı 2006, 155); **serçe parmak** “Beş parmağın en küçüğü, küçük parmak.” (TDK 2011, 2070) ~ **sirçe barmak** “Küçük parmak.” (TDK 1993, 3645).

sıcan ~ sıcan: sıcandişi: “Giysi veya başka bir şey kenarını kıvrıp yapılan dikiş, antika.” (TDK 2011, 2087), “Küçük ince, kar.”, “Mendil, örtü vb. eşyaların kıyılarına yapılan bir çeşit dikiş.” (TDK 1993, 3600), “Bir kilim motifi.” (Acıpayamlı 1976, 169); **sıcan dışı** “Serrulé, ée.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **sıcankulağı** “Bir çeşit yoncaya benzer ot.” (TDK 1993, 3600), “Farekulağı.” (TDK 2011, 2087) ~ **sıcankulağı** “Bir çeşit yoncaya benzer ot.” (TDK 1993, 3600) ~ **sıcan gula** “Meyve ağaçlarının yeni yaprak açmaya başladığında yaprakların tırnak büyüklüğünde olduğu zaman.” (Özturan 2009, 186); **sıcankuyruğu** “Delikleri genişletmek için kullanılan konik

⁵⁴ ünük: “Soluk borusu, gırtlak.” (TDK 1993, 4065).

⁵⁵ Derleme Sözlüğü (TDK 1993)’nde, sözcüğe ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

⁵⁶ pisik ~ pişik: “Kedi.” (TDK 1993, 3460, 3462). Aynı anlamdaki *pisi* sözcüğü, Derleme Sözlüğü’nde madde başı olarak yer almamıştır.

⁵⁷ tetik: “Kedi, köpek vb. hayvanların pençeleri.” (TDK 1993, 3899).

⁵⁸ Pisiktırnağı, Baytop’ta madde başı olarak verilmeyip *pisiktetiği*’nin eş anlamlıları arasında gösterilmiştir (Baytop 2007, 227).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

ve uzun bir törpü türü.” (TDK 2011, 2087), “Kaşık saplarına süs yapmak için kullanılan bir araç.” (TDK 1993, 3600, 3601).

sığır ~ sır: sığırdili “Sığırdilgillerden, 30-60 santimetre yüksekliğinde, tüylü, çok yıllık ve otsu bir bitki, öküzdili (*Anchusa officinalis*); cönk.” (TDK 2011, 2090), “*Anchusa* (Boraginaceae) türlerine verilen genel ad. Çok yıllık, otsu, batıcı tüylü ve mavi çiçekli bitkiler.”, “→ Ispıt.” (Baytop 2007, 241), “Yemeği de yapılan, dikenli bir çeşit yabanpancarı; eğreltiotu; basma ile başıbağlı tütünlerinin aşılmasından elde edilen bir çeşit tütün (beğenilmeyen).”, “Bir çeşit şerbetli hamur tatlısı.”, “İnce, uzun francala.” (TDK 1993, 3603); **sığırgözü** “Boyuna bir metre uzayan, sarı çiçek açan, geniş yapraklı bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 3603), “Öküzgözü.” (TDK 2011, 2090), “→ Sığırkuyruğu.” (Baytop 2007, 241); **sığırkulağı** “*Echium plantagineum* (Muğla) Yaprığı benzetilmiştir. *Serapias vomeracea* subsp. *laxiflora* (Muğla), *Serapias vomeracea* subsp. *orientalis* (Muğla) Çiçek örtüsünün parçaları (özellikle *labellum*) benzetilmiştir. *Verbascum glomeratum* (Muğla) Yaprığı benzetilmiştir.” (Tuzlacı 2006, 155); **sığırkuyruğu** “Sıracagillerden, ülkemizde yabancı olarak birçok türü yetişen, tüylü yapraklı, sarı çiçekli bir kır bitkisi (*Verbascum*).” (TDK 2011, 2090), “*Verbascum* (Scrophulariaceae) türlerine verilen genel ad. Bir, iki veya çok yıllık, otsu, genellikle sarı ve nadiren mor çiçekli bitkilerdir.”, “→ Lâbada.” (Baytop 2007, 242), “Boyuna bir metre uzayan, sarı çiçek açan, geniş yapraklı bir çeşit bitki; ekinler arasında açan mor renkli bir çiçek.” (TDK 1993, 3603, 3604) ~ **sığırguyruğu** “Yemeği de yapılan, dikenli bir çeşit yabanpancarı.” (TDK 1993, 3603) ~ **sığırkuyruğu ~ sîrkuyruğu** “Sarı çiçek açan, tüylü yapraklı, kökü sağlam ve sert bir çeşit bitki.” (TDK 1993, 4688), **sığırsiki** “Kurutulmuş hayvan sinirinden yapılan kamçı.” (Acıpayamlı 1976, 169).

sırtlan: sırtlanayası (bitki) (akt. Uçar 2013a, 14).

sinek: sinekkanadı “Elle ufalanmış irice tütün.” (TDK 1993, 3639), “→ Kekik.”, “→ Mercanköşk.” (Baytop 2007, 244).

sahan: şahankanadı “Bir namazlık deseni.” (Acıpayamlı 1976, 179).

tapir⁵⁹: tapir dudağı “Fr. Lèvre de tapir.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>).

tarla kusu: tarlakuşumahmuzu⁶⁰ (bitki) (akt. Uçar 2013a, 14).

tavşan ~ davşan ~ doşan: tavşanağzı “Pembe renkli bir tür çiçek.” (TDK 2011, 2289) ~ **tavşan ağzı** “Pembe renk.” (MEB 1996, 2788); **tavşanayağı** “Demir yollarında iki rayın kesişme noktasında bulunan parçalardan her biri.” (TDK 2011, 2289); **tavşanbaşı** “Bir çeşit elma; bir çeşit büyük armut; bir çeşit ayva.” (TDK 1993, 3848), **tavşanbaşı** “Osm. Tavşanbaş.” (<http://www.tdk.gov.tr-TT>); **tavşanbıyığı** “Bir tür yonca.” (TDK 2011, 2289); **tavşan diş** “Doğal olarak üstçenenin önünde bulunan ve tavşanların dişine benzer biçimde olan iki diş ya da sonradan, yüze sevimli bir görünüm vermek ereğiyle, olağandan daha uzunca ve öne çıkık biçimde yapılan iki takma diş.” (Püsküllüoğlu 2012, 1832); **tavşandudağı** “Doğuştan yarık dudak, dudak yarığı.” (DD 2012, 1537) ~ **tavşan dudak** “Doğuştan üst dudağı yarık olan (kimse), yarık dudak.” (TDK 2011, 2289); **tavşangözü** “Çiçekleri benzetilmiştir. *Onosma nanum* (Muğla).” (Tuzlacı 2006, 170) ~ **tavşan gözü** “Fr. *Lagophthalmie*.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **tavşankulağı** “Çuha çiçeğillerden, kalp biçiminde geniş yapraklı, beyaz, pembe, şarap rengi çiçekli bir bitki, buhurumeryem, siklamen (*Cyclamen coum*).” (TDK 2011, 2289), “Taşsız, kayasız tepeler.” (TDK 1993, 3848), “→ Domuzağırşığı.”, “→ Navruz.” (Baytop 2007, 262) ~ **davşankulağı** “*Cyclamen* otu.” (TDK 1993, 1382), “→ Domuzağırşığı.” (Baytop 2007, 85); **tavşanmemesi** “Yüksekliği 30-100 santimetre

⁵⁹ tapir: “Tapirgillerden, bir türü Asya ve Afrika'nın tropikal bölgelerinde yaşayan, 2 metre uzunluğunda, kısa hortumlu bir hayvan türü (Tapirus).” (TDK 2011, 2266).

⁶⁰ mahmuz: “Tavukgillerin ve bazı kuşların ayakları ardında bulunan, boynuz yapısındaki sivri uzantı.” (TDK 2011, 1606).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

olan, kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaççık (*Ruscus aculeatus*)." (TDK 2011, 2289), "Atdili, *ruscus hypoglossum*, liliaceae." (TDK 1993, 3849), "→ Tavşan kirazı." (Baytop 2007, 262); **tavşanpaçası** "→ Domuzağırşığı." (Baytop 2007, 263); **tavşantopuğu** "Top biçiminde, güzel kokulu, sarı kır çiçeği; kırlarda biten 40 santimetre boyunda, kökü soyularak yenilen bir çeşit yabancı ot." (TDK 1993, 3849), "→ Salep.", "→ Tavşan elması.", "→ Tavşan kirazı." (Baytop 2007, 263) ~ **davşantopuu** ~ **doşan topuğu** "Boz renkli, güzel kokulu, sapı ve kökünün kabukları soyulunca yenilebilen, papatya yapraklarına benzer yapraklı bir bitki." (TDK 1993, 1382); **tavşantüyü** "İnce ince yağın yağmur." (TDK 1993, 3849), "Çiçek kurulunun yumuşak, tüylü yapısı vardır. *Lagurus ovatus* (Muğla)." (Tuzlacı 2006, 171) ~ **tavşan tüyü** "Güleç yüzlü olma için." (TDK 1993, 3849); **tavşan yürekli** "Çok ürkek, korkak." (TDK 2011, 2289).

tavşancıl⁶¹: **tavşancılturnağı** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 15).

tavuk ~ **tavık** ~ **toğuk** ~ **tovuk**: **tavukayağı** "Bir tür maymuncuk." (TDK 2011, 2290), "Pişmeden, çiğ olarak yenen bir çeşit ot." (TDK 1993, 3849), "Tavuk ayağını andıran bir halı motifi." (Acıpayamlı 1976, 186); **tavuk eti** "Tavuğun beyaz ve yumuşak eti gibi olan." (TDK 2011, 2290); **tavukgöğsü** "Lifleri yumuşayınca kadar haşlanmış, didiklenmiş tavuk göğüs etinin pirinç ve süt ile koyulaşınca kadar pişirilmesiyle yapılan muhallebiye şeker ve tavuk suyu katılarak hazırlanan bir tatlı türü." (TDK 2011, 2290); **tavukgötü** "Siğil." (TDK 2011, 2290), "El ve ayakta olan siğile benzer bir çeşit yara; at ve eşeklerde semer vurmasından oluşan yara.", "Denizanası." (TDK 1993, 3849), "Elde ayakta oluşan kara bir çeşit siğil." (TDK 1993, 4744), "*Glaucium acutidentatum* (Sivas)." (Tuzlacı 2006, 171) ~ **tavıkgötü** "Kesilen dalların yerinde oluşan ortası çukur, çevresi saçaklı yer." (TDK 1993, 3846) ~ **toğukgöti** "El ve ayaklarda oluşan küçük sivilce." (TDK 1993, 3944) ~ **tovukgötü** "Saç ya da kıl dökülmesiyle beliren bir deri hastalığı, saçkıran." (TDK 1993, 3074); **tavuk gözü** "Soğuktan meydana gelen şiş veya yara." (MEB 1996, 2789); **tavukpençesi** "Tropikal bölgelerin karakteristik çim bitkisi." (TDK 2011, 2290).

tavus: **tavuskuyruğu** "Sarhoş kusmuğu." (TDK 2011, 2290).

tay: **taydişi** "İnce, dilim dilim yapraklı; küçük, beyaz çiçekli, böreği yapılan bir ot." (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>); **taykuyruk** "Taze baş soğan." (TDK 1993, 3852).

tazı: **tazıbeli** "Eller ve dizler yere konularak yapılan, belin içe eğik çukur durumu." (TDK 1993, 4745).

teke ~ **deke** ~ **tekke** ~ **teker** ~ **tek**: **teke burunlu** "İri ve kemerli burnu olan kimse." (MEB 1996, 2815); **teke göz** "Fr. *Égilops*." (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **tekesakalı** "Birleşikgillerden, kökleri sebze olarak kullanılan otsu bir bitki (*Tragopogon porrifolius*)." (TDK 2011, 2304), "Scorzonera veya *Tragopogon* (Compositae) türlerine verilen genel ad. Bir veya çok yıllık, mor veya sarı çiçekli ve otsu bitkiler." (Baytop 2007, 264), "Kırlarda yetişen, ince uzun püskül yapraklı, yenilebilir bir çeşit ot." (TDK 1993, 3864) ~ **tekersakalı** ~ **tekesakallı** ~ **tekkesakalı** ~ **teksakal** "Kırlarda yetişen, ince uzun püskül yapraklı, yenilebilir bir çeşit ot." (TDK 1993, 3864), "→ Tekesakalı." (Baytop 2007, 264) ~ **dekesakalı** "Dağlarda yetişen ve baldıran gibi kökü olan bir bitki." (TDK 1993, 1407) ~ **deke sakalı** "Kökleri sebze olarak kullanılan bir ot." (Uysal 2011, 799); **teketırnaklı** "Osm. Koçtırnaklı." (<http://www.tdk.gov.tr-TT>); **teketayağı** "Toprak altında bulunan yumruları benzetilmiştir. *Ophrys ferrum-equinum* (Muğla), *Ophrys iricolor* (Muğla)..." (Tuzlacı 2006, 171).

tırtıl: **tırtıl baş** "İng. Rändelkopf." (<http://www.tdk.gov.tr-TT-MÖ>).

⁶¹ tavşancıl: "Çoğu tavşan avlamakla beslenen kartal, akbaba vb. yırtıcı kuş." (TDK 2011, 2289).

tilki ~ dilki ~ tülkü: **tilkiburnu** “Koltuk altında çıkan kançıbanı.” (TDK 1993, 3931); **tilkikuyruğu** “Hoşkuran; uzun salkımlı bir çeşit üzüm; yağlı güreşte oturak kundesine geçen üstteki güreşçiye, alttakinin elini geri uzatarak çenesinden veya gırtlığından çekmesi.” (TDK 2011, 2356), “Amaranthus (Chenopodiaceae) türlerine verilen genel ad. 15-100 cm yükseklikte, genellikle bir yıllık ve otsu bitkilerdir.”, “→ Atkuyruğu.”, “→ Civanperçemi.”, “→ Darı.” (Baytop 2007, 266), “Kırmızı çiçek açan bir bitki; ince dikenli, mavi çiçekli bir bitki; hayvanlara yedirilen bir çeşit ot; uzun salkımlı bir çeşit ak üzüm.”, “Kırağı.” (TDK 1993, 3932), “İri salkımlı, geç olgunlaşan bir çeşit ak üzüm.” (TDK 1993, 4762) ~ **tülküguyrugu** “Bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 4777) ~ **dilki guyrugu** “Salkımları tilki kuyruğu biçiminde uzun, beyaz ve sık taneli bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 1495); **tilkisiki** “Yazma kenarlarına yapılan bir oya türü.” (Acıpayamlı 1976, 192).

timsah: **timsah derisi** “bkz. portakal kabuğumsu görüntü.”⁶² (<http://www.tdk.gov.tr-MİTS>).

toklu ~ tohlu ~ tohli: **toklubası** “Börek yapılırken kullanılan bir ot.” (Acıpayamlı 1976, 193) ~ **toklubası ~ tohlu başı** “Yemeği yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3949) ~ **tohli-bası** “Yenilebilir bir yabancı sebze.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas).

tosun: **tosunburnu** “Bir çeşit elma.” (TDK 1993, 3973).

turna ~ durna: **turnaayağı** “Düğün çiçeği.” (TDK 2011, 2387); **turnadili** “Uzun taneli bir çeşit buğday.” (TDK 1993, 3995) ~ **durnadili** “Taneleri uzun ve parlak olan bir çeşit buğday.” (TDK 1993, 1606); **turnagagası** “Sardunyalıgillerden, tohumlarının ucunda turna gagasına benzer ince uzun bir uç bulunan, yaprakları güzel kokulu bir bitki, dönbaba (Geranium robertianum).” (TDK 2011, 2388), “→ İğnelik.” (Baytop 2007, 270); **turnagözü** “Berrak ve parlak sarı; bu renkte olan.” (TDK 2011, 2388) ~ **durnagözü** “İçine az yemek alan küçük kap.” (TDK 1993, 1606).

yarasa: **yarasa başlı** “Fr. Sphénencéphale ou sphénocéphale.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>).

yengeç: **yengeç gözü** “Fr. Yeux d'ecrevisse.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>); **yengeç kısıkcı** “Fr. Kéloïde, chéloïde.” (<http://www.tdk.gov.tr-TTK>).

yılan ~ ilan: **yılanbaşı** “Atların takımlarına süs olarak takılan bir çeşit deniz böceği kabuğu.” (TDK 2011, 2590); **yılanboyun** “Güney Amerika’da ve Avustralya’da yaşayan, boynu yılan benzeyen tatlı su kaplumbağası.” (DD 2012, 1735); **yılan boynuzu** “bkz. nal.”⁶³ (Öztürk 2009, 1000); **yilandili** “Küçük eğrelti otu (Ophioglossum).” (TDK 2011, 2591), “Başlığında düzgün iki sıra taneleri olan bir çeşit arpa; uzun, sivri yapraklı bir ot.”, “Uzun ve düzgün.” (TDK 1993, 4265), “İnce uzun bir çeşit fasulye.” (TDK 1993, 4821), “→ Bağa.”, “→ Civanperçemi.”, “→ Yılanıyastığı.” (Baytop, 2007, 286) ~ **yılan dili** “Hem acı, hem de kötü söyleyen.” (MEB 1996, 3219) ~ **ilandili** “Damarlı ve ince yaprakları olan pis kokulu bir ot; bir çeşit cılız arpa.”, “Zayıf, ipince.” (TDK 1993, 2517, 2518); **yılaneyağsi** “Yılankavi.” (TDK 1993, 4821); **yılan gözü** “Yemek üstündeki yağları betimleyen bir deyim.” (TDK 1993, 4265); **yılan kemiği** “Yapana hiçbir zaman huzur ve rahat yüzü göstermeyen suç.” (TDK 2011, 2591); **yılan koğudu**⁶⁴ “Bir çeşit süslü dokuma çuval.” (TDK 1993, 4265); **yılan kuyruğu** “Baharda biten, yılan kuyruğuna benzeyen ve sarmaşık gibi uzayan bir ot.” (TDK 1993, 4266), “Huni emziği yapmakta kullanılan ucu sivri uzun demir parçası.” (Acıpayamlı 1976, 210); **yılansakalı** (bitki) (akt. Uçar 2013a, 15).

⁶² portakal kabuğumsu görüntü: “Isıl işlem uygulanmış çelik yüzeylerde beliren, portakal kabuğu görünüşünde yüzey kusuru, timsah derisi diye de bilinir.” (<http://www.tdk.gov.tr-MİTS>).

⁶³ nal: “Çerkezlerin yılan boynuzuna verdikleri isim olup yılanların yolu üzerine konulan bir mendilin içine konulursa bereket ve mutluluk getireceğine inanılmaktaydı.” (Öztürk 2009, 718).

⁶⁴ koğut: “Yılanın deri değiştirdiğinde bıraktığı gömlek.” (TDK 1993, 2903).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

yılkı⁶⁵: **yılkıkulak** “Yaprakları at kulağına benzetilmiştir. Rumex patientia (Kayseri).” (Tuzlacı 2006, 192).

3. Deyim Aktarması Örneklerinin Söz Varlığındaki Kullanımları

Hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarmaları, tür adı kapsamında başka bitki, alet, nesne vb.ni karşılamak için kullanılmış; kimi durumlarda terim niteliği kazanmıştır. Belirlediğimiz örneklerin bir bölümünde; kavramlar, genellikle biçimsel özellikleri açısından deyim aktarmalarıyla ilişkilendirilmiş ve tür adları oluşturulmuştur. Kimi örneklerde ise aktarma yoluyla kurulan örneğin alt türlerini karşılayan ve deyim aktarmasının ikincil olduğu kullanımlar belirlenmiştir:

at dişi mısır “Sulak yerlerde yetişen iri, yassı taneli, beyaz, az dayanıklı bir çeşit mısır.” (TDK 1993, 367), **balıkgözü objektif** “Normal objektiflerden çok daha geniş açıyı alan ve görüntüyü dışbükey ayna görüntüsü biçiminde veren objektif türü.” (TDK 2011, 244, 245), **balıkbalığı yöntemi** “Bir sorunun olası nedenlerini belirlemek için kullanılan, ana neden ve alt nedenleri inceleyen ayrıntılı çizim tekniği.” (TÜBA 2011, 115), **balık gözlü zimba** “Bir zimba türü.” (Boz 2002, 297), **balık sırtı eye** “Sırtı yuvarlak, altı düz bir çeşit eye.” (TDK 1993, 505), **civcivayağı mantarı**: “→ Saçak mantarı.” (Baytop 2007, 61), **devetabanı çiçeği** “Yaprakları benzetilmiştir. Cyclamen hederifolium (Muğla).” (Tuzlacı 2006, 50), **devedabanı pide** “Kalın yuvarlak pide.” (TDK 1993, 1441), **domuz kulağı etkisi** “Nitelikli işgücünün yetersizliği gibi ekonomideki sunum yanlı aksaklıklar yüzünden döviz ya da faiz politikası gibi makro iktisadi politikalarda yapılan ayarlamalara karşın, bir ülkenin, benzer gelişmişlik düzeyindeki diğer ülkelere göre verimliliğini ya da kişi başına düşen gelirini artıramaması.” (<http://www.tdk.gov.tr-İTS>), **durnadil zambağı** “Kökü ‘turnadil zambağı’. Iris germanica (Muğla).” (Tuzlacı 2006, 55), **engerekbaşımı emzikotu** “Yaban çiçeği.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>), **eşeksırtı kemer** “bkz. mim. kaşkemer”⁶⁶ (TÜBA 2011, 428), **fildişi karası** “Yağlıboyada parlak siyah renk.” (Sözen, Tanyeli 1992, 84); **guş yüreği pakla** “Barbunya fasulye.” (TDK 1993, 2203), **kargaburun çıkıntısı** “Omuz kemerinin göğüs kemiği ile kürek kemiği arasında bulunan bir parçası.” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 338), **kazayağı uçaryağı** “Kazayağı bitkisi tohumlarından çıkarılan ve başta kancalı kurtlar, sivrikuyruklar, kırbaç kurtları olmak üzere çeşitli yuvarlak solucanları, ayrıca cüce tenyayı düşürmede kullanılan pis kokulu uçaryağ.” (Yarar 1970, 83), **kazpamak otu** (bitki) (Uçar 2013a, 12), **keçi kulağı hanımeli** “Lonicera caprifolium. Her zaman yeşil, 8-10 metre uzayabilen sarılıcı bir bitkidir.” (Mamıkoğlu 2012, 506), **keçitırnağı mantarı** “→ Saçak mantarı.” (Baytop 2007, 167), **kırlangıçkuyruğu diş** “Kırlangıç kuyruğuna benzeyen kama biçiminde diş.” (Şanıvar 1968, 34), **koçburun nacak** “Odun kesmeye yarayan bir çeşit balta.” (TDK 1993, 2894), **kurdağzı heybesi** “Bir çeşit heybe.” (TDK 1993, 3006), **kurtayağı tozu** “Kurtayağının sporlu başaklarından elde edilen, hekimlikte kullanılan sarı bir toz.” (TDK 2011, 1534), **kurtkulağı süseni** (akt. Baytop 2007, 9), **kuşburnu giliği** “→ Yabanî gül.” (Baytop 2007, 190), **kuşburnu kokocu** “→ Yabanî gül.” (Baytop 2007, 190), **kuşgözü akçaağaç** “Kesilmiş gövde yüzeyinde kuşgözüne ya da budağa benzeyen noktalar bulunan akçaağaç türü.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>), **kuzudili yapraklı engerekotu** “Yaban çiçeği.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>), **kuzukulağı asidi** “Oksalik.” (TDK 2011, 1552), **sıçankuyruğu eye** “Kaşık saplarına süs yapmak için kullanılan bir araç.” (TDK 1993, 3601), **sıçandişi geçme** “Ahşap parçaların kenarlarında sıçan dişlerinin andırır biçimde açılmış dişlerin tutkalla birleştirilmesiyle yapılan zikzaklı geçme.” (TÜBA 2011, 1029), **sığırdili mantarı** “→ Balaban mantarı.” (Baytop 2007, 241), **tavşan kulağı (dalgalık)** “(V) biçiminde iki çubuktan oluşan, bir

⁶⁵ yılık “1. At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü., 2. Başboş bırakılmış at veya eşek.” (TDK 2011, 2593).

⁶⁶ kaşkemer: “İkisinin merkezi kemerin içinde, öteki ikisininin dışında olan dört daire yayından oluşan, 1300 yılından başlayarak geç ortaçağda çok kullanılmış sivri kemer biçimi.” (TÜBA 2011, 682).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

eksen üzerinde dönen, geçmeli olduğundan uzunluğu ayarlanabilen içeri dalgalığı.” (Özön 2000, 684), **tavukbacağı mantarı** “*Cantharellus cibarius* Fr. (Cantharellaceae). Karadeniz bölgesi, Bolu ve İstanbul bölgelerinde yetişir, pazarlarda satılır ve halk tarafından yenir.” (Baytop 2007, 263), **yılanboyun kuşu** “Kuşlar (Aves) sınıfının, kürek ayaklılar (Pelecaniformes) takımının, yılanboyungiller (Anhingidae) familyasından, 100 cm kadar uzunlukta, Afganistan, Suriye, Madagaskar ve Türkiye’de yaşayan, boynu uzun ve pas renginde, tepe ve boynun arkası siyah olan bir tür.” (Karol, Suludere, Ayvalı 2010, 711, 712)...

boyacı katırtırnağı “*Genista tinctoria* L. (Luguminosae). Sarı çiçekli, çok yıllık ve çalı görünüşünde bir bitkidir.” (Baytop 2007, 51), **Japon kurtbağı** “*Ligustrum japonicum*. Her zaman yeşil, sık dallı, 4-5 metre boyunda bir çalı ya da ender olarak 7-8 metre boylanabilen küçük bir ağaçtır.” (Mamıkoğlu 2012, 558), **küçük kuzukulağı** (bitki) (Uçar 2013a, 14), **su kazayağı** “*Sium sisarum* L. var. *Iancifolium* (Bieb.) Thell. (Umbelliferae). 60-100 cm yükseklikte, çok yıllık, otsu, bileşik yapraklı ve beyaz çiçekli bir bitkidir.” (Baytop 2007, 249), **ters kazkanadı** “Ayakta, karşı güreşçinin arkasındayken kolları onun koltuk altlarından geçirip ensesinde kilitleme.” (Harmandalı 1974, 38), **yer kazayağı** “→ Kazayağı.” (Baytop 2007, 285), **adi aslandışi, adi kurtbağı, atnalı biçimli kedigözü, dikenli ayıpençesi, doğu ayıkulağı, doğu keçisakalı, hakiki köpekdili, keçe tüylü sığırkuyruğu, Maraş kurtkulağı, mavi-kırmızı turnagagası, tüylü ayıpençesi, tüysüz kirpibaşı, Uludağ sığırkuyruğu, yumrulu aslandışi, yumrulu turnagagası** “Yaban çiçeği.” (<http://www.middleeastgarden.com-OTBBS>)...

Deyim aktarmalarının bir bölümü, Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde ve ağızlarında kimi kavramları karşılamakla birlikte bir bilim ya da sanat dalının terimidir. Bu tür örneklere, belirtilen alanların söz varlığını işleyen sözlüklerde de yer verilmiştir. Aksan’a göre “toplumun bütün kesimlerince” tanınıp bilinen ve kullanılan terimler, bu niteliklerini “yitirmiş sayılabilir” (Aksan 1996, 160). Belirlediğimiz deyim aktarmaları arasında, hem ölçünlü dilde ve ağızlarda hem de terim sözlüklerinde yer alan bu nitelikteki örnekler bulunmaktadır. Kimi örnekler ise birden fazla alanda terimleşmiştir:

devetabanı “Birleşikgillerden, geniş yapraklı bir süs bitkisi (*Phlodontron*).” (TDK 2011, 646), “Yapraklarında müsilağ, acı glikozit, tanen, organik asitler, inülin, şeker ve fitosterol içeren, enfüzyon biçiminde yumuşatıcı, balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak kullanılan bileşikgiller familyasından bir bitki, öksürük otu. Lat.: *Tussilago farfara*.” (<http://www.tdk.gov.tr-VHTS>) ~ **deve tabanı** “...ip üstünde ayaklara ağaç kütükleri bağlayıp yürüme.” (Nutku 1983, 218); **farekuyruğu** “Tahta işlemeciliğinde veya ahşap doğramada, kilit yeri açmakta kullanılan ince, dar testere.” (TDK 2011, 851), “Küçük, ucu sivri, ince dişli testere.” (TDK 1993, 1834), “Anahtar deliği gibi küçük delikler açmakta kullanılan ince testere; çilingirlikte kullanılan ince ve yuvarlak ege.” (Acıpayamlı 1976, 69); **ördekgagası** “Açık turuncu renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1857), “Yüklemede kullanılan bir ucu düz, geniş esnek geçenek.” (Türkay 1980, 99); **keçiayağı** “Birbirlerine köşelerinden bağlı, yassı baklavalara biçimindeki işleme.” (DD 2012, 923), “Yol yapımı sırasında taşları sıkıştırmak için kullanılan, üzerinde keçi ayağını andıran çıkıntılar bulunan silindir.” (Acıpayamlı 1976, 114); **tavukayağı** “Bir tür maymuncuk.” (TDK 2011, 2290), “Pişmeden, çiğ olarak yenen bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3849), “Tavuk ayağını andıran bir halı motifi.” (Acıpayamlı 1976, 186); **yırankuyruğu** “Baharda biten, yılan kuyruğuna benzeyen ve sarmaşık gibi uzayan bir ot.” (TDK 1993, 4266), “Huni emziği yapmakta kullanılan ucu sivri uzun demir parçası.” (Acıpayamlı 1976, 210)...

Belirlediğimiz deyim aktarmalarından türetilen kimi sözcüklerin botanik ve zooloji terimi olarak belli familyaları karşıladığı görülmektedir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

atkuyruğugiller, horozibiğigiller, serçediligiller, sığırkuyruğugiller, tilkikuyruğugiller, yılanboyungiller (Karol, Suludere, Ayvalı 2010); **fil kulağı yapraklılar** (Mamıkoğlu 2012); **kısarak kuyruğugiller** (<http://www.tdk.gov.tr-SÜTS>); **sığırdiligiller** (DD 2012)...

Çalışmamıza konu olan deyim aktarması örnekleri; bir söz varlığı ögesi olarak argoda yer almış, deyimleşmiş ya da kimi deyimler kurmuştur. Deyimleşmiş kimi örneklerin terim niteliğindeki kullanımları da belirlenmiştir:

at gözü “Dişilik organı, vagina” (Aktunç 2008, 49), **at kulağı** “İki sayısı; iki kez; ikili.” (Aktunç 2008, 50), **manda gözü** “Büyük madeni para. Nikel 25 kuruşluk.” (Aktunç 2008, 209); **danabacağı** “İyilik yapmak istemeyen kimseye verilen ad.” (TDK 1993, 1355), **eşek kafalı** “Anlayışsız, aptal, kavrayışsız mânâsında kaba söz.” (MEB 1995, 862), **gazbeyin** “Akılsız (kimse).” (TDK 1993, 1953), **gurt büzüğü** “Kendine çekme özelliği, şeytan tüyü anlamında kullanılır.” (TDK 1993, 2201), **it gılı** “Serseri. İtibarsız adam.” (Özturan 2009, 167), **karınca belli** “Beli çok ince olan (kız, kadın).” (Saraçbaşı 2010, 738), **sıçan gula** “Meyve ağaçlarının yeni yaprak açmaya başladığında yaprakların tırnak büyüklüğünde olduğu zaman.” (Özturan 2009, 186), **tavşan tüyü** “Güleç yüzlü olma için.” (TDK 1993, 3849), **yılan gözü** “Yemek üstündeki yağları betimleyen bir deyim.” (TDK 1993, 4265), **yılan kemiği** “Yapana hiçbir zaman huzur ve rahat yüzü göstermeyen suç.” (TDK 2011, 2591); **keçiboynuzu gibi** “İşi çok, verimi az olan.” (<http://www.tdk.gov.tr-ADS>), **arı götü olmak ~ arı kötü olmak** “Kabarmak, açılmak üzere bulunmak (tomurcuk hakkında).” (TDK 1993, 315), **atbaşı çekmek** “Çekinerek konuşmak, hatır için söz söylemek.” (TDK 1993, 367), **at başı beraber** “Biri, ötekenden geri kalmadan, bir hizada.” (Aksoy 1984, 484), **atkulağı gitmek** “Berabere olmak.” (TDK 1993, 370), **atkuyruğu yağmak** “Yağmur şiddetle ve çok yağmak.” (TDK 1993, 370), **geyik etine girmek** “(Genç kızlar için) Çocukluk çağından çıkararak olgunlaşmak.” (MEB 1995, 1000), **kirpi kürkü giydirmek** “(Birisini) Güç duruma sokmak.” (Aktunç 2008, 190), **kurtağzı bağlamak** “Kaybolan hayvanı kurt yememesi inancıyla ucu düğümlemiş mendili hocaya okutmak.” (TDK 1993, 3010), **tavus kuyruğu çıkarmak** “Sarhoşken kusmak.” (Püsküllüoğlu 2004, 172); **kazkanadında çengel** “Kazkanadına alınan güreşçiyi gerisingeri sürerken çelmeleme.” (Harmandalı 1974, 27), **kazkanadından sıyrılmak** “Kolları tüm olarak arkaya, omuzları da geriye yatırarak karşı güreşçinin kilidinden kurtulma.” (Harmandalı 1974, 27)...

4. Deyim Aktarması Örneklerinde Çok Anlamlılık, Eş Anlamlılık ve Eş Adlılık

4.1. Çok Anlamlı Deyim Aktarması Örnekleri

Çok anlamlılık; “Bir gösterenin birçok gösterilen belirtme özelliği; bir birimin birçok anlam içermesi durumu.” (Vardar 2007, 62), “Bir kelimedede temel anlamla bağıntılı birden çok anlamın bulunması.” (Korkmaz 2010, 61) biçimlerinde tanımlanmaktadır. Bu durum, sözcüğün temel anlamına zamanla başka kavramlarla kurulan ilişkiler sonucunda oluşan yan anlamların eklenmesiyle ortaya çıkar. Aktarmalar, söz konusu yan anlamların kazanılmasında başta gelen etkidir. Doğal olarak çok anlamlı sözcüklerde, hem temel anlamla yan anlamlar arasında hem de yan anlamların birbiri arasında ilgi bulunur (Aksan 1998-III, 183).

Türkiye Türkçesinin söz varlığında belirlediğimiz deyim aktarması örneklerinin önemli bir bölümü, aktarmalarla yan anlamlar kazanmış ve çok anlamlı bir öge olarak yeni kavramları karşılar duruma gelmiştir:

balıksırtı “1. Bir yüzü düz, öteki çember yayı biçiminde eğe., 2. Aynı boyuttaki parçaları birbirine dik olarak balık kılıcığını andıracak biçimde yerleştirerek yapılan bir parke döşeme ya da tuğla örme tekniği., 3. Suların iki yana akması için yolların ortasına yapılan şişkinlik, sırt., 4. Mermer ya da ahşap bir parçanın kenarındaki keskinliği yumuşatmak üzere yapılmış yuvarlak pah.” (TÜBA 2011, 115); **kargaburnu** “1. Uçları karga gagası gibi kıvrık olan araçların ortak adı.,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

2. Tel bükme için kullanılan ve uçları sivri koni biçiminde olan metalden bir kısıkaç türü., 3. Sanayide küçük ve yuva içine yerleştirilmiş vidaları sökmeye yarayan ince, uzun ağızlı alet., 4. Kapı mandalı.” (TDK 2011, 1327); **kazayağı** “1. Eğri bir dikiş biçimi., 2. Yazma kenarına yapılan boncuk oya., 3. Keçe üzerine yapılan, kaz ayağını andıran bir nakış., 4. Çorap motifi., 5. Ceketin sökülen yerlerini tutturmak için yapılan dikiş.” (Acıpayamlı 1976, 114); **öküzgötü** “1. Yabangülü meyvesi., 2. Yabangülüne benzeyen bir çeşit çalının sarı çiçeği., 3. Meşegillerden bir çeşit ağaç ve meyvesi.” (TDK 1993, 4623)...

Özellikle bitkileri karşılayan deyim aktarmalarındaki yan anlamların bir bölümü, temel anlama konu olan kavramın bir parçası ya da türevi niteliğindedir. Renk adları için kullanılan aktarmalarda ise renk değeri, gerçek anlam; o renge sahip nesnelere de yan anlam olarak verilmiştir:

keçiboynuzu “1. Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup (*Ceratonia siliqua*)., 2. Bu ağacın baklaya benzer, şekerli yemişi, harnup.” (TDK 2011, 1376); **kuşburnu** “1. Çalılık ve ormanlık alanlarda yetişen, soluk pembe renkte çiçekler açan bir ağaç, yaban gülü ağacı (*Rosa canina*)., 2. Bu ağacın parlak kırmızı renkli, içi tüylü ve çekirdekli meyvesi., 3. Bu meyveden yapılan içecek.” (TDK 2011, 1544)...

böcekkabuğu “1. Mor ile yeşil arasında ve metal parlaklığında olan renk., 2. Bu renkte olan.” (TDK 2011, 395); **güvercinboynu** “1. Yeşil, mavi ve pembe arasında dalgalanır gibi görünen renk., 2. Bu renkte olan.” (TDK 2011, 1013); **kumrugöğsü** “1. Açık gri renk., 2. Bu renkte olan.” (TDK 2011, 1525); **ördekbaşı** “Yeşille lacivert arası renk; bu renkte olan.” (TDK 2011, 1857)...

Deyim aktarması örneklerinin bir bölümünde, yan anlamlarda belirtilen ve benzerlik ilişkisi kurulan kavramların çeşitliliği dikkat çekicidir. Bunlar kimi zaman yakınlık ya da koşutluk taşıyan tür, alt tür vb. nitelikte olduğu gibi biçimsel benzerlik dışında herhangi bir yakınlık taşımayan kavramlar da olabilir:

devedişisi “1. Sarı, iri taneli bir buğday çeşidi., 2. İri taneli mısır.” (TDK 1993, 1441); **devegözü (I)** “1. İri, yuvarlak taneli, kabuğu kalın ve sert siyah üzüm., 2. Kalın kabuklu, büyük taneli, sulu, beyaz üzüm.” (TDK 1993, 1441); **keçimemesi (I)** “1. Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz ya da kırmızımsı olan bir çeşit üzüm., 2. Şırası çok olan, şarap ve pekmez için elverişli siyah bir cins üzüm.” (TDK 1993, 2716); **öküz gözü (II)** “1. Bir çeşit erik., 2. Siyah ve iri taneli bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 3328); **tavşanbaşı** “1. Bir çeşit elma., 2. Bir çeşit büyük armut., 3. Bir çeşit ayva.” (TDK 1993, 3848)...

atkuyruğu “1. Atkuyruğugillerden, kök sapı ömürlü olan, genellikle nemli yerlerde yetişen ve ilaç olarak kullanılan bir bitki, zemberek otu (*Equisetum arvense*)., 2. Genç kızların saçlarını başlarının arkasına toplayarak uç bölümünü kaldırıp serbest bıraktıkları saç biçimi.” (TDK 2011, 185); **aslanpençesi** “1. Gülgillerden, sarı, beyaz çiçekli bir yabani bitki., 2. Şirpençe.” (TDK 2011, 168); **ayı kulağı** “1. Ağaçlarda, balta ile vurularak üst tarafı alınan ve çatal kulak halinde kalan kısım., 2. Tam yerinde cevap., 3. Yufka ekmeğinin kaşık gibi kullanılmak için çukur bükülmüş durumu.” (TDK 1993, 417); **filkulağı** “1. Yılanyastığıgillerden, ana yurdu tropikal Amerika olan, kökü yumrulu bir süs bitkisi (*Caladium*)., 2. Pazarlarda satılan bir sünger türü.” (TDK 2011, 877); **kedibiciği** “1. Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban, köpekmemesi., 2. Havuç.” (TDK 1993, 2717); **keler kuyruğu** “1. Büyük baş hayvanlarda görülen bir hastalık., 2. Yaprağı küçük, gövdesi büyük bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2729).

Belirlediğimiz çok anlamlı deyim aktarmalarında, insana özgü kimi özellikler ya da davranış biçimleri somutlaştırılarak anlatılmıştır. Bu tür örneklerin birinde, insanla ilgili özelliklerin toplumun kültürel yapısı ve sözcüğün çağrışım değeri çerçevesinde, bir hayvanla ilişkilendirildiği ve temel anlamla bağlantılı yan anlamlar oluştuğu görülmektedir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

koçbaşı (I) “1. Kabadayı, yiğit, yürekli., 2. Eli açık, cömert., 3. İşbilen, becerikli., 4. Yüce gönüllü., 5. Konuksever., 6. Gösterişçi, cakalı., 7. Esirgemez.” (TDK 1993, 2893).

4.2. Eş ya da Yakın Anımlı Deyim Aktarması Örnekleri

Eş anlamlılık, bir dil bilimi terimi olarak “İki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği.” (Vardar 2007, 94), “Sözcük ve tümcelerın özdeş anlamlı olmaları durumu.” (İmer, Kocaman, Özsoy 2013, 120) biçimlerinde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte alan yazında; bir dilin yerli öğeleri arasında tam eş anlamlılığın olamayacağı, herhangi bir anlam farkı taşımayan, aynı anlamda ve birbirinin eşi durumunda birden fazla göstergenin bulunamayacağı konusunda birleşilmiştir. Bu nedenle söz konusu öğeler, eş ya da özdeş olarak değil, yakın anlamlı göstergeler olarak nitelenmelidir (Aksan 1998-III, 190; Kıran 2001, 246; Toklu 2013, 99; İmer, Kocaman, Özsoy 2013, 120).

Belirlediğimiz deyim aktarmalarının bir bölümü, aynı kavramı karşılamak üzere kullanılmaktadır ve bu yönleriyle de eş anlamlı sayılabilecek niteliktedir. Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde ve daha çok da ağızlarında görülen bu tür aktarmalarda, aynı hayvanın farklı vücut bölümleri, farklı hayvanların aynı vücut bölümleri ya da farklı hayvanların farklı vücut bölümleri yer almıştır. Bu örneklerde; aktarmaya konu olan kavramın biçim, boyut, renk vb. özellikleri, farklı hayvan ya da organlarla ilişkilendirilmiştir. Özellikle bitkilerin adlandırılması açısından Türkiye Türkçesinin ölçünlü dili ve ağızları, zengin bir söz varlığına sahiptir.

4.2.1 Aynı Hayvanın Farklı Vücut Bölümlerinin Kullanımı

Arslanpençesi, arslanayağı (bitki) (Baytop 2007, 34, 35); buzağıdışi ~ buzâdışi ~ bızadışi, buzağıburnu ~ bozoburnu, danaburnu, danaağı (hayvan) (TDK 1993, 1355); domuzbaşı ~ donuzbaşı ~ domuzbaş, domuzburnu (hastalık) (TDK 1993, 1555); gövercin topuğu, gövercin göksü (bitki) (TDK 1993, 2169); horozdaşağı, horozhayası (bitki) (Tuzlacı 2006, 77; Uçar 2013a, 11); kedigözü, kediçirnağı (bitki) (TDK 1993, 2718); kedikulağı, kedikuyruğu (bitki) (TDK 1993, 2718); koçkuyruğu, koçtaşağı (bitki) (Baytop 2007, 180); kurtpençesi, kurtturnağı (bitki) (Baytop 2007, 189); öküzgöbeği, öküzgötü ~ öküzkötü (bitki) (TDK 1993, 3328); leylekburnu, leylekgaga (bitki) (TDK 1993, 3075); kedibiciği ~ kedimemesi, kedidaşağı (çıban) (TDK 1993, 2717).

4.2.2. Farklı Hayvanların Aynı Vücut Bölümlerinin Kullanımı

Atkuyruğu, katırkuyruğu, tilkikuyruğu (bitki) (Baytop 2007, 36); camızkulağı ~ camuskulağı, atkulağı, mandakulağı (bitki) (Baytop 2007, 57); farekulağı, sıçankulağı (bitki) (Baytop 2007, 106; TDK 2011, 851, 2087); geyikdili, danadili (bitki) (Baytop 2007, 84); kurtkulağı, tavşankulağı (bitki) (Baytop 2007, 188); kargabeyni ~ kargabını ~ kargabeyin ~ garga beyni, saksaganbeyni ~ sağsakbeyni ~ sakıskanbeyni ~ saksakbeyni (yiyecek) (TDK 1993, 2657, 1923, 3520...); kuzukulağı ~ guzukulağı ~ guzugulağı, oğlakkulağı (bitki) (Baytop 2007, 192); sığırgözü, öküzgözü (bitki) (TDK 2011, 2090); sığırdili, öküzdili (bitki) (TDK 2011, 2090); öküzgötü, tavukgötü (bitki) (Olcay 1995, 77); öküztüyü, tavşantüyü (yağış türü) (TDK 1993, 3328, 3849); tekesakalı ~ tekersakalı ~ tekesakallı ~ tekesakalı ~ teksakal, keçisakalı ~ geçisakalı, erkeçsakalı (bitki) (Baytop 2007, 264; TDK 2011, 810).

4.2.3. Farklı Hayvanların Farklı Vücut Bölümlerinin Kullanımı

buzağıburnu ~ bozoburnu, buzağıdışi ~ buzâdışi ~ bızadışi, danaburnu (hayvan) (TDK 1993, 809); domuzarışağı, danagöbeği, tavşankulağı ~ davşankulağı, devetabanı, domuzarışağı, tavşanpaçası (bitki) (Baytop 2007, 93); kazgagası, horozibiği (bitki) (Baytop 2007, 165); keçisakalı, kuzukulağı (TDK 1993, 2716); kurtkulağı, kuzubaşı, kuzukulağı (bitki) (TDK 1993, 3010); kuşübüğü, aslanağı (bitki) (TDK 1993, 3017); pisiketiği, pisiktirnağı ~ pisikçirnağı ~

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

pişikcırnağı, köpekdili (bitki) (Baytop 2007, 227); sığırkuyruğu, danakuyruğu, kurtkulağı, öküzpörçüğü, sığırgözü (bitki) (Baytop 2007, 242); tavşanmemesi, atdili (bitki) (TDK 1993, 3849).

4.3. Eş Adlı Deyim Aktarması Örnekleri

Sesleri ve bu seslerin dizilişi aynı olup ayrı kavramları karşıyan sözcükler, eş adlı ögelerdir. Eş adlılık, bu açıdan gösterenin (biçimin) aynı, gösterilenin (anlamın) aynı oluşu (İmer, Kocaman, Özsoy 2013, 120) ya da “aynı ses bileşiminden” oluşmakla birlikte farklı kavramların yansıtılması (Aksan 1998-III, 192) biçimlerinde tanımlanmaktadır. Eş adlılık karşılığında eş seslilik terimi de kullanılmaktadır (Kıran 2001, 243; Korkmaz 2010, 88).

Belirlediğimiz deyim aktarması örneklerinin bir bölümü, eş adlıdır ve bu örneklerin karşıladığı kavramlar açısından çok farklı ilişkilendirmeleri yansıttığı görülür. Bununla birlikte kimi eş adlı ögeler, yan anlamlar içeren çok anlamlı sözcüklerden oluşmaktadır:

horozibiği (I) “1. Koyu, pembe renk., 2. Bu renkte olan.”; **horozibiği (II)** “Horozibiğigillerden, kırmızı çiçekleri horoz ibiğini andıran bir süs bitkisi (Amaranthus).” (TDK 2011, 1110).

deveboynu (I) “Bir kilim motifinin adı.”; **deveboynu (II)** “Süsen cinsinden, sarı çiçek açan, uzun sapı deve boynuna benzeyen, fena kokulu bir ilkbahar çiçeği.”; **deveboynu (III)** “1. Bakırcı ve kalaycıların kullandığı örs., 2. Eğri soba borusu., 3. Eğri su borusu.”; **deveboynu (IV)** “1. Okla boyunduruğu birbirine bağlayan eğri ağaç kısım., 2. Asmalar için, iki direk arasına bir direk çivileyerek yapılan destek, bir çeşit çardak., 3. Dokuma tezgâhında kücü ağacının yanlara gelen kısımlarının altına konulan ağaç.” (TDK 1993, 1440).

kurtağzı (I) “1. Boyunduruğun oka takılan yerine konulan ağaç parçası., 2. Kırılan dingilin yerine çakılan iç içe geçirilmiş U biçiminde demir.”; **kurtağzı (II)** “Çatılara konulan iki ağacın birbirine bağlanış biçimi.”; **kurtağzı (III)** “Kayıkta ve gemide zincir gediği.”; **kurtağzı (IV)** “Damada bir oyun.”; **kurtağzı (V)** “Dama açılan pencerenin tahta kapağı.”; **kurtağzı (VI)** “Bir çeşit dalyan.”; **kurtağzı (VII)** “Saçtan boru yapmakta kullanılan bir araç.”; **kurtağzı (VIII)** “Kaybolan hayvanı kurt yememesi inancıyla okunmuş, ucu düğümlü mendil, yazma.” (TDK 1993, 3009, 3010); **kurtağzı (IX)** “Çatıya açılan, insan sığabilecek büyüklükte, kapaklı pencere.” (TDK 1993, 4573).

5. Sonuç

5.1. Deyim Aktarması Örneklerinde Belirlenen Özellikler

Hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarmalarının Türkiye Türkçesinin söz varlığındaki örnekleri, aşağıdaki özellikleri taşımaktadır:

a) Türkiye Türkçesinin ölçünlü dili ve ağızları, deyim aktarmaları açısından zengin bir söz varlığına sahiptir. Bununla birlikte deyim aktarmaları, çok sayıda bilim ve sanat dalında terim olarak kullanılmış ya da terim üretimine katkıda bulunmuştur. Yaptığımız tarama sonucunda tüm bu alanlarda, 105 farklı hayvan adının 82 farklı organ ya da vücut bölümü adıyla oluşturduğu 386 deyim aktarması belirlenmiştir. Söz konusu aktarmaların bir bölümü, çok anlamlı ya da eş adlı ögelerdir; aynı kavramın farklı aktarmalarla karşılanması da örneklenmiştir.

b) Deyim aktarmalarında; kuş’un en çok kullanılan hayvan (17 örnek), göz’ün ise en çok kullanılan organ (36 örnek) olduğu belirlenmiştir.

c) Deyim aktarmalarında kullanılan organ ya da vücut bölümlerinin çoğu (ağız, ayak, bacak, baş, burun, dil, göğüs, göz, kulak, sırt...) insan ve hayvanda ortaktır. Bununla birlikte söz konusu kavramların bir bölümü, hayvanlara özgüdür: boynuz, gaga, ibik, kabuk, kanat, kuyruk, pençe...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

d) Belirlediğimiz deyim aktarmaları, çoğunlukla belirtisiz ad tamlaması kuruluşundadır. Kimi örnekler ise /+II/+IU/ yapım ekiyle sıfatlaştırılmıştır: ayıbacağı, balıksırtı, danaburnu, horozibiği, katırkuyruğu, kedidili, sıçandışi, tavşanpaçası, turnagagası; aslan yürekli, deve döşlü, domuz gözlü, eşek kafalı, güvercin topuklu, koç burunlu...

e) Aktarmalarda kullanılan 105 farklı hayvan adının *tarla kuşu* dışındakilerinde, herhangi bir hayvan adı, tür belirtmek amacıyla kullanılmamıştır: at, balık, böcek, kuş, sığır; baykuş, dana, güvercin, kaz, kısrak, kurt, örümcek, sinek, tavuk...

f) Türkiye Türkçesinin ağızlarında, hayvan adlarıyla organ ya da vücut bölümü adlarının yörelere göre değişen farklı söylenişleri vardır. Bu nedenle deyim aktarması örneklerinin de farklı söylenişlere dayalı türevleri bulunmaktadır:

devetabanı ~ devedabanı ~ devedebbanı ~ debedaban, kargabeyni ~ garga beyni ~ kargabını ~ kargabeyin, kazayağı ~ kazayak ~ kazağ ~ kazıyak ~ gazayak ~ gazyak ~ gazıyak ~ gazayağı ~ gazeyağı, tavşantopuğu ~ davşantopuu ~ doşan topuğu, tekesakalı ~ dekesakalı ~ tekkesakalı ~ teksakal ~ tekesakallı ~ tekersakalı...

g) Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde ve ağızlarında kullanılan hayvan ya da organ adları arasında; aynı kavramı karşılayan, ayrıntılandıran, alt anlamlılık gösteren⁶⁷, cinsiyet, yaş vb. gerekçelerle farklı biçimlerde adlandırılan sözcükler bulunmaktadır: **camız** “Manda (I).” (TDK 2011, 436), **manda (I)** “Geviş getirenlerden, derisinin rengi siyaha yakın, uzun seyrek kıllı bir hayvan, su sığırı, camız, kömüş (Buffelus).” (TDK 2011, 1619); **ağırşak** “Memenin etli, şişkin kısmı.” (TDK 1993, 92), **bicik (I)** “Meme, meme başı.” (TDK 1993, 681), **emcek** “Meme.” (TDK 2011, 792), **memek (I)** “Meme.” (TDK 1993, 3159); **sığır** “Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı...” (TDK 2011, 2090), **boğa** “Damızlık erkek sığır.” (TDK 2011, 370), **öküz** “Çift sürmekte, kağı çekmekte kullanılan, etinden yararlanan, iğdiş edilmiş erkek sığır...” (TDK 2011, 1843), **buzağı** “Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu (TDK 2011, 420), **dana** “İneğin, süttten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu.” (TDK 2011, 592)... Bir bölümü aynı kavramı karşılamakla birlikte, bu sözcüklerin her biri ile türlü aktarmalar yapılmıştır:

camızmemesi ~ camışmemesi, camızkulağı ~ camuskulağı; mandadili, mandagözü ~ mandagöz, mandakulağı.

ayağırşığı, domuzağırşığı; inekbiciği, itbiciği, keçibiciği, kedibiciği; inek emceği, keçi emceği; atmemegi.

sığırdili, sığırgözü, sığırkulağı, sığırkuyruğu ~ sığırguyruğu ~ sīrkuyruğu; buğasiki; öküzburnu, öküzdili, öküzgöbeği, öküzgözü, öküzpörçüğü, ökütüyü, öküzünüğü; buzağıburnu ~ bozoburnu, buzağıdişi ~ buzādişi ~ bızadişi; danaağzı, danaayağı, danabacağı danaburnu, danadili, danadişi ~ danadiş, danagöbeği...

h) Aynı deyim aktarmasının; farklı kavramları, farklı benzerlik ilişkileriyle karşıladığı görülmüştür:

köpektaşığı “Crocus cancellatus (Muğla) Toprak altındaki yumrusu (kormusu) benzetilmiştir. Mandragora autumnalis (Antalya) Meyveleri benzetilmiştir.” (Tuzlacı 2006, 114,

⁶⁷ Kimi sözcükler için “sınıf üyeliği” (Palmer 2001, 94) kavramından söz edilmektedir. Bu çalışmada da işlenen *boğa, öküz, inek, buzağı, dana* sözcüklerinin Türkçe Sözlük (TDK 2011)’teki anlamları, bunların *sığır* kavramı altında değerlendirildiğini gösteriyor. Palmer’da belirtildiği üzere Lyons’un bu tür bir ilişki için kullandığı terim, “altanlamlılık (hyponymy)”tır. Bu kapsamda, İngilizcedeki “sheep (koyun) [ewe (koyun), lamb (kuzu), ram (koç)]”, “pig (domuz) [sow (dişi domuz), boar (erkek domuz), piglet (domuz yavrusu)]” ve “horse (at) [stallion (aygır), mare (kısarak), colt (tay)]” örneklerinde geçen *koyun (sheep)*, *domuz (pig)* ve *at (horse)* sözcükleri birer “üstterim” durumundadır (Palmer 2001, 95). Bu tür bir adlandırmadan yola çıkılarak Türkiye Türkçesindeki *sığır* sözcüğünün de bir “üstterim” olduğu söylenebilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

115), **sığırkulağı** “*Echium plantagineum* (Muğla) *Yaprağı benzetilmiştir*. *Serapias vomeracea* subsp. *laxiflora* (Muğla), *Serapias vomeracea* subsp. *orientalis* (Muğla) *Çiçek örtüsünün parçaları (özellikle labellum) benzetilmiştir*. *Verbascum glomeratum* (Muğla) *Yaprağı benzetilmiştir*.” (Tuzlacı 2006, 155)...

1) Deyim aktarmalarında, hayvanların karakteristik özellikleri ya da toplumun o hayvana ilişkin algısı; genellikle insana, kimi örneklerde ise bir nesneye ya da başka bir hayvana aktarılmıştır:

çebic çene “Sivri çene (insanlar hk.)” (TDK 1993, 1101), **çepiş gözlü** “Gözünü kısarak bakan açık renk gözlü kimse.” (TDK 1993, 1144), **deve yürekli** “Çok korkak (kimse).”, **güvercin topuklu** “Topukları zarif olan.” (MEB 1995, 1082), **karınca belli** “Beli çok ince olan (kimse).” (TDK 2011, 1329), **kaz kafalı** “Anlayışsız, kavrayışsız, kafasız (kimse).” (TDK 2011, 1374), **keçi kafalı** “Dik kafalı, inatçı.” (MEB 1995, 1611), **koç burunlu** “Burnu alnıyla aynı doğrultuda ve kemerli olan (kimse).” (TDK 2011, 1456); **kartalgözü** “Gözlem amacıyla kullanılan insansız uçak; tenis, voleybol vb. oyunlarda topun oyun alanı içinde kalıp kalmadığını uzaktan çekimle belirleyen kamera.” (TDK 2011, 1339); **deve döşlü** “Karnı içeriye çekik (at).” (TDK 2011, 646), **domuz gözlü** “Gözleri küçük, donuk at.” (TDK 1993, 1556), **it elli** “Ayakları dışarıya dönük (hayvan).” (TDK 2011, 1231), **koyun bilekli** “Sol ayak bileği eğri olan at.” (TDK 1993, 2943); **yılanboyun** “Güney Amerika’da ve Avustralya’da yaşayan, boynu yılanı benzeyen tatlı su kaplumbağası.” (DD 2012, 1735)...

i) Hayvanların biçim, renk, boyut gibi özelliklerinden sıkça yararlanan deyim aktarmalarında kimi zaman hayvanın kendisi ya da bir parçası, insana vücuduna ilişkin bir kavramın adlandırılışına kaynaklık etmektedir:

serçe parmak “Beş parmağın en küçüğü, küçük parmak.” (TDK 2011, 2070) ~ **sirçe barmak** “Küçük parmak.” (TDK 1993, 3645) ~ **çıtık parmak** “Küçük, serçe parmak.” (TDK 1993, 1193); **keçi sakal** “Sakalı yalnız çenede sivri ve seyrek olarak bulunan (kimse).” (TDK 2011, 1376), **köpek dişi** “Azı dişleri ile kesici dişler arasında, iki yanda ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri diş.” (TDK 2011, 1499), **kuzu dişi** “Süt dişi; ileri yaşlarda çıkan diş, peynir dişi.” (TDK 2011, 1551), **pisigöz** “Uyuyacak gibi gözleri kısık (kimse).” (TDK 1993, 3460), **tavşan dudak** “Doğuştan üst dudağı yarık olan (kimse), yarık dudak.” (TDK 2011, 2289), **teke burunlu** “İri ve kemerli burnu olan kimse.” (MEB 1996, 2815)...

j) Kuş türleriyle yapılan deyim aktarmalarının bir bölümünde, aktarmaya konu olan kavramın ilişkilendirilişi, farklı bir organ üzerinden gerçekleşmiştir. Bu tür örneklerde geçen *burun* sözcüğü ile *gaga* kastedilmektedir:

duduburunu “Zeynibostan çiçeği.” (TDK 1993, 1595); **kuşburnu** “Çalılık ve ormanlık alanlarda yetişen, soluk pembe renkte çiçekler açan bir ağaç, yaban gülü ağacı (*Rosa canina*); bu ağacın parlak kırmızı renkli, içi tüylü ve çekirdekli meyvesi; bu meyveden yapılan içecek.” (TDK 2011, 1544), **leylekburnu** “Uzun yapraklarının uçları kuruduktan sonra kıvrılarak leylek gagasına benzeyen yabani ot.” (TDK 1993, 3075), **ördekburnu** “Meyvelerinin tepesinde gaga şeklinde bir uzantı vardır. *Scandix pecten-veneris* (Muğla).” (Tuzlacı 2006, 137)...

k) Aynı kavramı karşılayan örneklerin bir bölümü; Türkiye Türkçesinin ağızlarında, ölçünlü dile göre daha ayrıntılı bir kavramı ifade etmektedir:

kargabeyni “Pekmezele yoğurt karıştırılarak yapılan yiyecek.” (TDK 2011, 1327) *krş.* **kargabeyni** ~ **kargabuni** ~ **kargabeyin** “Pekmezele tatlı yoğurt karıştırılarak yapılan yiyecek.” (TDK 1993, 2657); **deveboynu** “S veya U biçiminde boru.” (TDK 2011, 645) *krş.* **deveboynu** “...eğri soba borusu; eğri su borusu.” (TDK 1993, 1440)...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Ölçünlü dilde belirlenen bir örnekte, ayrıntılandırma farklı iki göstergeyle yapılmıştır:

sığırdili “Cönk.” (TDK 2011, 2090) ~ **danadili** “Sayfaların dar olan üst kenarından birleştirilmiş bir cönk türü.” (TDK 2011, 592).

l) Türkiye Türkçesinin ölçünlü diliyle ağızlarında belirlenen kimi deyim aktarmaları, karşıladığı kavramlar açısından farklılaşmıştır:

danaburnu “1. Toprak içinde yaşayıp bitkilere, köklerini keserek zarar veren bir böcek, kök kurdu (Gryllotalpa vulgaris)., 2. Aslanagzı.” (TDK 2011, 592) ~ **danaburnu** “Parmakta çıkan bir çeşit çiban.” (TDK 1993, 1355); **güvercingöğü** “1. Yeşil ile mavi arasında böcekkabuğuna benzer dalgalı ve değişken renk., 2. Bu renkte olan.” (TDK 2011, 1014) ~ **gövercin göksü** “Yemek yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2169); **horozgözü** “Maydanozgillerden, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki (Seseli tortuosum).” (TDK 2011, 1110) ~ **horozgözü** “Baharda açan bir çeşit sarı çiçek.” (TDK 1993, 2412); **turnagözü** “Berrak ve parlak sarı; bu renkte olan.” (TDK 2011, 2388) ~ **durnagözü** “İçine az yemek alan küçük kap.” (TDK 1993, 1606)...

m) Türkiye Türkçesinin ağızlarında örneklenen deyim aktarmalarının bir bölümü, türlü yörelerde farklı kavramları karşılamış ya da anlam açısından ayrıntılandırılmıştır:

atkulağı “1. Eşit. (Yukarıseyit/Çal-Denizli), 2. Tavlada çift oyun, mars. (Görmel /Ermenek-Konya)” (TDK 1993, 370) ~ **at gulağı** “Kuzukulağına benzeyen, biraz geniş yapraklı, ekşimsi bir bitki. (Bayburt/Sarıkamuş-Kars)” (TDK 1993, 368); **devedabani (I)** “İri, yassı bir çeşit üzüm. (Hasanoğlan-Ankara)” (TDK 1993, 1440) ~ **devedabani (II)** ~ **devedebani** “1. Sarı, beyaz renkte büyük kır papatyası. (Kırcaklı/Nazilli-Aydın), 2. İlkbaharda kırlarda, tarlalarda kendiliğinden yetişen, pembe çiçekli, çiğdeme benzeyen yumru kökleri yenilebilen yabancı bir bitki. (Çeltik/Yeşilova, Karamanlı/Tefenni-Burdur; Çorum; Dereköy/Zile-Tokat...), 3. Kırlarda yetişen ve rozet şeklindeki yaprakları salataya konulan, yenilebilen bir ot. (Tokat; Ören/Fethiye-Muğla), 4. Biçimi deve tabanına benzeyen, yere yayılmış olarak yetişen az dikenli ve turşusu yapılabilen bir ot. (Fethiye köyleri-Muğla), 5. Kabak yaprağına benzeyen geniş yaprakları, tüylü ve yapışkan bir ot. (Bağlılı/Eğridir köyleri-Isparta)” (TDK 1993, 1440, 1441); **koyun gözü (I)** “1. Papatya. (İstanbul; Çerkeş-Çankırı; Mecitözü-Çorum; Vezirköprü-Samsun...), 2. Mor çiğdem. (Kumdanlı/Yalvaç-Isparta; Karamanlı/Tefenni-Burdur; Alayunt-Kütahya; Ilgaz/Kurşunlu-Çankırı...)”; **koyun gözü (II)** “İri ve yassı taneli bir çeşit kara üzüm. (Erciş-Van)”; **koyun gözü (III)** “Çok ayaklı sürüngen, zehirsiz bir böcek. (Darıveren/Acıpayam-Denizli; Bozdoğan-Aydın)” (TDK 1993, 2944) ~ **goyun gözü** “Sarı çiçek açan yabancı bir bitki. (Salda/Yeşilova-Burdur)” (TDK 1993, 2111)...

kuzudişi “Dolu. (İzmir; Demirci, Salihli-Manisa; Göynük-Bursa...)” (TDK 1993, 3022) ~ **guzudişi** “Küçük taneli dolu. (Çanlı/Ayaş-Ankara; Bor-Niğde)” (TDK 1993, 2205); **tavukgötü (I)** “1. El ve ayakta olan siğile benzer bir çeşit yara. (Gelendost-Isparta; Çöplü/Çivril-Denizli; Merzifon ve köyleri-Amasya; Ordu...), 2. At ve eşeklerde semer vurmasından oluşan yara. (Merzifon-Amasya)” (TDK 1993, 3849), **tavukgötü** “Elde ayakta oluşan kara bir çeşit siğil. (Kumdanlı/Yalvaç-Isparta; Bor-Niğde)” (TDK 1993, 4744) ~ **toğukgöti** “El ve ayaklarda oluşan küçük sivilce. (Maçka-Trabzon)” (TDK 1993, 3944)...

n) Deyim aktarmalarında yer alan organ adlarının ya da vücut bölümlerine ilişkin adların kimi zaman aktarmalarla kazanılan yan anlamları kullanılmıştır:

gazbeyin “Akılsız (kimse).” (TDK 1993, 1953), **kuş beyinli** “Akılsız, aptal.” (TDK 2011, 1543) *krş.* **beyin** “Akıl, anlayış.” (TDK 2011, 322); **at kafalı** “Ahmak, beyinsiz.” (MEB 1995, 170), **eşek kafalı** “Kalm kafalı, anlayışsız, kavrayışsız (kimse).” (TDK 2011, 823) *krş.* **kafa** “Kavrama ve anlama yeteneği, zekâ, zihin, bellek.” (TDK 2011, 1261); **örümcek kafalı** “Eskiye saplanıp yeniliklere düşman olan, eskiye bağlanıp kalmış olan, geri düşünceli (kimse).” (TDK

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

2011, 1861) *krş. kafa* “Görüş ve inançların etkisi altında beliren düşünme ve yargulama yolu, zihniyet.” (TDK 2011, 1261); **deve kolu** “Çöl nitelikli bölgelerde taşıma işlerinde kullanılmak için develerden kurulmuş askerî ulaştırma birlikleri.” (TDK 2011, 646) *krş. kol* “Dizi, düzen.” (TDK 2011, 1459); **aslan yürekli** “Çok yiğit, hiçbir şeyden korkmayan.” (TDK 2011, 168), **tavşan yürekli** “Çok ürkek, korkak.” (TDK 2011, 2289) *krş. yürek* “Herhangi bir şeyden çekinmeme, korkmama, yüreklilik, korkusuzluk, cesaret.” (TDK 2011, 2626)...

o) Karşılanan kavramlar açısından deyim aktarmalarında kurulan benzerlik ilişkilerinin çeşitliliği, aynı ya da benzer kavramlar için kullanılan örneklerin çokluğu dikkat çekicidir. Bu zenginlik, “doğaya ve somuta bağlı anlatımı” güçlü olan (Aksan 2006, 114) Türkçenin karakteristik özelliklerindedir:

at memesi ~ atmemegi, danagözü ~ danagöz, danamemesi, devegözü, deve dabanı, eşek memesi, horozyüreği ~ horuzüreği ~ horizüré, inek memesi, inek emceği, kargayürek ~ karğayüreği, keçimemesi ~ geçimemesi, koyun gözü, kömüsciciği, köpekmemesi, kurbağa gözü, kuşgözü, kuzuböpreği, öküzgözü, tilkikuyruğu ~ tülküguyuğu ~ dilkiguyruğu (üzüm türü)⁶⁸; aslançınağı, danaburnu, danamemesi, itbiciği, itmemesi, kedibiciği, kedidaşağı, kedimemesi, köpekmemesi, kuşkuyruğu, tilkiburnu (çıban); ayıkulağı, deveboynu, kartalkanadı, kazayağı, keklıkayağı, koçbaşı, koç boynuzu, kuşgözü, sıçandışi, tavukayağı (halı, kilim, çorap vb. motifi); koyun ayağı, öküztüyü, tavşantüyü (hafif yağan yağmur)...

5.2. Deyim Aktarması Örneklerinin Anlamlandırılması Üzerine Notlar

Hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarmaları için Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinin ve ağızlarının söz varlığını işleyen sözlüklerde verilen anlamlar incelenmiş ve kaynaklardaki anlamlandırma yöntemiyle ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a) Deyim aktarması örneklerinin bir bölümü; bitki, hayvan, nesne vb. kavramlara ilişkin türleri karşılamaktadır. Bunların kimi zaman yalnızca bir tür olduğu belirtilmişken biçim, boyut, renk vb. yönlerle ilgili farklılıkların ayrıntılandırıldığı da görülür. Bununla birlikte yemek türlerini karşılayan kimi örneklerde, o yemeğin yapılışı tarif edilmiştir:

horozkursağı “Bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2412), **itburnu** “Bir böğürtlen çeşidi.” (Buran, Oğraş 2003, 194), **kedibaş** “Bir cins elma.” (TDK 1993, 2717), **kedı bairsı** “Bir ot türü.” (Uysal 2011, 633), **koyunyünü** “Bir sünger türü.” (TDK 2011, 1493), **kurtkulağı** “Bir mantar türü.” (Buran, Oğraş 2003, 196), **kuşkuyruğu** “Bir çeşit çatı.” (TDK 1993, 3016), **tülküguyuğu** “Bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 4777) *krş. ayı götü* “Üç yüzlü, üç taraflı bina çatısı.” (TDK 1993, 416), **danamemesi** “İnsan ve hayvanlarda olan büyük çıban.” (TDK 1993, 1356), **eşek memesi** “İri taneli, oval bir çeşit siyah üzüm.” (TDK 1993, 1789), **filkulağı** “Pazarlarda satılan bir sünger türü.” (TDK 2011, 877), **horozyüreği** ~ **horuzüreği** “Sivri ve uzun bir çeşit üzüm.” (TDK 1993, 2412), **koyun gözü** “İri ve yassı taneli bir çeşit kara üzüm.” (TDK 1993, 2944), **kuşyürek** “Tavukların sevdiği açık yeşil yapraklı bir çeşit ot.” (TDK 1993, 3017), **öküzgöbeği** “Oval bir çeşit armut.” (TDK 1993, 4623)...

tavukgöğsü “Lifleri yumuşayınca kadar haşlanmış, didiklenmiş tavuk göğüs etinin pirinç ve süt ile koyulaşınca kadar pişirilmesiyle yapılan muhallebiye şeker ve tavuk suyu katılarak hazırlanan bir tatlı türü.” (TDK 2011, 2290), **öküzünüğü** “Oklavaya sararak yuvarlatılmış

⁶⁸ Türkiye Türkçesinin ağızları, üzüm türlerinin adlandırılması konusunda dikkat çekici bir söz varlığına sahiptir. Buna ilişkin bir çalışmada, toplam 481 örnek belirlenmiş ve bu meyveyi adlandırmak için yer ya da kişi adlarından, meyvenin kendi özelliğinden, benzetmelerden vb. yararlanıldığı belirtilmiştir (Kartalçık 2008, 673 vd.).

ince yufkaları iç içe halkalar biçiminde tepsiye döşeyip pişirdikten sonra, üzerine kaynatılmış şekerli su dökerek yapılan tatlı.” (TDK 1993, 3328)...

b) Aktarmaya dayanak olan benzerlik ilişkisi, kimi örneklerde belirtilmiştir:

aslan ayak “Arslan pençesine benzeyen sandık ayağı” (Demir, Aydoğdu 2009, 572), **deveboynu** “Süsen cinsinden, sarı çiçek açan, uzun sapı deve boynuna benzeyen, fena kokulu bir ilkbahar çiçeği.” (TDK 1993, 1440), **garğa burnu** “Meyveleri karga gagasına benzeyen bir ot.” (TDK 1993, 1925), **guzu gula** “Kuzu kulağına benzeyen ekşimsi bir yaprak.” (Özturan 2009, 55), **horozibiği** “Horozibiğigillerden, kırmızı çiçekleri horoz ibiğini andıran bir süs bitkisi (Amaranthus).” (TDK 2011, 1110), **kazayağı** “Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzeyen bir bitki (Chenopodium).” (TDK 2011, 1372), **kuşbaşı** “Küçük bir kuşun başı büyüklüğünde doğranmış (et vb.).” (TDK 2011, 1543), **kuşkuyruğu** “Ceviz ve hamurla kuş kuyruğu biçiminde yapılan bir çeşit tatlı.” (TDK 1993, 3016), **ylankuyruğu** “Baharda biten, yılan kuyruğuna benzeyen ve sarmaşık gibi uzayan bir ot.” (TDK 1993, 4266)...

Bitki adlarını karşılayan kimi aktarmalarda, benzerlik ilişkisinin başka bir bitki ile tanımlandığı görülür:

ayağırşığı “Soğana benzer bir bitkinin gövdesi.” (TDK 1993, 416), **ayigulağı** “Gelinciğe benzer bir çeşit ot.” (TDK 1993, 4434), **davşantopuu ~ doşan topuğu** “Boz renkli, güzel kokulu, sapı ve kökünün kabukları soyulunca yenilebilen, papatya yapraklarına benzer yapraklı bir bitki.” (TDK 1993, 1382), **devedabanı ~ devedebbani** “...ilkbaharda kırlarda, tarlalarda kendiliğinden yetişen, pembe çiçekli, çiğdeme benzeyen yumru kökleri yenilebilen yabanî bir bitki;...kabak yaprağına benzeyen geniş yaprakları, tüylü ve yapışkan bir ot.” (TDK 1993, 1440, 1441), **kedigözü** “Yoncaya benzeyen, güzel kokulu çiçekleri olan bir çeşit yaban otu.” (TDK 1993, 2717)...

c) Deyim aktarması ile karşılanan kavramın işlevi, kimi örneklerde belirtilmiştir:

cüce bağırsağı “İnce, kıvrık yapraklı, yemeği yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 1021), **deke sakalı** “Kökleri sebze olarak kullanılan bir ot.” (Uysal 2011, 799), **domuztırnağı** “Palanganın takılması için kullanılan, bir yanı çatal biçiminde çift tırnaklı, öbür yanı halkalı demir kanca.” (TDK 2011, 703), **gövercin gözü** “Süpürge yapılan bir çeşit ot.” (TDK 1993, 2169), **itayağı** “Suyun akış yönünü değiştirmeye yarayan tahta set.” (TDK 1993, 2567), **katırkulağı ~ katırgulağı** “Yapraklarından dolma yapılan bir bitki.” (TDK 1993, 2683), **koçbaşı** “Evin duvarlarını yağmurdan korumak için yapılan saçak.” (TDK 1993, 2894), **köpekmemesi** “Kimi ilâçların yapılmasında kullanılan patlıcangillerden bir bitki...” (TDK 1993, 2960), **kuşgözü** “İlkbaharda çıkan yemeği yapılan bir ot.” (TDK 1993, 3015)...

d) Deyim aktarmaları, kimi zaman başka bir aktarmayla tanımlanmıştır:

ceran göz “Ceylan göz.” (TDK 1993, 884), **horaz ibiği** “Balta çiçeği.” (TDK 1993, 2410), **horoz kafalı** “Horoz akıllı.” (TDK 2011, 1110), **kuş yürekli** “Korkak, yüreksiz ‘tavşan yürekli’.” (MEB 1995, 1805)...

6. Dizinler

6.1. Hayvan Adına Göre

ahu	ahu gözlü.
akrep	akrepkuyruğu, Akrep Yüreği.
arı	arı götü, arı gözü.
aslan ~ arslan	aslanağzı ~ aslanâzi, aslanayağı ~ arslanayağı ~ aslan ayak, aslanbaşı, aslanbıyığı, aslançınağı, aslandişi ~ arslandişi,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

	aslangöğsü, aslankulağı ~ arslankulağı, aslankuyruğu, aslanpençesi ~ arslanpençesi, aslan yürekli.
at	at ayağı, atbaşı, atdili, at kafalı, atkulağı ~ at gulağı ~ atkulak, atkuyruğu, at memesi ~ atmemegi.
ayı ~ ayu	ayağırşağı, ayı ayağı, ayıbacağı ~ ayı bacağı ~ ayu bacağı, ayıeli, ayıgötü, ayıkulağı ~ ayı kulağı ~ ayıgulağı ~ ayı gulağı ~ ayı gulağ, ayıparmağı, ayıpençesi.
balık ~ balıh ~ balıg	balığazı, balıketi, balıkgözü ~ balık gözü, balık gözleri, balıkkılçığı, balık kulağı ~ balık gulağı ~ balıh gulağı, balıkpulu ~ balık pulu, balıksırtı.
baykuş	baykuşbacağı.
becik	becik kula.
beygir	beygirkuyruğu.
bıldırıcın	bıldırıcınbudu.
böcek	böcekbaşı, böcekkabuğu.
buğa	buğasiki.
buzağı ~ buzā ~ bıza ~ bızav ~ bozo	buzağıburnu ~ bızavburnu ~ bozoburnu, buzağıdişi ~ buzādişi ~ bızadişi.
camız ~ camış ~ camus	camızmemesi ~ camışmemesi, camızkulağı ~ camuskulağı.
ceylan ~ ceran	ceylān gözlü, ceran göz.
cıkcık	cıkcık gulağı.
culuğ	culuğ burunnu.
cüce	cüce bağırsağı.
cücük	cücük burnu.
çakal	çakal ağzı.
çebic ~ çepiş	çebic çene, çepiş gözlü.
çıtık	çıtık parmak.
dana ~ tana	danaağzı, danaayağı, danabacağı, danaburnu ~ tanaburnu, danataşığı ~ danadaşığı ~ danadaşak, danadili, danadişi ~ danadiş, danagöbeği, danagözü ~ danagöz ~ <u>dan</u> <u>göz</u> ~ tanagözü, danakuyruğu, danamemesi.
deve ~ debe	deveağzı, deveboynu, devedişi ~ deve dişi, deve döşlü, devegönü, devegözü, deve kolu, devekulağı ~ deve kulağı ~ devegulak, devetabanı ~ deve tabanı ~ devedabanı ~ devedebbanı ~ debedaban, devetopuğu, devetüyü, deve yürekli.
doğan	doğandili.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

domuz ~ donuz	domuzağırşağı, domuzarşağı, domuzaşa, domuzayağı, domuzbaşı ~ donuzbaşı ~ domuzbaş, domuzburnu ~ domuz burnu, domuz gözlü, domuzkulağı, domuzkuyruğu, domuzsırtı, domuztırnağı.
dudu	duduburnu ~ duduburunu, dudu dilli.
ejder	ejder-dehen.
enek	enek memesi.
erkeç	erkeçsakalı.
eşek ~ eşşeg	eşekayağı ~ eşşekayağı, eşekbaşı, eşek kafalı, eşekkulağı ~ eşşeggülâ, eşek memesi, eşeksırtı ~ eşek sırtı, eşektırnağı.
fare ~ fara	faredişi, faragöz, farekulağı, farekuyruğu.
fil	filayağı, filburnu, fildişi, filgözü, filkulağı.
gazal	gazalboynuzu.
geyik	geyikboynuzu, geyikdili, geyik göbeği, geyik karnı, geyiksırtı.
guli	guli bacağı.
güvercin ~ gövercin	güvercinboynu, güvercingöğsü ~ gövercin göksü, güvercingözü ~ gövercin gözü, gövercin topuğu, güvercin topuklu.
horoz ~ horuz ~ horaz ~ hurus ~ horiz	horozayağı, horozdaşağı ~ horaz daşşağı, horozgözü, horozhayası, horozibiği ~ horoz ibiği ~ horaz ibiği ~ hurusibiği, horoz kafalı, horozkursağı, horozyüreği ~ horuzyüreği ~ horizüré.
hüthüt	hüthütgözü.
inek	inekbiciği, inek emceği, inekgözü, inek memesi.
it ~ ip ~ iti	itayağı, it bacaklı, itbiciği, itburnu ~ ipburnu ~ itiburnu, itdili, it dişi, it elli, itgılı, itkuyruğu, itmemesi.
kaplan	kaplan postu.
karga ~ karğa ~ garğa	kargaayağı, kargabağırşağı, kargabeyni ~ garga beyni ~ kargabini ~ kargabeyin, kargaburnu ~ karğa burnu ~ gargaburnu ~ garga burnu ~ garğa burnu ~ kargaburun ~ karga burun ~ karğa burun, kargagözü, kargaibiği, karğayüreği ~ kargayürek.
karınca	karınca ağızı, karıncaayağı, karıncabaşı, karınca belli.
kartal	kartalgözü, kartalkanadı.
katır	katırdaşağı ~ katırdaşyağı, katırkulağı ~ katırgulağı, katırkuyruğu, katırtırnağı.
kaz ~ gaz	kazayağı ~ kaz ayağı ~ kazayak ~ kazağ ~ kazıyak ~ gazayak ~ gazyak ~ gaziyak ~ gazayağı ~ gazeyağı, kazbaşı, kazgagası, kazgöğsü ~ kazgösü, kaz kafa ~ kaz kafalı, kazkanadı, gazbeyin.
keçi ~ geçe	keçiyayağı, keçi ayaklı, keçibiciği, keçi boynuzu ~ geçebuynuzu, keçi emceği, keçi kafalı, keçi kulağı, keçimemesi ~ keçimömesi ~

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

	geçimemesi, keçisakalı ~ geçisakalı ~ geçi sakalı, keçi sakal, keçitaşağı, keçitırnağı.
keci	keciayağı, kedibağırşağı ~ kedibarsağı ~ keci bairsi, kedibaşı ~ kedibaş, kedibıyığı, kedibiciği, kedidili, kedigözü ~ keci gözü, keci kamburu, kedikulağı, kedikuyruğu ~ kedikuyluğu, kedimemesi, keditaşağı ~ kedidaşağı, keditırnağı ~ keditırnağı ~ kedicırnağı ~ kediçırnağı ~ kedisırnağı ~ kediçirmāi, kediüzü.
keklik	keklikayağı, keklikgözü ~ keklik gözü.
kelebek	kelebek baş, kelebek omur.
keler	keler kuyruğu.
kene	kene göz.
kertenkele	kertenkelegözü, kertenkelekuyruğu.
kırlangıç	kırlangıçkuyruğu ~ kırlangıç kuyruğu.
kısrak	kısrak kuyruğu.
kirpi	kirpibaşı ~ kirpibaş, kirpi diken.
koç	koçbaşı, koçboynuzu ~ koç boynuzu ~ goç boynuzu, koç burunlu, koç kulak, koçkuyruğu, koçtaşağı.
koyun ~ goyun	koyun ayağı ~ goyun eyağı, koyunbacağı, koyunbaş, koyun bilekli, goyun gulağı, koyungöbeği, koyungözü ~ koyun gözü ~ goyun gözü, koyunyünü.
kömüş	kömüşbuynuzu, kömüşciciği.
köpek	köpekayası, köpek dili, köpekdişi ~ köpek dişi, köpekkuyruğu, köpeklolosı, köpekmemesi, köpekpençesi, köpektaşağı, köpektırnağı.
köstebek	köstebek karınlı.
kuğu	kuğuboynu.
kumru	kumrugöğsü, kumru tüyü.
kurbağa	kurbağa gözü, kurbağa karnı, kurbağa karın.
kurt ~ gurt	kurtağı ~ kurt ağzı, kurtayağı, kurtbacağı, kurtbağrı, kurt dişi, kurtkulağı ~ kurtkulağı ~ gurtgulağı, kurtpençesi, kurttırnağı, gurt büzüğü.
kuş ~ guş ~ ğuş	kuş ağzı, kuşayağı, kuşbaşı ~ kuş başı, kuş beyinli, kuş böyreği, kuşburnu ~ kuşburni ~ guşburnu ~ guşburnu ~ kuşburnlu, kuşçırılığı, kuş dili ~ kuş dili, kuşetli, kuşgözü ~ kuşgözü ~ kuşgöz, kuşkanadı ~ kuş kanadı, kuşkuyruğu, kuşmemesi, kuş tüyü, kuşbüğü, kuşyüreği ~ guş yürei ~ kuşyürek, kuş yürekli.
kuzu ~ kuzi ~ guzu	kuzubaşı, kuzuböpreği, kuzudili, kuzudişi ~ kuzu dişi ~ guzudişi, kuzueti, kuzugöbeği, kuzukıkırdağı, kuzukulağı ~ kuzukulağı ~ guzukulağı ~ guzugulağı ~ guzu gula, kuzukürkü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

kuzgun	kuzgun ayağı.
leylek	leylekayağı, leylekburnu, leylekgagası ~ leylekgaga.
manda	mandadili, mandagözü ~ mandagöz, mandakulağı.
maymun	maymun eli.
oğlak	oğlakbaşı, oğlakkulağı.
öküz ~ oküz ~ öküzçük	öküzbaşı, öküzburnu, öküzdili, öküzgöbeği, öküzgötü ~ öküzkötü ~ oküz gotü, öküzgözü ~ öküz gözü, öküz kafalı, öküzpörçüğü, öküztüyü, öküzünüğü, öküzçük götü.
ördek	ördekbaşı, ördekburnu, ördekgagası ~ ördek gagası.
örümcek	örümcek kafalı.
pişi ~ pisik ~ pişik	pisigöz, pisiktetiği, pisiktırnağı ~ pişikcırnağı, pisiktaşağı ~ pişiktaşağı.
saksağan ~ sakıskan ~ saksak ~ sağsak	saksağanbeyni ~ sağıskbeyni ~ sakıskanbeyni ~ saksakbeyni.
samur	samur kaşlı, samur saçlı.
serçe ~ sirçe	serçebaşı, serçedili, serçegözü, serçe parmak ~ sirçe barmağı.
sırtlan	sırtlanayası.
şahan	şahankanadı.
sıçan ~ sıcan	sıçandişi, sıçan dişli, sıçankulağı ~ sıcankulağı ~ sıçan gula, sıçankuyruğu.
sığır ~ sİR	sığırdili, sığırözü, sığırkulağı, sığırkuyruğu ~ sığırkuyruğu ~ sİrkuyruğu, sığırşiki.
sinek	sinekanadı.
tapir	tapir dudağı.
tarla kuşu	tarlakuşumahmuzu.
tavşan ~ davşan ~ doşan	tavşanağı ~ tavşan ağızı, tavşanayağı, tavşanbaşı, tavşanbaşı, tavşanbıyığı, tavşan diş, tavşandudağı ~ tavşan dudak, tavşangözü ~ tavşan gözü, tavşankulağı ~ davşankulağı, tavşanmemesi, tavşanpaçası, tavşantopuğu ~ davşantopuu ~ doşan topuğu, tavşantüyü ~ tavşan tüyü, tavşan yürekli.
tavşancıl	tavşancılıtırnağı.
tavuk ~ tavık ~ toğuk ~ tovuk	tavukayağı, tavuk eti, tavukgöğsü, tavukgötü ~ tavıkgötü ~ toğukgöti ~ tovukgötü, tavuk gözü, tavukpençesi.
tavus	tavuskuyruğu.
tay	taydişi, taykuyruk.
tazı	tazıbeli.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

teke ~ deke ~ tekke ~ teker ~ tek	teke burunlu, teke göz, tekesakalı ~ dekesakalı ~ deke sakalı ~ tekkesakalı ~ teksakal ~ tekesakallı ~ tekersakalı, teketırnaklı, teketaşağı.
tırtıl	tırtıl baş.
tilki ~ dilki ~ tülkü	tilkiburnu, tilkikuyruğu ~ tülküyuyruğu ~ dilkiyuyruğu, tilkisiki.
timsah	timsah derisi.
toklu ~ tohlu ~ tohli	toklubaşı ~ tohlubaşı ~ tohli-başı.
tosun	tosunburnu.
turna ~ durna	turnaayağı, turnadili ~ durnadili, turnagagası, turnagözü ~ durnagözü.
yarasa	yarasa başlı.
yengeç	yengeç gözü, yengeç kıskacı.
yılan ~ ilan	yılanbaşı, yılanboyun, yılan boynuzu, yilandili ~ yılan dili ~ ilandili, yılaneyağı, yılan gözü, yilankemiği, yılan koğudu, yilankuyruğu, yilansakalı.
yılkı	yılkıkulak.

6.2. Organ ya da Vücut Bölümü Adına Göre

ağırşak	ayağırşağı, domuzagırşağı.
ağız ~ āz	aslanağı ~ aslanāzi, balığağı, çakal ağız, danaağı, deveağı, karınca ağız, kurtağı ~ kurt ağız, kuşağı, tavşanağı ~ tavşan ağız.
arşak	domuzarşağı.
aya	köpekayası, sırtlanayası.
ayak ~ ayak ~ ayağ ~ eyağ ~ iyak ~ iyak ~ yak	aslanayağı ~ arslanayağı ~ aslan ayak, at ayağı, ayı ayağı, danaayağı, domuzayağı, eşekayağı ~ eşşekayağı, filayağı, horozayağı, itayağı, kargaayağı, karıncaayağı, keçiayağı, keklıkayağı, koyun ayağı ~ goyun ayağı, kazayağı ~ kaz ayağı ~ kazayak ~ kazağ ~ kazıyak ~ gazayak ~ gazyak ~ gaziyak ~ gazayağı ~ gazeyağı, keçiayağı ~ keçi ayağı, keçi ayaklı, kediayağı, kurtayağı, kuşayağı, kuzgun ayağı, leylekayağı, tavşanayağı, tavukayağı, turnaayağı, yılaneyağı.
bacak	ayıbacağı ~ ayı bacağı ~ ayu bacağı, baykuşbacağı, danabacağı, guli bacağı, it bacaklı, koyunbacağı, kurtbacağı.
bağır	kurtbağrı.
bağırsak ~ bairsak ~ barsak	cüce bağırsağı, kargabağırsağı, kedibağırsağı ~ kedibarsağı ~ kedi bairsı.
baş	aslanbaşı, atbaşı, böcekbaşı, domuzbaşı ~ donuzbaşı ~ domuzbaş, eşekbaşı, karıncabaşı, kazbaşı, kedibaşı ~ kedibaş, kelebek baş, kirpibaşı ~ kirpibaş, koçbaşı, koyunbaş, kuşbaşı ~ kuş başı, kuzubaşı, oğlakbaşı, öküzbaşı, ördekbaşı, serçebaşı, tavşanbaşı,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

	tavşanbaşı, tırtıl baş, toklubaşı ~ tohlubaşı ~ tohli-başı, yarasa başlı, yılanbaşı.
bel	karınca belli, tazıbeli.
beyin ~ bın	gazbeyin kargabeyni ~ garga beyni ~ kargabını ~ kargabeyin, kuş beyinli, saksığanbeyni ~ sağsakbeyni ~ sakıskanbeyni ~ saksakbeyni.
bıyık	aslanbıyığı, kedibıyığı, tavşanbıyığı.
bicik	inekbiciği, itbiciği, keçibiciği, kedibiciği.
bilek	koyun bilekli.
boynuz ~ buynuz	gazalboynuzu, geyikboynuzu, keçiboynuzu ~ geçebuynuzu, koçboynuzu ~ koç boynuzu ~ goç boynuzu, kömüşboynuzu, yılan boynuzu.
boyun	deveboynu, güvercinboynu, kuğuboynu, yılanboyun.
böyreğ ~ böprek	kuş böyreği, kuzuböpreği.
burun ~ bunul	buzağıburnu ~ bızavburnu ~ bozoburnu, culuğ burunnu, cüçük burnu, danaburnu ~ tanaburnu, domuzburnu ~ domuz burnu, duduburnu ~ duduburunu, filburnu, itburnu ~ ipburnu ~ itiburnu, kargaburnu ~ karğa burnu ~ gargaburnu ~ garga burnu ~ garğa burnu ~ kargaburun ~ karga burun ~ karğa burun, koç burunlu, kuşburnu ~ guşburnu ~ guşbunnu ~ kuşbunlu ~ kuşburni, leylekburnu, öküzburnu, ördekburnu, teke burunlu, tilkiburnu, tosunburnu.
but	bıldırınbudu.
büzük	gurt büzüğü.
cicik	kömüşciciği.
çene	çebiç çene.
çınak	aslançınağı.
dehen	ejder-dehen.
deri	timsah derisi.
dil	atdili, danadili, doğandili, dudu dilli, geyikdili, itdili, kedidili, köpek dili, kuş dili ~ kuş dili, kuzudili, mandadili, öküz dili, serçedili, sığırdili, turnadili ~ durnadili, yilandili ~ yılan dili ~ ilandili.
diş	aslandişi ~ arslandişi, buzağıdişi ~ buzādişi ~ bızadişi, danadişi ~ danadiş, devedişi ~ deve dişi, faredişi, fildişi, it dişi, köpekdişi ~ köpek dişi, kurt dişi, kuzudişi ~ kuzu dişi ~ guzudişi, sıçandışi, sıçan dişli, tavşan diş, taydişi.
diken	kirpi dikenli.
döş	deve döşlü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

dudak	tapir dudağı, tavşandudağı ~ tavşan dudak.
el	ayıeli, it elli, maymun eli.
emcek	inek emceği, keçi emceği.
et	balıketi, kuşetli, kuzueti, tavuk eti.
gaga	kazgagası, leylekgagası ~ leylekgaga, ördekgagası ~ ördek gagası, turnagagası.
gıl	itgılı.
göbek	danagöbeği, geyik göbeği, koyungöbeği, kuzugöbeği, öküzgöbeği.
göğüs ~ göküs ~ gös	aslangöğsü, güvercingöğsü ~ gövercin göksü, kazgöğsü ~ kazgösü, kumrugöğsü, tavukgöğsü.
gön	devegönü.
göt ~ köt ~ got	arı götü, ayıgötü, öküzgötü ~ öküzkötü ~ oküz gotü, öküzçük götü, tavukgötü ~ tavıkgötü ~ toğukgöti ~ tovukgötü.
göz ~ göz	ahu gözlü, arı gözü, balıkgözü ~ balık gözü, balık gözleri, ceylan gözlü, ceran göz, çepiş gözlü, danagözü ~ danagöz ~ dana göz ~ tanagözü, devegözü, domuz gözlü, faragöz, filgözü, güvercingözü ~ gövercin gözü, horozgözü, hüthütgözü, inekgözü, kargagözü, kartalgözü, kedigözü ~ kedi gözü, keklıkgözü ~ keklık gözü, kene göz, kertenkelegözü, koyungözü ~ koyun gözü ~ goyun gözü, kurbağa gözü, kuşgözü ~ kuşgözü ~ kuşgöz, mandagözü ~ mandagöz, öküzgözü ~ öküz gözü, pisigöz, serçegözü, sığırgözü, tavşangözü ~ tavşan gözü, tavuk gözü, teke göz, turnagözü ~ durnagözü, yengeç gözü, yılan gözü.
haya	horozhayası.
ibik ~ übük	horozıbiği ~ horoz ibiği ~ horaz ibiği ~ hurusıbiği, kargaıbiği, kuşübüğü.
kabuk	böcekkabuğu.
kafa	at kafalı, eşek kafalı, horoz kafalı, kaz kafa ~ kaz kafalı, keçi kafalı, öküz kafalı, örümcek kafalı.
kambur	kedi kamburu.
kanat	kartalkanadı, kazkanadı, kuşkanadı ~ kuş kanadı, sinekkanadı, şahankanadı.
karın	geyik karnı, köstebek karınlı, kurbağa karnı, kurbağa karın.
kaş	samur kaşlı.
kemik	yıllankemiği.
kıkırdak	kuzukıkırdağı.
kılçık	balıkılçığı.
kıskaç	yengeç kıskacı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

koğut	yılan koğudu.
kol	deve kolu.
kulak ~ gulak ~ gulağ ~ kula ~ gula	aslankulağı ~ arslankulağı, atkulağı ~ at gulağı ~ atkulak, ayıkulağı ~ ayı gulağı ~ ayıgulağı ~ ayı gulağ ~ ayı kulağı, balık kulağı ~ balık gulağı ~ balıh gulağı, becik kula, cıkcık gulağı, camızkulağı ~ camuskulağı, devekulağı ~ deve kulağı ~ devegulak, domuzkulağı, eşekkulağı ~ eşşegğulā, farekulağı, fılkulağı, goyun gulağı, katırkulağı ~ katırgulağı, keçi kulağı, kedikulağı, koç kulak, kurtkulağı ~ kırtkulağı ~ gurtgulağı, kuzukulağı ~ kuzıkulağı ~ guzukulağı ~ guzugulağı ~ guzu gula, mandakulağı, oğlakkulağı, sıçankulağı ~ sıçankulağı ~ sıçan gula, sığırkulağı, tavşankulağı ~ davşankulağı, yılmıkulak.
kursak	horozkursağı.
kuyruk ~ guyruk ~ kuyluk	akrepkuyruğu, aslankuyruğu, atkuyruğu, beygirkuyruğu, danakuyruğu, domuzkuyruğu, farekuyruğu, itkuyruğu, katırkuyruğu, kedikuyruğu ~ kedikuyluğu, keler kuyruğu, kertenkelekuyruğu, kırlangiçkuyruğu ~ kırlangiç kuyruğu, kısarak kuyruğu, koçkuyruğu, köpekkuyruğu, kuşkuyruğu, sıçankuyruğu, sığırkuyruğu ~ sığırguyruğu ~ sīrkuyruğu, tavuskuyruğu, taykuyruk, tilkikuyruğu ~ tülküguyruğu ~ dilkiguyruğu, yılmankuyruğu.
kürk	kuzukürkü.
lolo	köpeklolosı.
mahmuz	tarlakuşumahmuzu.
meme ~ möme ~ memek	at memesi ~ atmemeği, camızmemesi ~ camışmemesi, danamemesi, enek memesi, eşek memesi, inek memesi, itmemesi, keçimemesi ~ keçimömesi ~ geçimemesi, kedimemesi, köpekmemesi, kuşmemesi, tavşanmemesi.
omur	kelebek omur.
paça	tavşanpaçası.
parmak ~ barmağ	ayıparmağı, çitık parmak, serçe parmak ~ sirçe barmağ.
pençe	aslanpençesi ~ arslanpençesi, ayıpençesi, köpekpençesi, kurtpençesi, tavukpençesi.
post	kaplan postu.
pörçük	öküzpörçüğü.
pul	balıkpulu ~ balık pulu.
saç	samur saçlı.
sakal	erkeçsakalı, keçisakalı ~ geçisakalı ~ geçi sakalı, keçi sakal, tekesakalı ~ dekesakalı ~ deke sakalı ~ tekkesakalı ~ teksakal ~ tekesakallı ~ tekersakalı, yılmansakalı.
sırt	balıksırtı, domuzsırtı, eşeksırtı ~ eşek sırtı, geyiksırtı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

sık	buğasıki, sığırsiki, tilkisiki.
taban ~ daban ~ debban	devetabanı ~ deve tabanı ~ devedabanı ~ devedebbanı ~ debedaban.
taşak ~ daşak ~ daşşak ~ daşyak ~ aşa	danataşığı ~ danadaşyağı ~ danadaşak, domuzaşa, horozdaşığı ~ horaz daşşığı, katırdaşığı ~ katırdaşyağı, keçitaşığı, keditaşığı ~ kedidaşığı, koçtaşığı, köpektaşığı, pisiktaşığı ~ pişiktaşığı, teketaşığı.
tetik	pisiktetiği.
tırnak ~ tarnak ~ cırnak ~ çırnak ~ çırmak ~ çırlık ~ sırnak	domuztırnağı, eşektırnağı, katırtırnağı, keçitırnağı, keditırnağı ~ keditarnağı ~ kedicitırnağı ~ kediciırnağı ~ kedisırnağı ~ kediciırmâı, köpektırnağı, kurttırnağı, kuşçırılığı, pisiktırnağı ~ pişikcırnağı, tavşancılırnağı, teketırnaklı.
topuk	devetopuğu, gövercin topuğu, güvercin topuklu, tavşantopuğu ~ davşantopuu ~ doşan topuğu.
tüy	devetüyü, kumru tüyü, kuş tüyü, öküztüyü, tavşantüyü ~ tavşan tüyü.
ünük	öküzünüğü.
yün	koyunyünü.
yürek ~ ürék	Akrep Yüreği, aslan yürekli, deve yürekli, horozyüreği ~ horuzyüreği ~ horizüré, karğayüreği ~ kargayürek, kuşyüreği ~ ğuş yürei ~ kuşyürek, kuş yürekli, tavşan yürekli.
yüz	kediyüzü.

Kısaltmalar ve İşaretler

akt.	Aktaran	Lat.	Latince
Alm.	Almanca	mim.	Mimarlık
Ar.	Arapça	Osm.	Osmanlı Türkçesi
bk.	Bakınız	subsp.	Subspecies (Alt tür)
bkz.	Bakınız	T.	Türkçe
bot.	Botany (Botanik)	var.	Varyete
Bot.	Botanik (Botanik)	vb.	Ve benzeri, ve benzerleri
Far.	Farsça	vd.	Ve devamı, ve diğerleri
Fr.	Fransızca	Yun.	Yunanca
hk.	Hakkında	Zool.	Zoologie (Zooloji)
hlk.	Halk ağzında	<	Dil bilgisinde çıkma işareti
İng.	İngilizce	→	Gönderme
İt.	İtalyanca	~	Benzerlik, yaklaşıklık, denklik
krş.	Karşılaştırınız		

http://www.middleeastgarden.com-OTBBS	Osmanlıca-Türkçe Bahçe ve Bitki Sözlük Den.
http://www.tdk.gov.tr-ADS	TDK-Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-DTS	TDK-Döşem Terimleri Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-GBTS	TDK-Gökbilim Terimleri Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-İTS	TDK-İktisat Terimleri Sözlüğü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

http://www.tdk.gov.tr-MİTS	TDK-Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-SÜTS	TDK-Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-TT	TDK-Tarım Terimleri.
http://www.tdk.gov.tr-TTK	TDK-Tıp Terimleri Kılavuzu.
http://www.tdk.gov.tr-TT-MÖ	TDK-Teknik Terimler-Makina Öğeleri.
http://www.tdk.gov.tr-TTS	TDK-Tarih Terimleri Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr-VHTS	TDK-Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI Orhan (1976). Zanaat Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 424.
- AKARSU Bedia (1998). Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- AKSAN Doğan (1978). Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 217.
- _____ (1996). Türkçenin Sözvarlığı, Ankara: Engin Yayınevi.
- _____ (1998). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I-III, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 439.
- _____ (2006). Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ankara: Engin Yayın Evi.
- AKSOY Ömer Asım (1984). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-3, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 325.
- AKTUNÇ Hulki (2008). Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 1090.
- ALKAYIŞ M. Fatih (2007). Türkiye Türkçesinde Bitki Adları, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- ATATÜR Mehmet Kutsay, KAYA Uğur (2014). İngilizce-Türkçe Zooloji Terimleri Sözlüğü, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- BAYTOP Turhan (2007). Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 578.
- BOZ Erdoğan (2002). Afyon Merkez Ağzı (Dil Özellikleri, Metinler, Sözlük), Afyon: T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 28.
- _____ (2004). "Türkiye Türkçesinde Kişi Adı Olarak Meyve Adları", AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, VI(I), 1-13.
- BURAN Ahmet, OĞRAŞ Şerife (2003). Elazığ İli Ağzıları (Ed. A. Varol), T.C. Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı, Elazığ: Örnek Ofset.
- COŞAR Asiye Mevhibe (2008). "Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları / The Organ Names As An Element Of Naming", TURKISH STUDIES -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140, (M. Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı), Volume 3/4, Summer 2008, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.401>, p. 1049-1079.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

- DEMİR Necati, AYDOĞDU Özkan (2009). Giresun İli ve Yöresi Ağızları (Tarih-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük) (Ed. E. Altınkaynak), Giresun: Giresun Valiliği Yayınları: 15.
- DİL DERNEĞİ (2012). Türkçe Sözlük, Ankara: Dil Derneği Yayınları: 23.
- DİLÇİN Cem (2005). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 517.
- DURAN Ahmet (1998). “Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1998-I, 555, 223-229.
- ERKMAN-AKERSON Fatma (2000). Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış, İstanbul: Multilingual.
- ERSOYLU Halil (2000). “Türk Argosunda Genel Dilin Bitki Adlarından Yararlanılma”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 2000/I, 578, 126-140.
- GRÜNBERG Teo (2006). Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 2410.
- GUIRAUD Pierre (1999). Anlambilim (Çev. B. Vardar), İstanbul: Multilingual.
- GÜLENSOY Tuncer (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 911.
- HARMANDALI İhsan (1974). Güreş Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 397.
- İMER Kâmile, KOCAMAN Ahmet, ÖZSOY A. Sumru (2013). Dilbilim Sözlüğü, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- KAROL Sevinç, SULUDERE Zekiye, AYVALI Cevat (2010). Biyoloji Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 699.
- KARTALCIK Vedat (2008). “Anadolu Ağızlarında Üzüm Adlandırmaları / How Else To Name ‘Grape’ In The Anatolian Accents”, *TURKISH STUDIES -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-* ISSN: 1308-2140, (The Serial of Special Volumes Meyve/Fruit), Volume 3/5, Fall 2008, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.447>, p. 663-711.
- KIRAN Zeynel (2001). Dilbilime Giriş (Yay. Haz. A. Eziler Kiran), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KORKMAZ Zeynep (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 575.
- LAKOFF George, JOHNSON Mark (2010). Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil (Çev. G. Y. Demir), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- MAMIKOĞLU Necati G. (2012). Türkiye’nin Ağaçları ve Çalıkları, İstanbul: NTV Yayınları.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (1995). Örnekleriyle Türkçe Sözlük 1-2, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2798-2899.
- (1996). Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3-4, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2967-3046.
- MIDDLE EAST GARDEN TRADITIONS. Osmanlıca-Türkçe Bahçe ve Bitki Sözlük Denemesi, <http://www.middleeastgarden.com/garden/english/?page=dictionary2>, (ET: 01.05.2014).
- MUTÇALI Serdar (1995). Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Dağarcık Yayınları: 1.
- NUTKU Özdemir (1983). Gösterim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 514.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

- OLCAY Selâhattin (1995). Doğu Trakya Yerli Ağzı İnceleme-Derleme-Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 580.
- ÖZÖN Nijat (2000). Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- ÖZTURAN Hacı Ali (2009). Maraş Merkez Ağzı (Kelimeler, Deyimler, Atasözleri, Düâlar, Beddûâlar, Tekerlemeler, Ninniler), Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı: 73.
- ÖZTÜRK Orhan (2009). Folklor ve Mitoloji Sözlüğü, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- PAKALIN Mehmet Zeki (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2505.
- PALMER Frank Robert (2001). Semantik, Yeni Bir Anlambilim Projesi (Çev. R. Ertürk), Ankara: Kitâbiyât.
- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali (2004). Türkçenin Argo Sözlüğü, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- _____ (2012). Türkçe Sözlük, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- REDHOUSE (1992). Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü (Ed. V. B. Alkım, N. Antel, R. Avery, J. Eckmann, S. Huri, F. İz vd.), İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- SARAÇ Tahsin (1999). Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, İstanbul: Adam Yayınları.
- SARAÇBAŞI M. Ertuğrul (2010). Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 3169-3170.
- SAVAŞ İsa (1989). Spor Sözlüğü Terimler ve Açıklamaları, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur (1992). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ŞANIVAR Nazım (1968). Ağaçşleri Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 271.
- ŞÜKÛN Ziya (1984). Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya 1-3, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- TOKLU M. Osman (2013). Dilbilime Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları: 487.
- TURANİ Adnan (1993). Sanat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TUZLACI Erhan (2006). Türkiye Bitkileri Sözlüğü (A Dictionary of Turkish Plants), İstanbul: Alfa Yayınları: 1656.
- TÜBA (2011). Türkiye Bilimler Akademisi Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Sosyal Bilimler, Ankara: TÜBA.
- TÜRK DİL KURUMU (1993). Derleme Sözlüğü I-XII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 211.
- _____ (2011). Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.
- _____ Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Yoğun Diski, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri, (ET: 27.04.2014).
- _____ Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat, (ET: 26.04.2014).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

-
- _____ Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts, (ET: 12.05.2014).
- _____ Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, (ET: 04.04.2014).
- _____ Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas, (ET: 04.04.2014).
- TÜRKAY Kaya (1980). Uygulayım Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 441.
- UÇAR İlhan (2013a). Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2(1), 1-19.
- _____ (2013b). “Kavram-Çağırışım-Kelime” Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım / A Semantic Approach To The Significance Of Plant Names In The Context Of “Concept-Connotation-Word”, TURKISH STUDIES -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı), Volume 8/1, Winter 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4218>, p. 2671-2683.
- ULAŞTIRMA BAKANLIĞI (2011). Ulaştırma ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü, Ankara: T.C. Ulaştırma Bakanlığı Yayınları: 16.
- UYSAL İdris Nebi (2011). Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri, Karaman: T.C. Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- ÜLKÜ Vural (2012). International Büyük Türkçe Almanca Sözlük, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- VARDAR Berke (2007). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual.
- YILDIRIM Faruk (2006). Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I (Giriş-İnceleme) - II (Metinler-Sözlük-Dizinler), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 861/I-II.
- YILMAZ Kaan (2011). “Organ Adlarının Nesnelere Aktarılmasında Dil-Zihin İlişkisi / The Relationship Between Language-Mind in Organ Names Transfer to Objects”, TURKISH STUDIES -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140, (Halil Erdoğan Cengiz Adına / Klâsik Türk Edebiyatında Mizah), Volume 6/2, Spring 2011, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2131>, p. 1083-1092.
- YARAR Mehmet Turan (1970). Asalakbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 315.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

